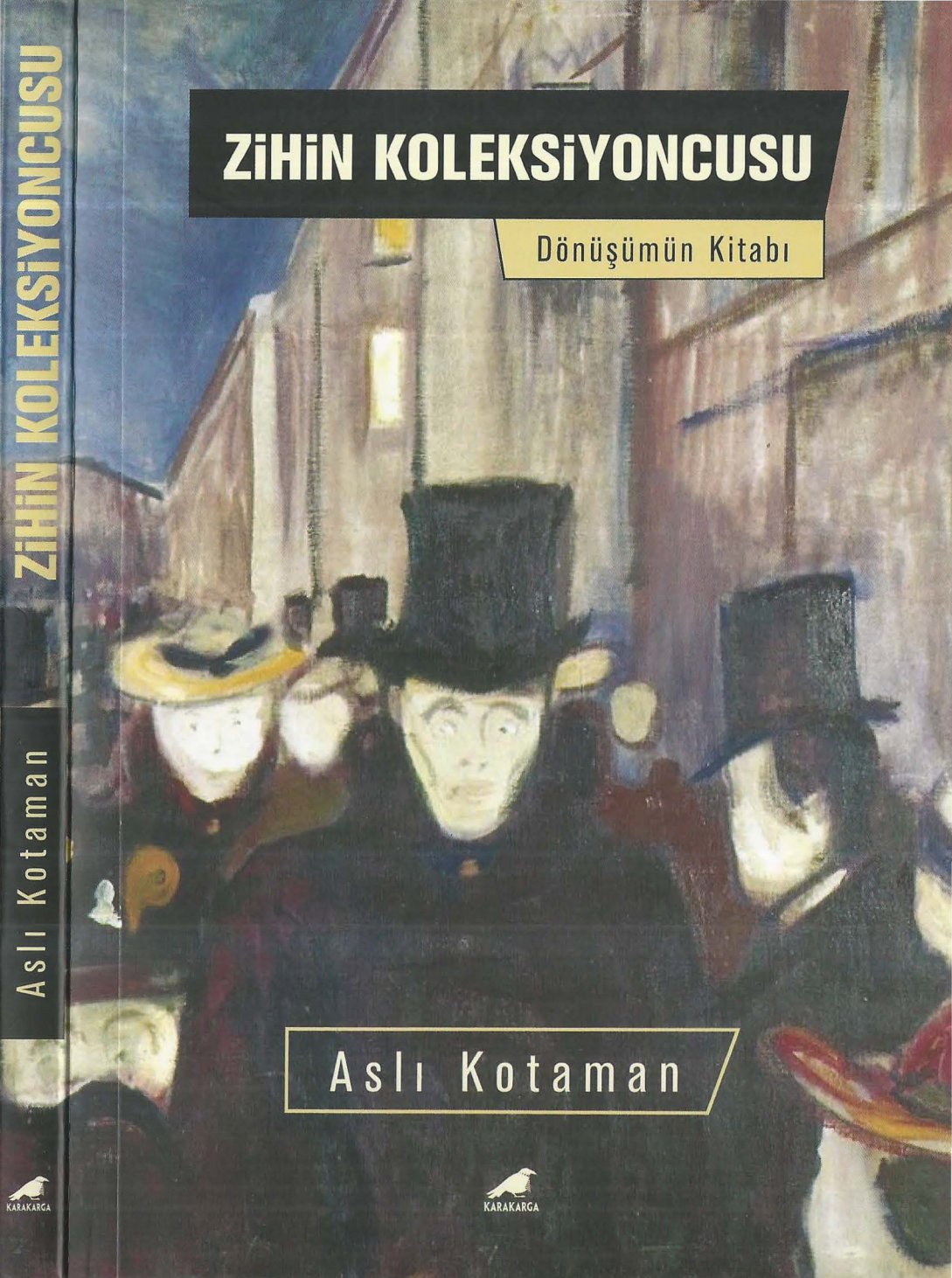
ZİHİN KOLEKSİYONCUSU

Dönüşümün Kitabı

Aslı Kotaman

KARAKARGA

ZİHİN KOLEKSİYONCUSU

Aslı Kotaman

KARAKARGA

ZİHİN KOLEKSİYONCUSU

Dönüşümün Kitabı

Aslı Kotaman

© KARAKARGA YAYINLARI 188

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

ZİHİN KOLEKSİYONCUSU
Dönüşümün Kitabı

Aslı Kotaman

Genel Yayın Yönetmeni: Mustafa Kutlukhan Perker
Yayın Koordinatörü: Mesud Ata
Editör: Başak Tan
Kapak Resmi: Edvard Munch, *Evening on Karl Johan Street*
Kapak Tasarım: Sedat Gösterikli
Reklam ve Tanıtım Müdürü: Bilgen Ülgen

1. Baskı: Şubat 2019

ISBN: 978-605-2241-91-2

İmtiyaz Sahipleri: Yelda Cumalıoğlu, Mustafa Kutlukhan Perker KaraKarga Yayınları, Destek Yayınları'nın alt kuruluşudur.

Yayıncı Sertifika No: 13226
Adres: Abdi İpekçi Cad. No 31/5
Nişantaşı / İstanbul
Tel: (0 212) 252 22 42
Fax: (0 212) 252 22 43

karakarga.com
info@karakarga.com
karakargayayinlari
karakargayayinlari
karakargayayin

Baskı: Deniz Matbaa Mücellit
Adres: Maltepe Mahallesi Hastane Yolu,
Sokak No 1/6 Zeytinburnu - İstanbul
Tel: 0 212 613 30 06
Matbaa Sertifika No: 40200

KARAKARGA

Sevgili Hocaiğe,

Sevgi ve dostluklar,

İyi tatiller dileriz

Ada Kodaman

25.05.2019

Kodaman

İçindekiler

1. Bölüm
Korku, yas ve sabır 19

2. Bölüm
Kayıp ve umut 27

3. Bölüm
Unutma ve hatırlama üzerine 35

4. Bölüm
Kaygı ve mutluluk 57

5. Bölüm
Kader 75

6. Bölüm
Ertelemek mi, beklemek mi? 89

7. Bölüm
Görünür olmak üzerine 99

8. Bölüm
Yolculuk 121

9. Bölüm
Zihinsel koleksiyonlar 137

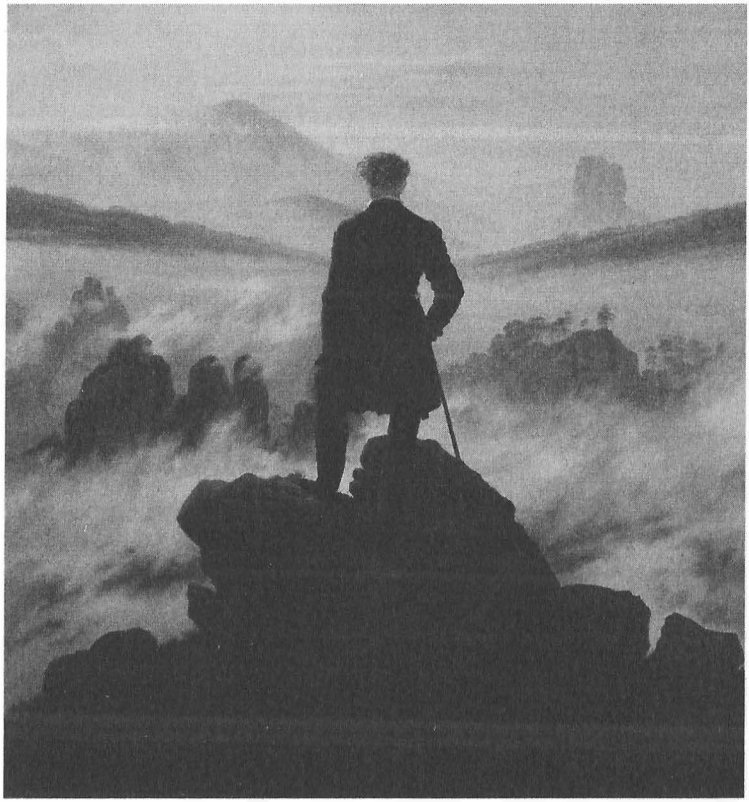
"Kimse dinlemiyorsa beni -ya da istediğim gibi dinlemiyorsa- günlük tutmaktan başka çare kalmıyor. Canım insanlar! Sonunda, bana, bunu da yaptırdınız."
Oğuz Atay

"Yaşamak hatırlamaktır."
Ülkü Tamer

"Geçmiş asla sona ermez, hatta geçmez bile."
William Faulkner

"Kavuşmak yalnızlığı artırır."
Rilke

"Yaşamın anlamı ancak ve ancak dünyanın saçmalığına ve yenilginin daima tekrarlanacağına olan inancımızı ayakta tutarak anlaşılabilir."
Albert Camus

Bulutların Üzerinde Yolculuk, Caspar David Friedrich, 1774-1840

Giriş

Yıllarca kafamda onca hikâyeyle oturdum ve dedim ki, "Benim anlatacak neyim olabilir?" Sıradan bir hayat yaşadığımı ve diğerlerinin aksine, yaşadığım sıradan hayatı sadece daha iyi gözlemleyebildiğimi düşünüyordum. Bu "ben" çağında hepimizin yazılacak birer hikâyesi var nasılsa. Hayata hep bir modernist olarak baktığımdan, sıradan bir insanın hikâyesinin okunmaya değer olacağını hiç düşünmedim. Oysaki ben dünyaya eski kafamla bakadurayım, rafları hep sıradan insanların hikâyeleri dolduruyor, okuduğu fakültenin ilk yılında, daha 20 yaşına bile gelmemiş gençler bir yerlerde ilk kötü kısa filmlerini çekiyor ve filmin başına büyük harflerle "directed by" yazmayı ihmal etmiyordu. Hem sıradan hem önemli olabilir miydim? Hem sıradan hem merak edilen biri olabilir miydim? Ama sanırım artık sıradan değilim. Teşekkürler KHK 686.

Hayatta yanılgıya her daim düştüm ve hatta bugün artık düşmediğimi söylemenin abesle iştigal olduğunu biliyorum. Şu an bile onlarca yanılgıya düşüyorum. Kişinin yaş almaktan kendi payına bu düşüyor olmalı, kocaman bir yanılgılar ağı ve önümüzdeki günlerde yine yanılacağını bilmenin olanca rahatlığı. Bizim mi seçimleri yaptığımızı, seçimlerin mi bizi olduğumuz kişi yaptığını kim bilebilir? İlk izlenimime hiç güvenmedim, kendime güvendim mi onu da tam olarak bilemiyorum. Bazen çok, bazen hiç;

ama hepimiz kendimize ayrılan duygu yumağından bir demet seçmiyor muyuz? Benim payıma erken yaşlardan itibaren kuşkuculuk, güvensizlik, aferin alma isteği, kötümserlik düştü. Bir kısım özelliklerim için toplumu suçluyorum. Her kişisel problemin sosyolojik bir altyapısı olduğuna inanarak eğitim aldım. Beğenilmek, arzulanmak üzerinden onanmayı ve dolayısıyla var olmayı en temel duyarlılık alanı yapan ve bunu bir maharet gibi taşıyan sadece ben değilim. Sayıyorsak devam edelim kaldığımız yerden. Her zaman komiktim, olayların geçmişle ve gelecekle bağlantısını iyi kurardım, iyi gözlem yapardım. Dikkati de, kendi de dağınık biriyim. Hayatın her anını "faydacı" bir biçimde doldurmam gerektiğini düşünüyorum. Hiçbir şey yapmadan geçirdiğim zamanların acısı içime oturuyor. Bende ne eksik diye düşününce, beynimin içinde bir "hiçbir şey kutusunun" eksik olduğunu düşünüyorum. Bir yere varmayan sohbetler, uzun süren misafirlikler, uzun süren yalnızlıklar, uzun süren birliktelikler hep sıkıyor beni ama sıktığı ölçüde de kendine bağlıyor. Hani bu çağda ilişkilerin imkânsız olmasının sebebi gibi; çünkü hayatın hiçbir döneminde sevdiğimiz ya da evlendiğimiz insandan bunca çok şey beklenmedi. "İyi bir eş, şefkatli bir âşık; güvenilir, sohbeti keyifli, iyi bir gelir sahibi, harika bir baba; şık giyimli, kendine bakan ama ben merkezli de olmayan, iyi görünümlü ama sadece beni beğenen biri olsun" gibi beklentilerin imkânsızlığı gibi, zaman zaman kendimden beklentilerim de imkânsıza yaklaşıyor. Çoğu zaman inanılmaz sıkıldığım bir dersin sonunda, dersi uzatmışken bulurum kendimi mesela. Kimsenin böyle bir beklentisi yokken, sıkkınlığımın stresiyle baş edemeyen iç dünyam dışarı hep yanlış yansırdı. Bir anda, ağzımdan engel olamadığım, "Arkadaşlar, sınavdan önce sizi yine görmem lazım, cuma akşamı bir ek ders yapacağım," cümlesi çıkar ve daha çıkarken yine içimden "Allah'ım ne saçmalıyorum!" diye

düşünürdüm, Bu yaşa geldim, hâlâ istemediğimde söylemeyi, sıkıldığımda kaçmayı öğrenemedim. Ama niye, çünkü ne yardan ne serden vazgeçtim ben. Güçlü ve kendi ayakları üzerinde duran bir kadın, güçsüz olduğu zamanlarda kendisine ona hissettirmeden yardım önerilecek bir kadın, dış güzelliğinin önemsiz olduğunu düşünüp yine de dış güzelliğin peşini bırakmayan bir kadın, çok okuyan ama çok da gezen sosyal bir kadın... Çok iyi yemek yapan, evi çok iyi çekip çeviren -bu noktada annemin itirazı olacaktır-, çok iyi arkadaş, sırdaş ama havai, işinde çok becerikli, öğrenmeye sevdalı, çok kitap okuyan ve çok film izleyen ve asla adım atmadığı bir dünya kalmasın isteyen... Böyle biri olabilir mi? Olsa da mutlu olabilir mi?

Düşünmenin bin bir türlüsünü bilirim ve her düşüncenin yirmi adımla hal ve gidiş tablosunu çıkarırım. Bir şey henüz olmadan, olabilme ihtimaline karşı endişelenmeye başlamamayı kendime düstur edindikçe başaramadım ve ha, bir de zayıflamayı. Kabul etmem gerekir, ben buyum. İnsan bazen hatalarının farkında olsa bile onları değiştiremiyor ve hangisi daha iyi ben de bilmiyorum. Yanlış yaptığını düşündüğün bir şeyi yanlış yapmana engel olamayacak bir iraden varsa, onu yanlış yaptığını hiç bilmemek daha iyi değil mi?

Hayatta kendimi hep okuduklarım ve izlediklerimle tanımlamayı seçtim. Seyrettikçe ve okudukça zenginleştim. Örneğin *Vesikalı Yarim*'deki Sabiha'yı seyredince, aklıma Bronx'ta bir otobüs şoförünün güzergâhından sıkılıp otobüsüyle kaçtığı geliyor ya da Ölü Ozanlar Derneği'ni seyrettiğimde Montaigne'in *Denemeler*'i. Sevdiğime sarıldığımda bir anlığına *Koku* filmini düşünmeden edemiyorum. Bedri Rahmi'nin resimlerini görünce psikanalist Rollo May'i hatırlıyorum. Her zaman okudum, seyrettim ve bağlantılar kurdum.

İşte 686 No.'lu KHK'ya kadar hayat bu kadar normal ve bu kadar sıradandı. Sosyal hayatın depremi varsa bu olsa gerek, çünkü onun ardından tüm taşlar yerlerinden oynadı ve o günün ardından bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Ve işte artık kitap yazmalıyım. Yaşadığım bu acayip deneyimi, bu bağlaçsız cümleler bütününü anlatmadığımda tadı olmayacak. Üstelik bunca yıl ilgilendiğim onlarca kavram, taptığım onlarca sözcük, onları yazmazsam nereye gidecekler? Bu benim için bir yazma değil, okuma denemesi. Amaç yazarlık değil, anlatmam lazım, anlatırsam, söylersem ruhumu kurtarırım.

İnsan, ruhunu doyurmalı. Yaşadığım kayıplardan sonra ancak akıllandım, ne yazık. Sanatsız hayat olmaz, olmuyor, olmamalı. Kendini geliştirmek isteyen, hayatı anlamak isteyen insan kendinden önce yaşayanların tecrübelerinden faydalanmalı. Maddi arayışlarımız beyhude; kayıplarınızla, korkularınızla, kaygılarınızla bir yerlere kaçsanız bile Kavafis'in dediği gibi, "o şehir" arkanızdan geliyor.

Okuyarak, izleyerek, dinleyerek huzur buluyor, mutlu oluyorum. Elinizdeki kitap benim bir zihinsel koleksiyonum olmaktan öteye bir amaç taşımıyor. Ben bağlam kuruyorum. Felsefeyi edebiyata, edebiyatı resme, resmi sinemaya bağlıyorum. Hayatı kendi bağlamımdan, kendi penceremden paylaşmak için yazıyorum. Aslında bir yazar değil, bir okurum. Okuyarak yazıyor, yazarak okuyorum. Bağlam kurabilmek hayatımın özünü oluşturuyor, yıllarca

öğrencilerimle kurduğum bağ misali, kendime de rehberlik ediyorum bu şekilde.

Tüm bu zorlu süreçte yanımda olan onlarca insan oldu. Aslında fark ettim ki hayatta en çok dost biriktirmişim, en değerlilerim hep değerlim olarak kalacak. Kitap fikrini ortaya atan, destekleyen, okuyan, yorum getiren arkadaşlarıma bin teşekkür.

Tolga Kara, Ayla *Düzgün*, Ahu Uğursoy, Ebru Ataç, Banu Uçak, Alper Kotaman; hepsi okudular, beni eleştirerek beslediler, önerilerde bulundular.

Kitabın bir yaşam biçimine dönüşmesine destek veren can arkadaşlarım Alper Kotaman, Ahu Uğursoy ve Banu Uçak'a da minnettarım.

Tek teşekkürüm onlara değil; çünkü o kadar çok sessiz kahramanım oldu ki son 1,5 senede, onlar için teşekkür kelimesinin az kalacağını düşündüğüm andayım.

Ailem hep yanımdaydı, ilk kalkanım onlardı. Her zaman umut doluydular, bir gün bile umutsuzluğa düşmeme izin vermediler. Anne, baba, abi... Sevenlerim, yanımdan hiç ayrılmasın.

Son teşekkür yaşam pınarıma...

Yaşadıklarımın seni üzebileceğini düşündüğüm her an kahroldum. Doğduğun günden beri sana iyiyi, doğruyu, güzeli gösterecek, gurur duyacağın bir anne olmaya çalıştım. O yüzden bu kitap sana armağanım. Başına ne gelirse gelsin, bu kitap sana hayatta dik durmayı öğretsin. Ben hiç eğilmedim, zor günlerim olsa bile çalıştım, ürettim. Kitap senin üretme konusunda yol göstericin olur umarım, canım Asya'm, bir tanem.

20 Kasım 2018
İstanbul

1. Bölüm

"Korku, yas ve sabır"

Kaybetmek, insanın hayatının merkezinde; doğduğumuz günden beri kaybettiklerimizle var oluyoruz. Geçmiş bize zulmeder. Geçmişi unutmak değil, onu geçmişte bırakmak için kaybeder ve yas tutarız. Peki ya kaybettiğimizi tam olarak tanımlayamıyorsak? Hayatım boyunca kedi korkumdan çektim. Evet, kedilerden korkuyorum. Ve hayır, beni yiyeceklerinden korkmuyorum. İrrasyonel korkuma rasyonel açıklama getirmeye çalışan yüzlerce insanla karşılaştım: "Ama o bir şey yapamaz ki, minicik."

Hiçbir korkuyu karşıdaki bu cümleyi kurduğu için yenemiyorsunuz mesela, artık insanlar bunu öğrenmeli. Kimse "Oh be! Tamam, bir şey yapmazsa korkmuyorum artık," diyemiyor. Keşke bu kadar kolay olsa. Kedi korkumla ilgili en büyük üzüntüm, onun sosyal bir korku olmayışıydı. Toplumun tersine kürek çekiyordum. Beni anlayan insan bulmak çok zordu. Örneğin uçak, örümcek, yılan gibi korkular daha kolay paylaşılabilir ve anında bir fikir, yani korku birliği oluşabilir. Demek ki dedim hayatımın bir yerinde, korkular masada herkesin onay verip başını salladığı ve kimsenin

katılmadığı, hatta içinden "cıkcık" ettiği korkular olarak ikiye ayrılıyor.

Kayıpla ilgili derdim de buna çok benzer diye düşünüyorum. Kaybettiğim şey, net bir şekilde tanımlanabilir değil. Dolayısıyla yas tutuyor olmam, toplumsal olarak kabul görmüyor. Benimle karşılaşınca herkes bir anda self-help kitaplarından fırlamış karakterlere dönüşüyor. "Geçecek," diyorlar mesela. Ama anneannem "Kurt kışı geçirse de yediği ayazı kendi bilir," derdi. Kaybettiğim ölçülebilir olmadığından olsa gerek, ölçemiyorlar bana verdiği acıyı. Freud ünlü *Yas ve Melankoli* makalesinde, yas ve melankolinin farkını ortaya koyar. Yas için "dünyayı boş ve ıssız algılamak" der. Oysa melankolide kişinin benliği boş ve ıssızdır. Acaba hangisine giriyorum? Bence bir yas sürecindeyim. Ancak bir yas sürecinde olduğuma etrafımı nasıl ikna edebilirim?

37 yaşına gelmiş biri olarak, seçtiğim hayat ve meslek beni hep düşündürürdü, üniversitede çalışırken de çalıştığı yerden memnun biri değildim. Doğru yerde miydim? Daha iyi yapacağım başka bir iş olamaz mıydı? Hangi alanda daha başarılı biri olabilirim? İhraç edildiğimde ortalama bir üniversitede hocaydım ve profesörlüğüme bir sene kalmıştı. Şu an sürem doldu. Üniversitede olsam kadrom için çoktan başvurmuştum. İhraç edildiğimi öğrendiğimde bir hocam, sevdiğim bir hocam beni arayıp, "Üzülme, zaten ihraç edildiğin üniversite, üniversite sayılmazdı," demişti. Hâlâ hatırlar, gülümserim. Tıpkı Erdoğan Özmen'in kitabının adı gibi, insan vazgeçemediklerinin toplamı... Neden mi? Hayatım hep vazgeçemediğim, geride bırakamadığım, üzerini çizemediğim hikâyelerle dolu o güne kadar. Belki de bu sebeple sürekli aynı yerden yaralanıyorum. Vazgeçmeyi, geride bırakmayı öğrenene kadar daha defalarca kez sınanacağım, çünkü hep aynı darbeyi alıyorsan bir yerde akıllanman gerekir.

7 Şubat 2017 sabahı bankaya gittim, o yıl gideceğim yurtdışı araştırma gezisinin bursunun yatması işin hesap açtırdım. Sonra işe gittim, tam çıkış saatine doğru film açtım. Genellikle mesleğim gereği yeni filmleri ve dizileri iyi takip etmem gerekir ve mesleğin bu özelliğini pek çok severim. Bu özellik, film seyrederken aylaklık etmediğime dair vicdan azabı çekmemi engelliyor. *Lion* filmini seyrettim ve bittiğinde saat hayli geç olmuş, çıkış saatim geçmişti, trafiğe çok takılmayacağıma sevinerek çıktım, evime geldim. Erkenden uyumuşum. Gecenin ilerleyen saatlerinde tuvalete gitmek ve su içmek için kalktım, gözüm telefona ilişti, saate bakmak için. Birkaç arama, 5-6 mesaj görünce düşünmeden mesajları açtım. Üniversiteden bir arkadaşın "geçmiş olsun" mesajını gördüm. Beni bir daha hiç aramadı, o geceki mesajının yeteceğini düşünmüş olmalı. Son birkaç gündür midem ağrıyordu ve endoskopi için randevu almıştım. İçimden acaba nereden duydu midemin ağrıdığını derken, Facebook'a gelen mesajları gördüm: "Geçmiş olsun Aslı...", "Geçmiş olsun hocam..." O sırada bir mail okudum, Görsel Kültür dersimi alan bir öğrencimden geliyordu: "Ait olduğunuz yere bir gün döneceğinize yürekten inanıyorum hocam." Sanırım o maili hayatımın sonuna kadar unutmayacağım, ekrana bakakaldım. Neredeyim ki dedim, ait olduğum yer neresi. Düşünürken anladım. Ne yapacağımı şaşırdım, üniversiteden ihraç edilmiştim. Dahası kamu görevlisi olmadığım halde kamu görevinden ihraç edilmiştim. Donakaldım. Biraz ağlar gibi oldum ama doyasıya, adamakıllı ağlayabilmem aylarımı aldı, bir başvuru formunu doldururken "mesleğiniz" yazan kutucuğa bakıp katıla katıla ağlamıştım. Yatağa geri döndüm, eşimi kaldırdım. "Uyan," derken bana döndü, "Biliyorum," dedi. O en kötü an, çünkü başınıza kötü bir şey geldiğinde birisi söyleyene ve onaylayana kadar o şeyden bir kaçış yolu da olabileceğine inanırsınız. Bundan kaçış yoktu, o da duymuştu.

Yatağa yattım, bu sefer abime yazdım. Ondan da biliyorum cevabını alınca bu sefer uyuyarak kaçırdığım anları düşündüm. Bir arkadaşıma yazdım. "Çok üzüldüm," dedi. Gece saat üç... Ne yazmasını beklediğimi bilmiyorum. Hayatın böyle beni zorladığı anlarda bir şekilde işin içinden sıyrılmama sebep olacak biri olabileceği düşüncesiyle her zaman mutsuz oldum. Çünkü içinde bulunduğunuz hiçbir durumdan sizi hiç kimse çekip çıkarmıyor. Hayatın dümenine geçmek ve sorunla yüzleşmek gerekiyor, birinin senin için söyleyecekleri neyi düzeltebilir? Zaten söz neyi düzeltebilir? Sanırım tüm hayatım boyunca konuşarak çözebildiğim sorunlarım, bir elin parmaklarını geçmez.

Sabah 6 oldu. Abim geldi hep beraber salonda öylece oturduk, kızım uyuyor. Ne yapacağım? Gerçekten ne yapacağım? Bu kitap, o kitap değil. O sebeple uzun uzun anlatmayacağım ama ne bir örgüt üyeliği, ne siyasal bir kimlik, ne radikal bir eylem ne, ne, ne... Bende bunların hiçbiri yok ve hiçbir zaman olmadı. O sebeple de ne yapacağım? Bununla baş etmeyi bilen bir siyasal arka plandan gelmiyorum. Bu durumumu bir zafer ya da yenilgi olarak anlatacağım dava arkadaşlarım yok, ait olduğum bir topluluk yok, sendikalı bile değilim, ne yapacağım? 15 sene üniversitede hocalık yapmışım. Öğrenci olmadan, sınav kâğıtları olmadan, anlatacaklarım olmadan ben kimim? Sadece ben olarak kaldığımda, kimliğimi ortaya çıkaran mesleğim elimden alındığında geriye kim kalıyor? Nasıl para kazanacağım? Neyle geçineceğim? Ben ne yapacağım?

Saat 8.30. Kızımın bakıcı ablası geldi, o şokla kızcağızı içeri çağırıp ihraç edildiğimi anlattım, iş bul dedim. İyileşmemin zaman aldığını buradan anlıyorum, uzun süre her bulduğuma, her gördüğüme durumumu anlattım. Zamanla azaldı, şimdi karşılaştığım insanlara üniversitede hoca olduğumu bile söylemiyorum.

Evden çıktık, Erenköy ışıklardaki Starbuck's'a gittik, hâlâ önünden geçerken içim o günkü duyguyla dolar. Doğum günüm gibiydi, arayan arayana. Gerçekten de kötü haber çabuk yayılıyor. O gün beni arayan ve soran ve bir daha hiç aramayan çok insan oldu, her biri hakkında farklı düşündüm. Tanıdığım birinin başına kötü bir şey geldiğinde ben ne yapıyorum acaba? İnsan bilmediği derdin dermanı olamıyor. Hayatında böyle bir deneyim yaşamamış olsa da beni anlayan birkaç kişi olduğunu düşündüm. Hayatımın bu döneminde benimle olan insanlara hep müteşekkirim. Böyle zamanlarda çekirdek ailen yanında kalıyor ama onun dışında seninle olanlar da ailen oluyor artık zaten.

Annemin bildiği halde telefonda bana nasılsın diye sorduğu anı hatırlıyorum, coşkuyla. Hep kırılgan biri olduğunu düşünsem de gerçek çetin olaylar karşısında bir metaneti var. Abim ertesi gün yurtdışına gidecekti, erteledi. O günden sonra hayatını benim için sıklıkla erteledi. Eşim üstesinden geliriz dedi ama birkaç gün sonra onu da ihraç edilen akademisyenin kocası olarak fişlediler ve bulunduğu üniversitedeki görevlerinden alındı.

O olaydan bir hafta sonra doğum günüm vardı. Sevdiğim arkadaşlarım geldi, destek oldu. Her aşamada artık iyileştiğimi göstermem gerektiğini hissettim. Oysa daha bir hafta olmuş işimden olalı, pasaportuma el konulalı, hesaplarım bloke edileli, tazminatsız, sigortasız ortada kalalı. Dur ya dur, iyileşmek zaman alıyor Aslı. İnsan öyle kolay iyileşmiyor. Kaybettiğimiz şeyden vazgeçsek bile onun sevgisinden vazgeçemiyoruz. Zamanla kimi, neyi yitirdiğimizi anlıyoruz ve sadece bu duygunun bıraktığı boşluğu anlamaya başlıyoruz, o kadar.

En ilginci sosyal medyaydı. Hayatın hâlâ devam ediyor oluşuna şaşırıyor olmam aslında kaybımın yasını tutuyor olmam sebebiyleydi. Kaybımın yasını tutmak... Hangi kayıpların yası tutulur?

Maddi olan kayıpların yası tutulur mu ki? Hayatım kısmen kendi içinde başka bir normallik kazandı. 1,5 senenin ardından başka biriyim neredeyse. Ama sosyal medya bana hâlâ ilginç geliyor. Zira sosyal medya bana ait olmadığım, dışına itildiğim hayatın içinden fotoğraflar veriyor. Tez savunmasına girenler, mezuniyet fotoğrafları, doçentlik cübbeleri, yurtdışı konferanslarında kurulan sofralar. O hayat bana sürekli dışarıda bırakıldığımı hatırlattığından, bir süre önce bazı sosyal medya mecralarından uzaklaştım.

Başka bir soru. Kaybettiklerimizin yasını ne kadar uzun tutmamızı normal karşılıyor insanlar, hiç düşündünüz mü? Ya da ne zaman, yaşadığınız sıkıntıyı anlatmanızın artık kabak tadı verdiğini düşünüyorlar? Çünkü yaralar kolay sarılmıyor, insanlar kolay iyileşmiyor ama bir yandan insanlar bugün üzülüp geçmeye, retweet edip vicdanını rahatlatmaya ve insanlık görevini sosyal medya üzerinden parmaklarıyla yapmaya o kadar alışmış durumda ki. Uzun süren acıları kimseyle paylaşamıyorsunuz. En yakınınız çıkıp size kolaylıkla "artık toparlanman gerekiyor" diyebilir. Peki, insan ne zaman toparlanabilir? Ben kendime göre bunun cevabını şöyle buldum: hızlıca toparlanmış gibi yaptım. Hayatta hep sorunlarıma palyatif çözümler bulduğumu ve bu sebeple de hiçbirini çözüme kavuşturamadığımı düşünüyorum. Ama görüyorsunuz ya, sebebini bilseniz de bir kez daha bunun çözüme bir etkisi yok.

Bir insanın, sevdiği her şeyden istemeden ayrılmasının yasını tutması gerektiğini ısrarla savunuyorum. Üzülmek, yas tutmak, kayıplara ağlamak, bunların iyileşmesi asla hızlı olmuyor. Bu çağda uzun olan her hikâyeden sıkıldığımız için, kendi durumumuzla baş etmemiz de kolay olmuyor çoğunlukla. Başkaları nasıl bize sürekli bakarak aynı şeyi söylüyorsa, biz de kendimize bakarak her gün "eh artık geçsin" diye düşünüyoruz ama o hâlâ orada, geçmiyor.

İsveç'te Uppsala Üniversitesi'nden bir ders vermek üzere davet almıştım. Aylardan şubat. Stockholm'de kalıyor, Uppsala'ya bir saatte trenle gidip geliyorum. İlk gün şubat ayının bana verdiği yetkiye dayanarak giyindim, kuşandım, dışarı çıktım. Hava buz gibi; ama dur ya dedim kendime, belki de dedikleri kadar soğuk değildir, bu normal bir soğuk hava işte. Yürüdükçe neden Kuzey Avrupa'nın soğuğuyla nam saldığını hâlâ anlamamıştım. O gün bütün gün, soğuk havanın bir etiketleme olduğunu ve garibim Stockholm'ün üzerine yapışıp kaldığını düşündüm. Ta ki ertesi güne kadar; çünkü ertesi gün yine soğuktu. Daha çok değil, daha az değil ama yine aynı soğuk. Asıl o günden sonra yavaş yavaş anladım ki, soğukla ilgili en baş edilemez şey, soğuğun şiddeti değil, sürekli oluşu.

Kaybettiğin nesne ya da kişi söz konusuysa da durum aynı; hayat akıyor, olanca hızıyla hem de. Ama senin hissettiklerin ertesi gün ve hatta daha ertesi gün değişmiyor. Ama sen aynı hissetmeye devam ettikçe çevrenin sana bakışı değişiyor. İnsanlar hızla kendine gelmen gerektiğini ve hayatın normal akışı içinde seyretmesi gerektiğini düşünüyor ve bunca yıllık hayatın bana öğrettiği bir şey varsa o da insanların çoğunun, sorunlarınızı dinlemek istemediği. Roland Barthes *Yas Günlüğü* kitabında annesinin ölümünün acısını kelimelere döküyordu. İnsanların kendisine sürekli "belki de henüz erken" dediğini anlatıyor ve yasın sanki bir meyve gibi olgunlaşarak ağaçtan düşeceğini ya da bir çıban gibi patlayacağını beklediklerini söylüyordu. Oysa kaybının devinimsiz olduğunu ve belli bir sürece bağlı olmaksızın acı çektiğini görüyor ve günlüğüne ekliyordu.

"20 Mart,

Madam Panzera, 'zaman yası dindirir diye bir söz vardır' demişti bana. Hayır, zaman hiçbir şeyi geçirmez; yasın o telaşlı, heyecanlı halini geçirir yalnızca."

2. Bölüm

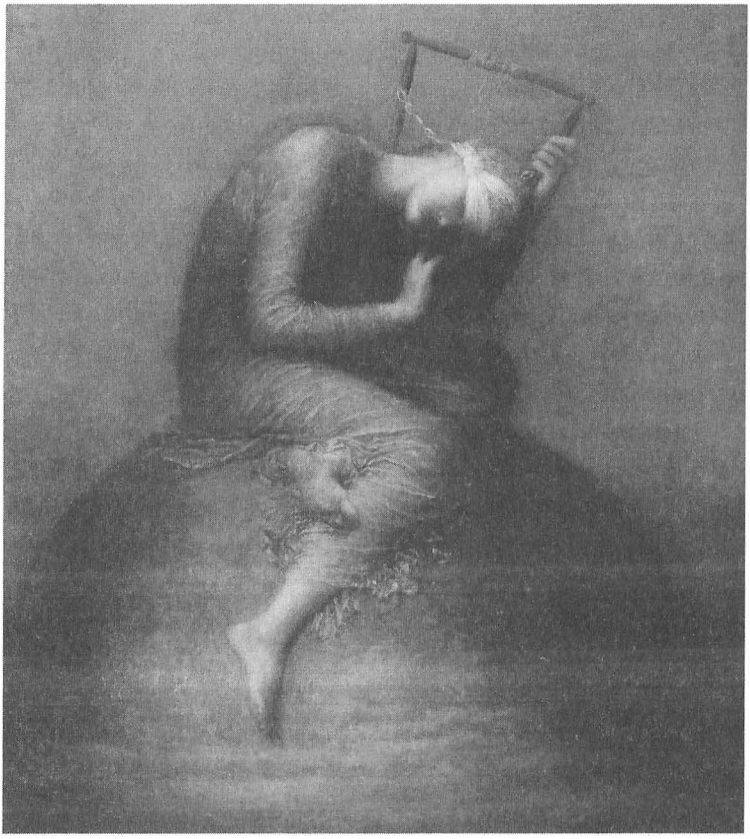
"Kayıp ve umut"

İngiliz sembolist ressam George Fred "umut, aşk, hayat" konularında bir dizi alegorik resim yapmıştı. Ressam ve aynı zamanda heykeltıraş olan George Fred Watts, Viktorya döneminde yaşadı. "Sembolizm" ile ilişkilendirilen resimlerini anlatırken, "Ben fikirleri çiziyorum, nesneleri değil" derdi.

Tablolarını hayatın, duyguların evrensel bir sembolik dille temsil edildiği "Hayat Evi" olarak adlandırılan epik, sembolik döngünün parçası olarak bütünlemeye çalıştı. Watts, nam-ı diğer İngiliz Michelangelo. Bu resmi *Umut* serisinin ikinci resmi. Resmi yorumlayanlar çoğunlukla resmin adının "Umut" değil "Umutsuzluk" olması gerektiğini söylemiş olsa da neden ressam umudu umutsuz çizmiş olabilir? Mesela aşk ne zaman ölür? Bence umudun kalmadığında. Ölüm niye acıtır? Ümit biter. Resimdeki kadının sahip olduğu tek şey "lir". Kıyafeti parçalanmış, gözleri bağlı, arka fon belli belirsiz. Watts'ın hep "şeyleri değil, fikirleri çiziyorum" deyişine uygun. Ama sıkıca sarıldığı bir umudu da var ressamın. Kierkegaard, umutla umutsuzluğun, kişinin diyalektiği olduğunu söylüyor ve ekliyordu:

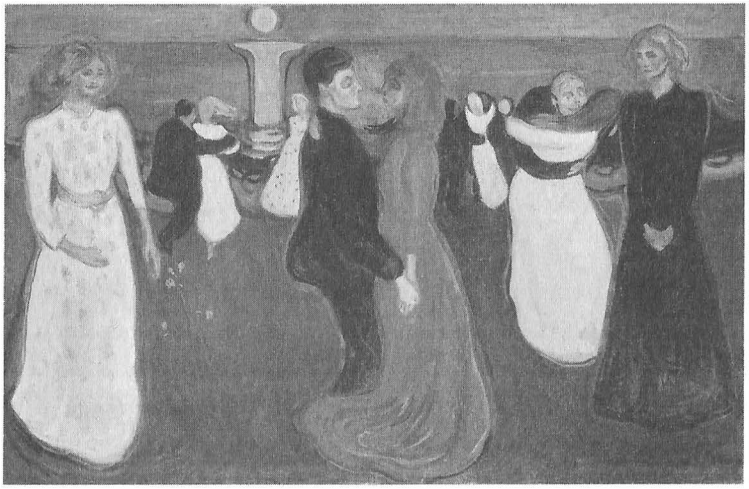
"Umut biterse ölürüz."

Watts, sembolizmi kullanarak umudu umutsuzlukla boyadı; çünkü umut yine en çok, umudun en az olması gereken yerde olmaya mecburdur. Obama'nın en sevdiği resim olan bu resim başka kimin hapishanedeki duvarında yıllarca asılıydı biliyor musunuz? Nelson Mandela'nın.

Umut, George Fred Watts, 1886

Kayıplar, umutsuzlukları da beraberinde getiriyor. Aslında birçok duygunun zincirleme yaşandığına inanıyorum. Kayıp, nasıl inkâr ve umutsuzluğu beraberinde getiriyorsa, umutsuzluktan sonraki umut da yine bu şekilde yeşeriyor. Çünkü duyguları yaşıyor ve ardından onları terk etmiyoruz. Çünkü beklemek ancak beklediğin şey gelecekse güzel, dönecek evin varsa dönmemek güzel, tünelin sonundaki ışığı görüyorsan tünel keyifli. Ama ne zaman ki çıkışın nerede olduğunu bilmiyorsun, o zaman: "Hey dostum, bir sorunumuz var."

Hayatın Dansı, Edward Munch, 1899

Amor fati. Meğer marifet, başına gelenleri sevmek, kabullenmekmiş; ama çileci bir bakışla değil, bilakis dönüştürücü bir gücü olduğuna inanmakmış iyinin ve kötünün. Munch'un bu tablosu bana hep hayatın döngüsünü hatırlatır. Önde bir kadının iç evresini görürüz. Şimdiyi, gençliğini ve yaşlılığını... Ancak resimde bir

dönüş vardır. Sanki bu resim bana, "Her mutlu olan bir gün mutsuz, her mutsuz olan bir gün mutlu olacak," der gibidir.

Sorunlu zamanların, travmaların insana kazandırdığı bir şey varsa, o da sakinleşmek ve kendi kendine kalmak gerektiğinin bilincine varmak. Birkaç hafta önce bir bağa yolum düştü. Bu üzüm bağında asmanın hikâyesini dinledim. Büyülendim. Asmanın bu kadar güzel, bu kadar tatlı meyve vermesinin ana sebebi hayatta kalmak diyordu anlatıcı. Kendisini beğendirmek zorunda, bütün hayvanların meyvelerini yemesini sağlamak zorunda ki tohumları daha da uzağa saçılabilsin. Toprağa ne kadar kök salarsa o kadar güvende hissediyor kendini. Yaşama nasıl olanca gücümüzle sarıldığımızı, olanca gücüyle sarılmamız gerekene kadar bilmiyoruz. Bu anlar aynı zamanda kaybın üzüntüsünün çekilmesi gereken, yas tutulması gereken anlar. O anları ötelesek bile bir gün bize geri gelebilirler. Yapmamız gereken o anların da, aynı mutluluk anlarında olduğu gibi "keyfini sürmek". Hayatın kayıplarla bir bütün olduğunu kavramak. Parçalara ayrılmış olmak, sadece artık yekpare olmadığımızın değil, aslında hiçbir zaman olamayacağımızın da kanıtı. Ve bir kez parçalara ayrıldığında daha önce hiç olmayan bir şey daha oluyor. Çoğalıyorsun. "Acı ruhumuzu kat etmişken, bitap düşmüşken, yetersizlikten belimiz bükülmüşken, dağılmış, parçalanmış olmanın çilesi, kişinin kendini bulmasının eşsiz imkanına dönüşüverir."

Bu kitabı ilk gördüğümde hikâyesinden çok etkilenmiştim. Kitap ölüm meleğinin, çocuğun büyükannesini almak için eve gelmesini anlatıyor. Çocuklar olanların farkında ve çocuk akıllarıyla harika bir çözüm buluyorlar büyükanneyi kurtarmak için. Bütün gece çocukları korkutmamak için asasını dışarıda bırakan ölüm meleğine kahve yapıp onu oyalayacaklar. Öyle ya, ölüm meleği sadece geceleri çalışır! Ancak zamanı geldiğinde bardağın üstüne

elini koyuyor melek ve çocuklara bir hikâye anlatıyor: Üzüntü ve kederle, neşe ve sevinç isimli arkadaşlar varmış. Bir diyarda mutsuz yaşayan üzüntü ve keder, bir diğer diyarda musmutlu yaşayan sevinç ve neşeyi görünce beğenmiş ve evlenmişler. Böylece üzüntü ve sevinç ile neşe ve keder muhteşem birer çift olmuş. Neden mi? Yağmur olmazsa güneşin kıymetini bilemeyiz, gece olmazsa gündüzün. Hayatımızda neşenin olması için kedere ihtiyacımız var. Kazanımların değerli olması için bazen kaybetmeli. Çünkü kazanmak nasıl hayatın içindeyse, kaybetmek de öyle. İkisi de bizim. Hayat bana doğrularını göndermek için yine kitapları aracı yapıyor.

Cry, Heart but Never Break, Glenn Ringtved, 2001

Kaybettiklerimin acısını çekme anlarım bana bir özgürlük verdi. İstediğimi sandıklarımı aslında istemediğimi ve sevdiğimi sandıklarımı aslında sevmediğimi fark ettim ve bu daha bir başlangıç.

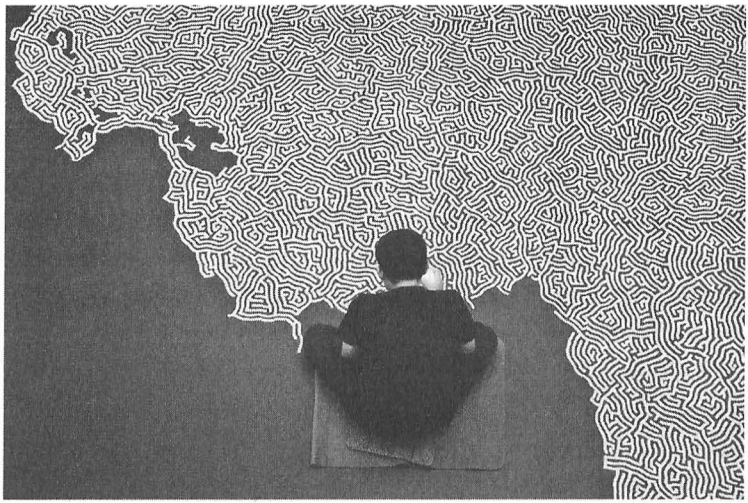
Oysa bir Stoacı olsaydım, bunu çok önceden öğrenmiş olacaktım. Çünkü Stoa felsefesi, en kötüsünün olabileceğine hazırlıklı olmamızı ister. Çünkü en kötüsü olabilir, her gün herkese olur. Sana niye olmasın? Ama en kötüsü olduğunda bile ayakta kalabilirsin. Önemli olan budur. Usta Yoda ne der: "Kaybetmekten korktuğun her şeyin gitmesine izin verebilecek gibi eğit kendini." İşte bu yüzden usta ya.

Her yaşadığımız aslında bizde bir iz bırakıyor. "İz", yani punctum. Barthes "Her fotoğrafın bir punctumu vardır," der, yani fotoğrafın senin kalbine dokunan kısmı, sende bıraktığı izi, yarası. Ben duyguların da bu şekilde takip edilmesi emek gerektirse de, içimizde Hansel ve Gratel'in kıtırları gibi izler bırakarak bizi terk ettiklerine inanıyorum. Dolayısıyla bu duyguların izleri de içimizde birikiyor ve belki zamanla bu nedenle değişiyoruz. Ve hatta bu sebeple yaşadıkça olgunlaşıyoruz.

Yıllar önce, hazırlık sınıfına yeni kaydolmuşum. Okuduğumuz bina dört katlı ve hazırlık sınıfları dördüncü katta. Binanın iç kısmı, diğer binalar gibi okulun iç bahçesine bakıyor. Teneffüs zili *Karlar Düşer* şarkısı. Bu şarkıyı duyuyor ve dört kat aşağı koşuyoruz oynamak için. Yaşımız 11. O esnada sınıfları birinci katta olan lise son sınıflar camdan bize bakıyor. Hiç anlam veremiyorum, koca on dakikalık teneffüste, insan bahçeye inmek yerine camdan bakar mı? Lise son oldum ve teneffüslerde camdan bakıyorum elbette. Sadece camdan baksam iyi, kısacık on dakikada kim bahçeye iner, anlam veremiyorum. Bu yaşlandıkça olgunlaşmak mı bilemem, ama değişmek olduğu kesin.

Italo Calvino, *Görünmez Kentler* kitabında "...ve kişi, başka yüz hatlarını, başka ifadeleri kabul etmeye yanaşmıyor, rastladığı bütün yeni yüzlerde eski izlerin damgalarını arıyor ve bu sebeple her birine en uygun maskeyi buluyor," diyordu. Başka bir deyişle bize tanıdık olan ve içimizde iz bırakan duygular neyse, onlarla yaşamaya

devam etme eğilimindeyiz. Bizi terk etseler bile bir parçaları bizimle kalıyor ve dolayısıyla yaşadığımız kayıplardan sonra asla bir daha aynı insan olamıyoruz.

Return to the Ocean, Motoi Yamamoto, 2010

Japon kültüründe tuzun önemli bir yeri olduğunu öğrenmiştim. Tuz, arınmanın sembolü. Japon sanatçı Yamamoto, şu anda 50'li yaşlarında ve eşini, dört çocuğunun annesini kaybetmenin yasını tutuyor. Tuz ile labirent misali enstalasyonlar yapan Yamamoto bu işe, 24 yaşındaki kız kardeşini beyin kanamasından kaybettiğinde başlamış. Motoi Yamamoto'nun tuzu seçmesinin sebebi bana her zaman büyüleyici geldi. Ayrıca tüm sergilerinden önce saatlerce dizlerinin önünde çökerek oluşturduğu eserleri sergi bitiminde ne yaptığını biliyor musunuz? Eseri, denize atıyor. Tuzu geldiği yere bırakıyor. Ayrıca sergiye gelenlerin de yanlarına birer avuç tuz alarak denize bırakmasını istiyor.

Çünkü sanatçıya göre bu bir yeniden doğuş deneyimi ve denize bırakılan tuzla iyileşme süreci devam ediyor.

Kayıplarının acısını çeken insanlar bunun üstesinden gelebilmek için çeşitli yollar geliştiriyor elbet. Benim kendi kayıplarımla yüzleşme biçimimin bu denli yaratıcı olmadığı kanaatindeyim. Ancak bu hikâyedeki "tuz" yaraladı beni. Kalbime dokundu. Tuz tanelerinin kristalliği, parlaklığı bir yana, taneler kırılgan ve uçucular. Her zaman, hayatın kendisinin, koşarak bir şeylere yetişmeye çalışırken etrafa savrulan toz ve dumandan ibaret olduğunu düşündüm. Aslında hayat, kırılgan ve uçucu olan. Eylemlerimin birçoğunun uçuculuğunu bilsem de, kendimi ayaklarımın yere sağlam bastığına inandırmak için her zaman çerçeveli ve ağırlığı olan adımlar atmaya çalıştım. Ayağımın yere en sağlam bastığı yerse derslerimdi. Derse girerken hep bir heyecan duydum, dersten çıkarken hep bahsettiğim uçuculuğa kapılırdım. Bana öğrencilerimi, üniversiteyi özleyip özlemediğimi soran çok oldu. Ben en çok öğrencilerimle birlikte olan beni, derslerdeki halimi özledim. Her gün yaşanan bu heyecanı anlatmak kolay değil. Turgut Uyar diyor ya *Tel Cambazının Telden Düşerken Söylediği Şiirdir*'de:

"Bu hüznü siz de bilirsiniz
Anlat deseniz anlatamam
Enine boyuna yaşarım ancak"

Son olarak Bruegel'in 1562-1563 yıllarında yaptığı Ölümün Zaferi tablosuna bir bakın. Sizce ondaki umut nerede? Ölümün kol gezdiği tabloda sağ alt köşedeki âşık çift, Viktor Frankl'ın *Kendini Arayan İnsan* kitabında anlattığı umut değilse nedir?

3. Bölüm

"Unutma ve hatırlama üzerine"

"Hatırlamasak bile imgeler sağ kalır."
Borges

"Geçmiş uçucu değildir, olduğu yerde durur."
Proust

Beni tanıyan herkes "unutma ve hatırlama"nın büyülü dünyasına ne kadar pervane olduğumu bilir. Neden unuttuğumuzun ve neden unutamadığımızın izinde hayatım her zaman zihinsel bir masumiyet müzesine dönüştü. Anları topladım, anıların koleksiyonunu yaptım, yaşadıklarım hep yaşayamadıklarımdan daha değerli oldu. Yeni yaşayacaklarıma odaklanamamamın sebebi, geçmişin izlerinin gayri idari bir hatırlamanın yüzergezer şekilleri gibi, büyük ölçüde kopuk, bilmecemsi görsel imgeler olarak bana yeniden ve yeniden görünmeye her daim devam etmesiydi. Yaşadıklarım hep çok değerliydi. Yıllarca, bunun karşımdakine nasıl bir yük yüklediğini fark etmedim. Biriyle yaşadıklarınıza değer

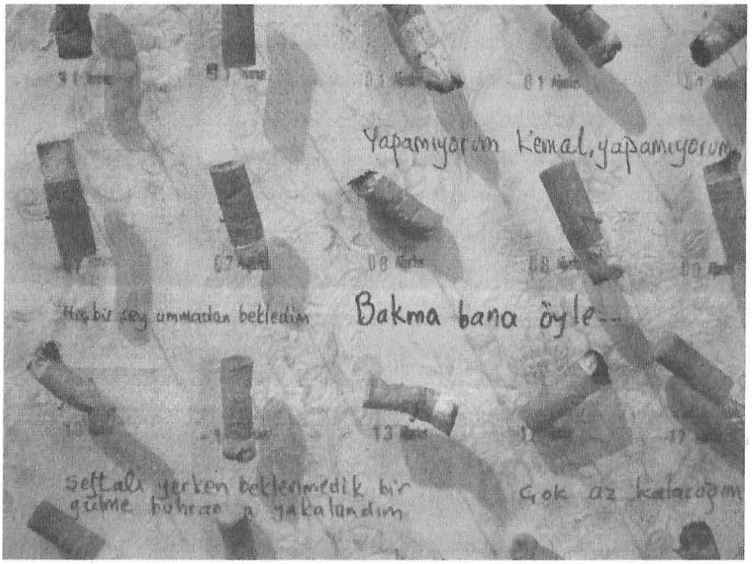
vermek ve hatta onu idealize etmek, aslında karşınızdakinin omzuna bu idealizm yükünün ağırlığını bırakmak demek.

Walter Benjamin, eşya koleksiyonculuğu yapan kişiler hakkında yazarken, hayatından mutlu olmayan insanların eski objeleri toplayarak kendilerine alternatif bir yaşam kurduklarını ve bu yolla geçmişi çağırdıklarını söylemişti. Aslında geçmişten topladıkları eşyaları bugünkü hayatlarına iliştirerek kendilerine başka bir hayattan çok, başka bir geçmiş yaratıyorlar. Zihnimizde geçmişe dair iz sürdüğümüzde, anılar bize bazen bir tat, bazen bir koku, bazense görsel imgeler olarak geliyor.

Kelimeler ve kelimelerin yerini alan imgeler bende her zaman hayranlık uyandırır. Ama örneğin Proust'a duyduğum hayranlığa ve kelimelerini başka başka zihinlerde görselleştirebilme yeteneğine karşı hissettiğimi sadece hayranlık olarak tanımlayamam. Bence *Kayıp Zamanın İzinde* yazıldıktan sonra bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Proust, bu kitapta istemsiz belleğin belki de en güzel örneğini vermiş ve literatüre yeni bir kavram kazandırmışı: "Proust'un madlen anı". Çünkü yaşananlar ancak hatırlandığında ve tekrar anlatıldığında anlam kazanır. Geçmiş, bellek sayesinde kendini "şimdi"de yeniden üretir. Gecenin bir yarısında, uykunun ortasında uyandığında, nerede olduğunu ve kim olduğunu hatırlayamazsın ve ne zaman ki hatıraların yardımına koşar, o zaman boşluktan kurtulursun. Ihlamura batırılan madlen, kaybolan zamanın yakalanması sürecini başlatır; anıları canlandırır, belleği deşer. Madlenin tadı ve ıhlamurun kokusu, anılarını, adeta Japonların suyla dolu porselen bir kâseye attıkları silik kâğıt parçalarının suya girer girmez çözülüp şekillenerek, renklenerek belirginlik kazandığı somut, şüpheye yer bırakmayan çiçeklere, evlere ve insanlara dönüştüğü oyundaki gibi şahlandırır. Proust'un bütün kitabı bu "istemsiz bellek"in yarattığı "moments bienheureux"

anlarından oluşur. Kitap boyu madlen anı 12 kere karşımıza çıkar. Beckett, Proust kitabında bu anları özetler:

"Demlenmiş çaya batırılan bisküvi; Dr. Percepied'in tavanarası penceresinde görülen Martinveille çan kuleleri; Champs-Elysees'de umumi heladaki küflü koku; Balbec yakınlarında Mme. Villeparisis'in arabasında görülen üç ağaç; Balbec yakınlarındaki akdiken çalılığı; Balbec'te Grand Hotel'de ikinci kalışında potinlerinin bağını çözmek için eğilmesi; Guermantes Konağının avlusundaki eğri büğrü kaldırım taşları; tabağa çarpan kaşığın sesi; bir peçeteyle ağzını sildiği an; borulardan akan suyun sesi; Georges Sand'ın Tarla Çocuğu François'sı."

Masumiyet Müzesi, Sigara İzmaritleri, 2018

İşte tüm hayatım bu anların birikmesiyle oluşuyor. Yaşadığım her an başka bir anıyı geçmişten geri çağırıyor ve beraber yeni bir anı oluyorlar. Örneğin Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi*'nde, geçmiş, bazı objeler sebebiyle açığa çıkabilir. Dolayısıyla hatırlama bu objelere bağlıdır. Saklanan objeler haricindekiler dışarıda bırakılmış ve hatta hatırlanmamaya mahkûm edilmiş olabilir.

Çocukluğuma dair hatırladıklarımın gerçek sırasını asla bilemeyeceğim. Ama gerçek çoğu zaman aslında neye inandığımızdır. *I, Tonya* filminin en çok sonunu sevmiştim. Film boyunca gerçek bir hikâyeyi seyrettiğimi düşündüğümden, her "gerçek olay"dan esinlenilerek filme uyarlanmış hikâyede olduğu gibi, olanların ne kadarının gerçek olduğunu anlamak için sürekli internette gezinip durdum. Filmin son 3-4 dakikası filmin harika bir özeti olmakla kalmıyor, aynı zamanda bence en şiirsel kısmı. Müzik ve dansın uyumu ve Tonya'nın cümleleri: "İşte bu benim hayat hikâyem, gerçek bu." Dolayısıyla bir anda benim gerçeğim ve Tonya'nın gerçeği karşı karşıya kalıyor ve hepimiz kazanarak çıkıyoruz. Çünkü neye inanıyorsak kendi gerçeğimiz o.

Hayatım boyunca kedilerden hep korktuğumu söylemiştim ya. Neden ve niye korktuğumu açıklamam elbette zordu ama benden hep açıklama bekleniyordu. "Aaa neden korkuyorsun?" Her durumda olduğu gibi benden bekleneni fazlasıyla vermeye çalıştığım için kendime bununla ilgili bir hikâye uydurdum. Hikâye gerçek, ama yorumu değil. Bir kedi, 5 yaşındayken, kendime aldığım Uludağ gazoz ve balık krakerimi dökmüştü, arka bahçede piknik yaparken. Çocuk aklımla bunun yeterli bir mazeret olduğunu düşünmüştüm. Küçük bir çocuğa ve sonradan bir yetişkine sosyal bir korku olamayan "kedi korkusu" için sıklıkla "bir şey yapmaz ki, neden korkuyorsun" denmesinin ne kadar baskıcı bir yaklaşım olduğunu anlatamam. Şimdi itiraf ediyorum,

bir kedinin beni yiyemeyeceğini her zaman biliyordum. Ama neden korkulması gereken sadece yenilmek olsun ki? Neden rahatsızlığımızın da, aynı beğenilerimizde olduğu gibi çıtasını kendimizin belirlediğini fark etmiyoruz? Sahi neden korkuyorum? Bir keresinde biri "Peki diğer kedilerden, yani kedigillerden korkuyor musun?" demişti. Nasıl yani diye sorduğumda, "Aslandan korkuyor musun mesela ya da çitadan, jaguardan?" dedi. Schopenhauer bir kez daha haklı çıkmıştı: "Akıllı insanlar aptalların karşısında bazen ne diyeceğini şaşırır."

Sanırım insanlar için beğenilerinin ve korkularının aynı olması, bir tür güvensizlik yaratıyor. Ortalama olmak, güvende olmak demek ama ortalamadan saptığını anladığın an tehlike çanları çalıyor. Başkalarına ait bilmediklerimiz bizi korkutuyor, hele bilsek bile anlam veremediklerimiz, onlar en çok. Bir insan neden kereviz sever ki? Bir insan pırasayı neden sevmez ki? Merkezi kendimiz yaptığımız an normal biz olmaya başlıyoruz. Oysaki bu durum gerçek olmaktan çok uzak.

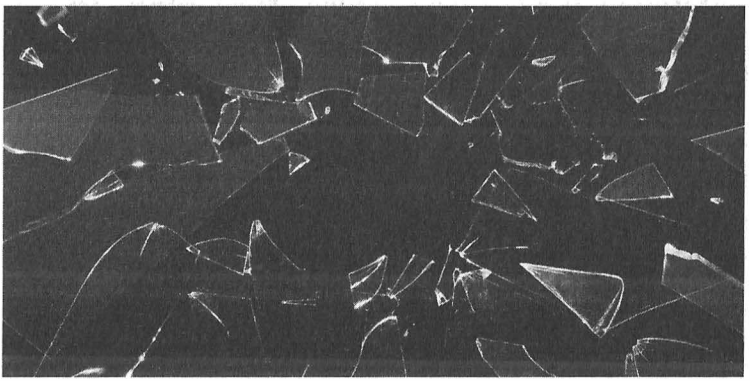
Ortaokula başladığım yıl olmalı. Tam da hatırlamıyorum ama bir arkadaşımın evine davetli olduğumu ve akşam yemeğini beraber yediğimizi hatırlıyorum. Okuldan yakın bir arkadaşımdı. Akşam yemeğinde annesi, babası ve küçük kardeşiyle beraberdik. Yemek bitti ve arkadaşımın ve küçük kardeşinin tabağında kalanları anne kendi tabağına aldı ve hepsini ekmekle sıyırarak yedi. Ne? Anneler yemek yer mi? Masada kalanları babalar yemez mi? Büyük şaşkınlığımı ve şaşkınlığımı kimseyle paylaşamayışımı uzun yıllar hatırladım. Annem zayıfça ve yemekle arası olmayan bir kadındı. Doğal olarak annelerin az yediğini hatta anne olunca benim de herhalde çok az yiyeceğimi düşünüyordum küçükken. Zira kadınlar az yer diyerek bir bağ kuramamıştım olayla, ben de kadındım ama az yemiyordum. Demek anne olunca değişecekti, değişmedi.

Kendi normalimizin dışına çıktığımız andan hemen sonra ve başka normaller olduğunu keşfetmeden hemen önce insanın bir Araf anı oluyor demek ki. Benimki 11 yaşıma denk gelmiş, erken atlattığım için şanslıyım, hâlâ bununla yüzleşemeyen on binler var. Hele küçük yaşta Japonya'da bir ilkokul sınıfının tahtasının üstünde asılı duran dünya haritasını gördüğümdeki şaşkınlığım... Nasıl yani, Türkiye dünyanın tam ortasında, merkezinde değil mi?

Sadece bu değil elbette, kendime fotoğraflar üzerinden bir hatıralar koleksiyonu yarattım. Dedemi hiç hatırlamamama rağmen bir fotoğraf üzerinden onunla anılarımı oluşturdum. Susan Sontag, fotoğrafın geçmişimizi tüketilebilir bir nesneye dönüştürme gücünden bahsediyordu, böylece geçmiş bugüne dâhil edilebiliyor ve hayatımıza bir sayfa olarak eklenebiliyordu. Azıcık akademik bir dille anlatacak olursam; fotoğraf sebebiyle imgenin canlandırdığı şeyden daha kalıcı hale geldiğini söyleyen John Berger, aynı zamanda ilk anda orada olmayanı hatırlatmak için oluşturulan imgeye vurgu yapar. Yani fotoğraf size aslında gerçekte hafızanızda yer almayan anılarınızı verebilir. Sontag'a göre ise fotoğraf, resimden gerçeğin yorumu tanımında ayrılır; ona göre fotoğraf, gerçeğin ikonik göstergesidir, başka bir deyişle tıpkı bir ayak izi gibi. Oradan geçildiği bellidir, ama ne zaman, kiminle ya da gün batımında mı yoksa gün doğumunda mı geçildiği ayak izinden anlaşılmayabilir. Barthes fotoğrafın çok anlamlılığını anlatırken, fotoğrafın gösterdikleri kadar göstermediklerine odaklanır ve havada uçuşan göstergelerden bahseder. Fotoğraflar aracılığıyla göstermeye çalışırız. Ancak gösterdiklerimiz bazen hiç göstermediklerimizdir. Her gösterilmeyen bir göstergeye dönüşmeye mahkûmdur. Fotoğrafımız ile inşa ettiğimiz ben, bazı özelliklerimizi vurgular ve daha canlı-kalıcı bir hale getirirken bazılarını ise yok etmeye başlar. Evrim süreci gibi... Sivrilen özellikler zamanla

var olmaya devam ederler ama istenmeyenler personanın dışında kaldıkları için silinir giderler. İşte felsefeyle ilgilenen biri burada hemen John Locke'a referans verebilir. Bazı özelliklerimiz bizimle yıllarca kalır, bazıları silinip gider. Locke hatırlayamadıklarımızın bizim parçamız olmadığını söylerdi.

Yıllarca ben çok küçükken ölmüş olmasına rağmen dedemi hatırladığımı düşündüm. Çünkü hatırladığım bir olay vardı. Aile yemeğine gitmiştik bir restoranda. Dedem beni oynamak için bahçeye çıkarmıştı ve o anı hatırlıyordum. Yıllar sonra o anı neden hatırladığımı eski bir fotoğrafı bulunca anladım. O an yukarıda, restoranda oturan bizimkiler, dedemle benim fotoğrafımızı çekmişti. Gerçi fotoğrafı bulamasam bile yeterli olgunluğa ulaştığımda anıyı kendim oluşturduğumu, olayı aynı fotoğrafın açısından, yani kuşbakışı hatırlıyor oluşumdaki garipliği fark ederdim herhalde.

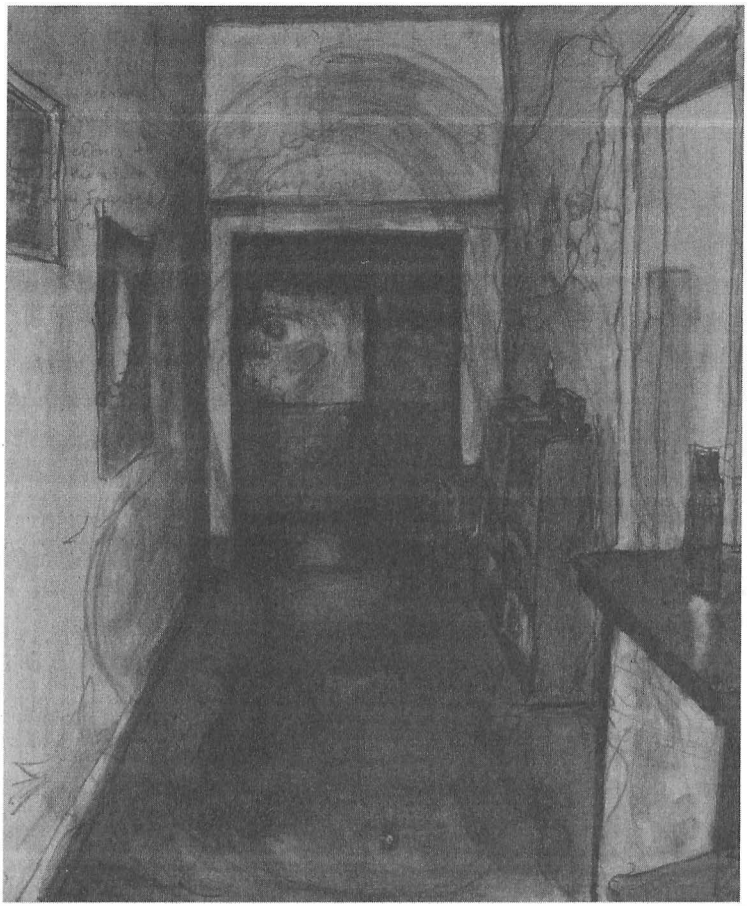
Black Mirror, Açılış

Black Mirror dizisini hatırladınız mı? Dizi, sosyal medyanın siyah bir ayna olduğunu söylüyordu. Her tarafımız siyah aynalarla kaplıdır. Ayna kırılırsa uğursuzluk getirir, personanın dışında kalan

özelliklerimiz aynanın kırılma anlarıdır. Yitip gitmeye mahkûmlardır.

Velhasıl artık anılarımın fotoğraflar aracılığıyla oluşabildiğine dair bir argüman ortaya koyduğuma göre inandırıcılığımın arttığını düşünerek bir akademisyen rahatlığıyla devam edebilirim. Bilmediğimi söylemeyi de iyi beceririm ama soruları, vermek istediğim cevaba göre çekmeyi daha güzel beceririm.

Hatırlamak böyleyse, unutmak nedir? Unutmazsak delireceğimizi söylüyordu Nietzsche. Oğuz Atay, "Her şey geçicidir. Belgeler gereksizdir, unutulacak ayrıntıları yazmak anlamsızdır. Belki de unutmak esastır. Öğrenmek, kendini tanımak mutsuzluktur," diyordu. Eskimolar şiirin yalnızca sözcüklerle değil, o sözcüklerin arasını dolduran sessizliklerle de yazıldığını söylüyordu. Hatırlamak sözcüklerse, unutmak da o sözcükler arasındaki sessizliklerdir bence. Dolayısıyla unutuşlar, hatırlamalar kadar önem taşıyabilir. Çok hatırlayan delirebilir. Milan Kundera, Nietzsche'nin noktayı koyduğu yerden yola çıkarak insanın yükü mü yoksa hafifliği mi seçmesi gerektiğini sorar. Yük hatırlamaksa, hafiflik unutmaktır. Hatırlama mütemadiyen gerçekleşse yaşam çekilmez bir hal alabileceğinden bahseder. Hatırlama geçmişle bağdır. İnsan ancak gelecekten korkarsa geçmişle bağını sıkı tutmaya çalışır. Kundera, hatırladığım kadarıyla şöyle örnekliyordu bu süreci: "Sokakta yürüyen bir insan bir şey hatırlamak istediğinde yürüyüşünü yavaşlatır. Buna karşın az önce yaşadığı kötü bir olayı unutmaya çalışıyorsa, bulunduğu yerden hemen uzaklaşmak istiyormuşçasına elinde olmadan hızlanır."

Remembering the Things Past, Linda Abadjian, Hallway, 2006

Unutmak deyince, anlamının çok geniş olduğunu unutmadan ilerlemek faydalı olur. Bir insanı unutmaya çalışırken, bir kalp kırıklığıyla boğuşurken bile hatırlamak bana hâlâ zevk veriyorsa hatırladığımı fark ettim. Artık bu anıları istemediğimde onları

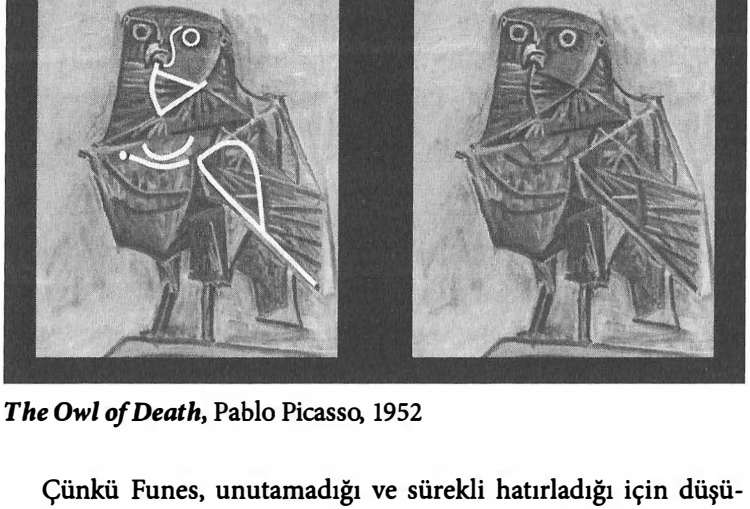
her gün hatırlamıyorum ama insanım, elbette onları sonsuza dek unutmuyorum, sadece yerlerinden ara ara çıkmalarına izin veriyorum. Çünkü biliyorum ki kendime en çok zarar verebileceğim duygu inkâr duygusu. Bir duygu içimde varsa, çoktan yerleşmişse onu sonsuza dek hatırlamamak ve onu inkâr etmeye çalışmak, üzerime giyeceğim büyük bir zırh gibi olur. Beni aniden gelen bazı tehlikelere karşı korusa da bunu büyük bir yükle bedel ödeterek yapabilir. Güçlü olduğum için övgü aldığımda kolayca güçlü olduğuma inanabilirim. Çünkü özellikle inkârın, unutmanın ön koşul olduğu toplumlarda bu iliklerimize işlemiş duygudan arınmak ve hayatımız boyunca hatırlayarak ilerleyebileceğimizi ve bu bir yük getiriyor olsa bile bunu kabul ederek devam edebileceğimizi bilmemiz gerekli. Kendi merkezimiz dışında gelişen olayları unutma eğiliminde olmak yine kirleri halının altına süpürmeye çalışmak demek. Neden, hiç düşündünüz mü? Neden kızgınlık, yas gibi duyguları hissettiğimiz için kendimize kızıyor ve o duyguları unutmaya çalışıyoruz? Neden sadece kendimize değil, en sevdiklerimize, çocuklarımıza bile bunu yapıyor ve "kötü" duyguları hissedenleri gördüğümüzde, onları kendilerini yine kötü hissettirerek cezalandırıyoruz? Neden sürekli mutlu olmalıyız? Asıl baskıcı olan mutluluğun sürekli dayatılması değil mi? Oysa bir duyguyu geldiği yere geri göndermeye çalıştığımız zaman, o karlarda yuvarlanıp dev bir kartopu olarak bize geri dönmüyor mu? Zayıf insanlarla kilolu insanlar arasındaki temel farkın, bu insanlarla yemek arasındaki pazarlık ilişkisi olduğunu okumuştum. Hayatı boyunca istediği zaman, istediği kadar yemek yemiş birinin yine hayatı boyunca her masaya oturduğunda o ekmeği yemekle yememek arasında pazarlık eden diğerinin iç sesini anlaması mümkün değildi. Bu seni her adımda yapmalı ya da yapmamalıyım pazarlığına götüren döngü, sonunda, belki de canın istemese bile sadece

canı istediğinde yiyen birinden daha çok yemene neden oluyordu. Bir psikoterapisti dinleme şansım olmuştu. İçsel acının her zaman dışarı çıkacak bir alan bulduğunu söylemişti yaptığı konuşmada. Ayrıca insanların ona sıklıkla "Denemek istemiyorum çünkü hayal kırıklığına uğramak istemiyorum," ya da "Artık böyle hissetmiyorum," diye kendisine yakınan hastalarına "Sizi anlıyorum," diyormuş, "ama bu bahsettikleriniz ancak bir ölü bir insanın amaçları olabilir." Yaşayanlar, istemedikleri duygularla baş etmek zorunda kalır. Hatta yaşayanlar dünyasında, hayatta, istemediğin duygularla baş ederek kazandığın beceriyi istediğin bir hayatı sürerek yaşarsın.

Unutmamak konusu aklıma Borges'in *Funes ve Sonsuz Bellek* öyküsünü getirir. Bazı öykülerin yazılabilmiş olmasına, bazı fotoğrafların çekilebilmiş olmasına, bazı filmlerin yapılabilmiş olmasına hâlâ şaşırırım, hayranlık duyarım. Arkasından böylesi eserler bırakabilmiş insanların asla ölmeyeceğine inanırım. Çünkü hatırlananlar aslında ölmez. Unutmamak, her şeyi hatırlamak, hatta her şeyi en ince ayrıntısına kadar anımsayabilmek, bir yandan da büyük bir yüktür. Bu, Borges'in *Funes ve Sonsuz Bellek* adlı öyküsündeki kahramanı anımsatır bana. Borges, öyküsünde Ireneo Funes'in attan düştükten sonra, her anı en ince ayrıntısına kadar hatırlama yeteneği ya da hastalığına tutulduğunu anlatır. Funes yaşadığı tüm bir günü yeni baştan ve yeni baştan ona farklı anlamlar yükleyerek kurabilir. Funes'in belleğine giren hiçbir an kaybolamaz, hep oradadır. Biz okuyucu olarak bu yeteneğe öykünürüz ama Funes şöyle der:

"Tek başına benim anılarım, dünya olduğundan beri tüm insanların sahip olabileceklerinden daha çoktur. Benim düşlerim, sizin uyanıklığınız gibidir. Benim belleğim, bayım, bir çöp yığını gibidir..."

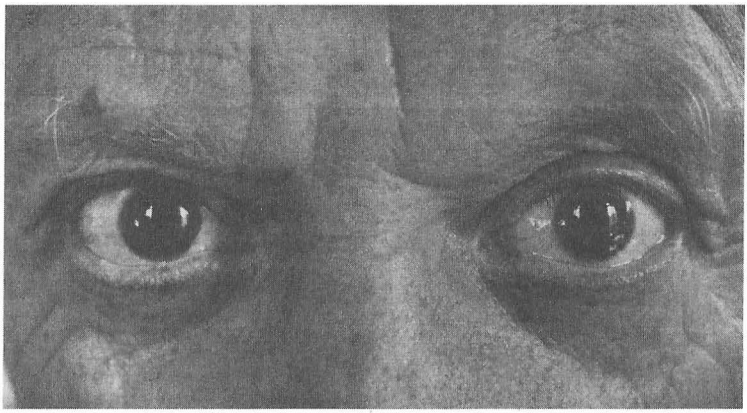
Black Mirror dizisinin bir bölümünde hafızaların kayıt altına alınabildiği bölüm geliyor aklıma. Geri sararak küçücük şeyleri yeniden ve yeniden anlamlandıran bir adamı anlatıyordu. Funes gibi ölümsüz bir bellekle cezalandırılmıştı belli ki.

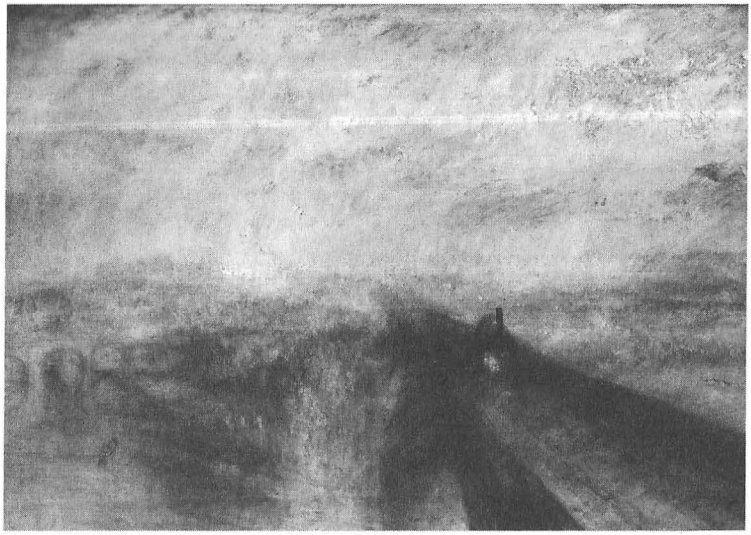
The Owl of Death, Pablo Picasso, 1952

Çünkü Funes, unutamadığı ve sürekli hatırladığı için düşünemez, düşünmeyi unutur. Sıklıkla, kitaplar olmasa aslında neyi düşüneceğime nasıl karar verirdim acaba diye düşünürüm. Çünkü kitap okurken birinin bizim yerimize düşünmesine de olanak tanıyoruz aslında. Ayrıca insan hafızayla okur. Örneğin Picasso'nun *Baykuş* isimli eseri için yazılan bir yazıyı okumuştum. Bu resmin herhangi bir baykuş resminden farklı olduğunu söylüyordu yazar. Zira her resim bir bakışı anlatıyor ve bu resim baykuşun değil, baykuşa bakışın resmi. Çünkü biz hafızayla bakıp, hafızayla görürüz. Baykuş bilmediğiniz ya da daha önce hiç görmediğiniz bir kuş olsa baykuşu farklı görürdünüz. Hiçbir nesneyi ilk gördüğünüz zamanki gibi göremezsiniz. Çünkü baktığınız şeye bakışınızı

o şeye ait hafızanız, yani onunla ilgili zihninizde biriktirdikleriniz belirler. Bu noktada yeri geldiği için ufak bir parantez açalım konuya. Picasso'nun, çizdiği baykuşun kendisi olduğu söylenir.

Baykuşun gözleri ve kaşlarıyla ressamın gözleri ve kaşları tıpatıp aynıdır, aynı zamanda yukarıdaki resimde görüldüğü üzere ressam, baykuşun gövdesine ismini harfleri yer yer yerleştirerek yazmıştır. Bu ne demek olabilir? Anlamı "bu resimle artık benim gözümden bakıyorsunuz" demektir. Resme bakınca artık o oluruz. Başka bir deyişle Picasso'nun benliğine gireriz ve onun hafızasına sahip oluruz. Artık hayatı Picasso olarak görmeye başlayabiliriz.

Rain, Steam and Speed - The Great Western Railway,
Joseph Mallord Williams, 1844

Joseph Mallord Williams'ın resmini yıllarca derslerde gösterdim. Empresyonizmin ilk izlerinin göründüğü resimde Büyük Batı Tren Yolu'nu görürüz. Sanayi devriminden sonra değişen ve hızla farklı bir yöne giden topluma bir gönderme yapar Williams. Belli belirsiz resmedilen tren, buhar, hız ve yağmurun arasında bulanıklaşarak yol alır. Önce resmi öğrencilere gösterip, ardından Sanayi Devrimi ile ilişkisini anlatıp yine sorardım. Oysa ben resmi son zamanlarda gördüğümde aklıma toplama kampları ve kamplara esir taşıyan trenler de geliyor. Çünkü Auschwitz'in girişindeki tren sahnesi aklımdan çıkmıyor. Yurtdışında gidebildiğim son konferans Krakow'daydı. Şehir Auschwitz-Birkenau'ya çok yakındı. Uzun yıllar çalıştığım kavramları düşününce gitmeyi çok dilemesem bile soluğu toplama kampında aldım.

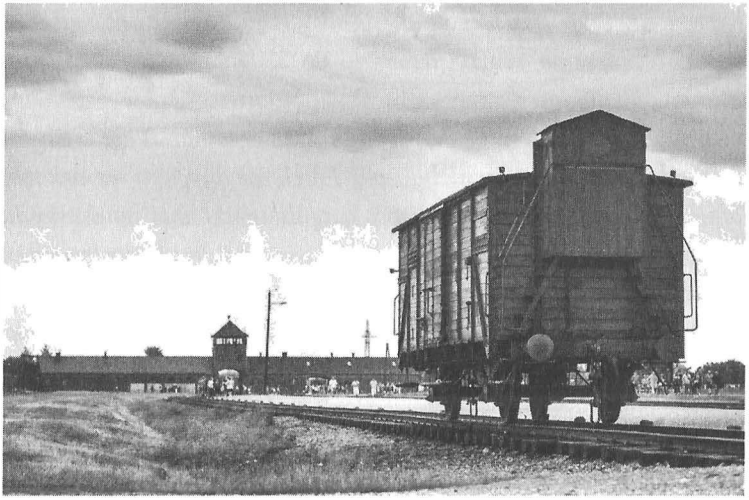
O gün defterime şunları yazmışım:

"Bugün üzerinde günlerce düşündükten sonra ilk kararıma sadık kalarak Auschwitz'e gittim. Eşimin aksine başka bir kampa daha önce gitmemiştim, uzun zamandır travma, kayıp, yas, unutma, toplumsal bellek konularında çalışan hatta buradaki konferansta benzer bir sunum yapacak birinin, yani benim bu kampı görmem gerektiğini düşündüm. Aslında neler hissedebileceğimi tahmin edersiniz, ben de aşağı yukarı ediyordum. Beni iki şey şaşırttı. Öncelikle 2. Dünya Savaşı filmlerinin sıkı takipçisi biri olarak kurgulanan gerçeklikle ilgili sorularım çoğaldı. Zira filmler aslında hâlâ sadece birer film belki de. Filmlerde yaratılmaya çalışılan soğuk, kasvetli hava yerine bugün inadına güneşli bir gündü. Elbette bu coğrafyanın kışı sert. Ama demek istediğim başka. Demek doğa hep aynı, aslında ona anlamı biz veriyoruz. O yaşanılan her acı bu güneşli harika sonbahar günlerinde de yaşandı. Ama o zamanın algısı bugün benim hissettiğimle aynı olabilir mi? Filmlerde duyguyu vermek için atmosfer, renkler, mizansen hepsi kurgulanmalı elbet ama aslında acılar harika bahar günlerinde de yaşanıyor. Bunu kurgulamadan anlatmak imkânlı mı?

Aklıma takılan başka bir soru da şu. Tarihin bugüne katkısı yoksa acılar neden yaşandı? O kilometrelerce alanlar aslında bugün benzer acıları çekenlere ev olamaz mı? Sadece müze gibi dokunmadan gezeceğimize neden Filistin'den, Suriye'den göçmek isteyen, acı çeken, savaş mağduru insanlar o mekânlara yerleşemiyor? O kadar güzel bir coğrafya ki, kolaylıkla yaşama döndürülebilirdi o yaşam. Krakow'*un Yahudi mahallesinde benzer bir dönüşüm yaşanmış. Bir zamanlar hayalet haline gelen semt şu an cıvıl cıvıl yaşam dolu. Adorno 'kurbanlar onları unutursak bir kez daha ölürler' diyordu. Böylece hatırlamış olamaz mıyız? Bu bir grup turistin kamp önünde*

fotoğraf çektirmesinden daha anlamlı olmaz mıydı böylesi? Benimki yurttan sesler korosu. Hacca giden topal karınca misali."

Velhasıl bunlar o günden arta kalanlar. Ama işin daha ilginci, bu ziyaretin ardından tekrar derse girdiğimde başıma gelen. Yine Williams'ın resmini anlatmak istediğimde bu kez gördüğüm treni Sanayi Devrimi ile değil ama Auschwitz ile ilişkilendirdiğimi fark ettim. Üstelik resim, kampın kurulmasından 100 yıl kadar önce yapılmıştı. Ama hafızamla görüyor ve anlamlandırıyordum işte. Çünkü ne demiştik: "Baktığımız şeye bakışımızı zihnimizde biriktirdiklerimiz belirler."

Auschwitz-Birkenau

Tren benim zihnimde, bir süreliğine, sadece toplama kampından insanları taşıdı. Her gördüğüm trende yine getirilen insanları gördüm, ta ki hayat rutinine tekrar oturana kadar.

Gazetecilik ve sinema üzerine eğitimler alıp medya ve iletişim bölümlerinde çalıştım. Akademik hayatım beni çokça büyüleyen beş, bilemediniz on kavram hakkında derinlemesine düşünmeyle geçti. Bir akademisyenin hayatı nasıl olur? Okul, ders, tez gibi anahtar sözcüklerin etrafında şekillenir. Ha bir de sınavlar tabii... Son derece başı sonu belli, sürprizsiz bir hayattır bu. Hayatın en büyük sürprizi yeni eğitim öğretim döneminde karşılaşacağınız öğrencilerinizdir. Çünkü aynı konuyu bile anlatsanız her öğrenciyle başka ders yaparsınız. Bu minvalde giden bir hayata bir KHK ne yapabilir diyorsanız, KHK sonrasında yaşadığım hayata beraber bakalım. Uzun bir süre bir sektör dergisinde yazılar yazarken, tanıdığım akademisyenlerin doçent olmak için yazdıkları makaleleri Türkçeden İngilizceye çevirdim. Salı sabahları 6-7 Eylül olaylarını bizzat yaşamış ve bu yaşadıklarını yazıya dökmek isteyen bir kişinin editörü olarak çalışıyor, salı öğleden sonraları bir firmada personel analizi yapıyordum. Genelde haftada en az iki gün hukuk temel alanı ile ilgili bir eğitimin iletişim kısmını anlatmak için seyahat ediyor, gittiğim birbirinden ilginç şehirlerde bir aydınlatma dergisinin bu sefer İngilizceden Türkçeye çevirilerini yapıyordum. Farklı şehirlerde genelde sendikaların kendi üyelerine ücretsiz açtığı bu eğitimleri vermek ilginç bir deneyimdi. Ancak bu bana bir yıl içerisinde 15 yıllık akademik hayatımda kazandığımdan çok daha fazla deneyim kazandırdı. Bir STK'nın kurumsal kimlik çalışmasından, inşaat firmasının kurumsallaşma eğitimlerine kadar geniş bir yelpazede iş yaptım. Bir senede çeşitli illerde çoğunlukla muhafazakâr sendika başkanlarıyla aydınlatma ve inşaat üzerine sohbet edebilir, gerekirse 6-7 Eylül olayları ile ilgili ilgi çekici anekdotlar anlatabilir hale gelmiştim. İlk ihraç edildiğimde gazetede bir yazı okumuştum, Baskın Oran'ın "Söke Söke Dönecekler" köşe yazısı hangi gazetede yayımlanmıştı, hatırlamıyorum. 12 Eylül

askeri darbesiyle Mülkiye'den atıldığını anlatıyordu. Kendi mücadelesinden örnek veriyor ve ihraç edilen tüm akademisyenlere umut veriyordu. Ama bir cümlesi nedense aklıma kazındı. Doğru hatırlamıyorsam bu bana hafızamın bir oyunudur ve hatırladığım şekliyle de değerlidir diye düşünerek aktarıyorum: "Evlere gidip ayakkabı çıkarıp Fransızca dersi vermekten tut, köpek yavrusu satmaya kadar yapmadığım iş kalmadı." Özellikle "ayakkabı çıkarıp" kısmı beni derinden etkilemişti. Yazının punctum'u, bende bıraktığı yarası işte. Çünkü o bilerek eklenmiş bir ayrıntıydı ve aslında ayrıntı değil haksızlığın ta kendisiydi. Yıllarca üniversite koridorlarında dersten derse koşmuş, yüksek lisansı, doktorası için sabahlara kadar çalışmış bir akademisyenin iç kırıklığıydı. Kendi mahremini açmak ve yapmak konusunda istekli olmadığı işleri yapmak zorunda kalmıştı. Yaptığım birçok farklı işte hep ayakkabılarımı çıkarıyor gibi hissettim kendimi. Bir altyazı çeviri işinde benden bir daha çeviri istememe nedenlerini açıklarken "açtığınız tırnağı kapatmadınız" cümlesiyle karşılaşmıştım. Üstelik bana "zamanla yarış ve asla arkana bakma" dedikleri bir çeviride. Acaba burada kapatmalı mıyım? "Bu tek tırnak şurada dursun ki hayatımın o ayakkabısız, çorapla geçen kısmı bitsin lütfen. Ben olarak değil ama kendimi, yeniden ve yeniden bulmak zorunda kalarak yaptığım her işte. Bir sosyal bilimler akademisyeni olarak son bir senede inşaat ve aydınlatma ile ne kadar çok kelime öğrenmek zorunda kaldığımı bilseniz şaşardınız. Benim önceden hafiften burun kıvıracağım ufacık işleri yaparken, o işlerin sahiplerinin nasıl dört elle sarıldıklarına şahit oldum işlerine. Öğrencim olacak hatta bazen öğrencim olması bile zor görünen insanlardan Türkçe yazım, Türkiye'de popüler kültür gibi çokça ders, öneri dinlemek zorunda kalıp çoğunu sineye çektim. Yıllarca öğrencilerin kâğıtlarını düzelttikten, onlara yüksek lisans, doktora tezleri için öneriler

sunduktan sonra sektör dergilerine yazdığım yazıları mutlaka önceden görüp düzeltmek isteyen ve her düzeltişlerinde bin bir hatayla bana geri gönderen insanları görmezden gelmeyi öğrendim, "Yahu ben üniversitede kalsam profesör olacaktım," diyemedim. Ayakkabım ayağımda olmadığı için kendimi çıplak hissettiğimi ve aslında bunun, hatta hepsinin bir yanılsama olduğunu fark ettim. İnsanın mesleğini nasıl kimliği gibi benimsediğini ve iş değil belki ama mesleği elinden alındığında nasıl konfor alanının dışına çıktığını gördüm ve inanın bana birçoğumuz için bu kolay bir tecrübe değil. Aslında tüm bu konfor alanının kapitalizmin meta üretimi ve bununla beraber büyüyen statü ihtiyacıyla ilgili olduğunu derslerde anlatıyordum. Ancak burada hissettiğimi, belki yıllar önce Bişkek'te hasta olduğumda, İstanbul'da yaşayan bir arkadaşıma yazdığım mektupla açıklayabilirim. Mektubu Kasım 2012'de göndermişim ve akademik olmaktan çok uzak bir metin, sadece yakın bir arkadaşa, yaşadığım hastalık deneyimini anlatmakla meşgul o kadar. Mektubu girişteki ve sonuçtaki özel birkaç cümlesini atarak aynen koydum, sadece orijinalinde birkaç paragrafı İngilizce yazmışım sanırım, orada gündelik dilim Türkçe olmadığı için, o kısımları çevirdim.

"Kasım 2012, Bişkek, Kırgızistan

Bir kaç haftadır hastalık üzerine düşünüyorum. Hastalığın seyrinin, insana kendini nasıl hissettirdiğinin anlamı üzerine. Aslında bütün bu eski Sovyetler Birliği coğrafyasında uzun yıllar insanlar birey olmaktan ölesiye soyutlandırılmışlar. Doğum günlerinde kendilerini özel hissetmeye çalışmaları, tek ve biricik bir günde her şeyin ve herkesin onların etrafında olmalarını istemeleri, sanki bu yüzden mi?

Hastalık söz konusu olduğunda da yine sana, vücuduna en çok müdahalenin yapıldığını düşüneceğin, aslında buna inanacağın yolu

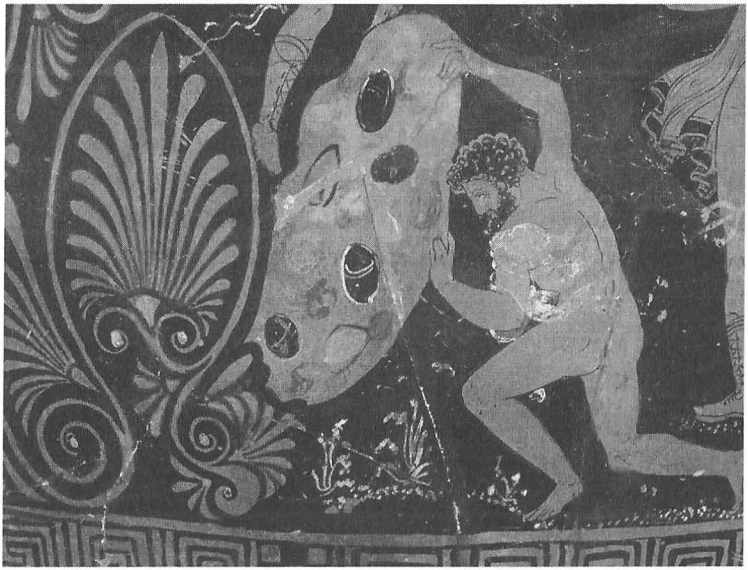
seçmeleri gibi.

Benzer testleri sadece "to make sure" olmak için bazen tekrar yapmaları da bu yüzden olabilir. İyi bakıldıklarını bilmek için bunu görmeye ihtiyaçları var, kanıt gerekiyor. Şımarmak için bir vesile yaratmak desem, çok mu basit olur. Ama insanı, o dönem yaşadığı hayat şımartmıyor o kesin. Ama sonuçta insan bu. İyi hissetmeye ihtiyacı var. Az ekipman ve az imkân. Ama çok ilgi. Bu tam 8 Mart'ın, bu ülkede, emekçi olmayan kadınlar arasında bile son derece popüler olmasını açıklamalı mı?

Doktorların sadece karnım ağrıyor diye -hâlâ tam olarak bana ne dediklerini anlayamasam da- uzun uzun çizdikleri şekillerden, sayfalarca aldıkları notlardan bütün bu geçmişin izlerini yakalayabiliyorum. Bir de insan hayatı bizden önemli olabilir burada, ona ne demeli? Ama şu an burada yapılan o dönemden başka bir şey, sanki çok koşup bir yere varmıyorlar.

Bir insanın vücuduna iğne batırmayı seçmek, hızla çözüme ulaşmak. Yani insanın kendisine yapılan tedaviden tam faydayı görerek ve ikna olarak deneyimlemesini sağlamak. Batırılan her iğnede 'iyileşiyorum' diye düşünmen gerekiyor ve bütün gün acıyan kolların sana hasta olduğunu ve iyi bakıldığını hatırlatıyor. Unutmak mümkün değil, hastalık vücudunda iz bırakıyor, acı bırakıyor. İlaç alırken bunu hissedemezsin. Modern dünyada insanlar hastalıktan, vücudun bozulmasından, yıpranmasından iğrenir. Vücudun mükemmelliğine inanıldığı için de hap yutuyoruz, iğne sevmiyoruz. Bu bakımdan antikapitalist bir düzenin iğneyi savunması çok normal değil mi? Üstelik devrimci. Yani aslında insan vücudunun mükemmelliğinin peşinde koşuldu çünkü toplumun standartları artık insan vücudunu meta olarak görüyordu. Modernite aslında çok kompleks bir sosyal çevre getirdi. Geleneksel yapıya göre en büyük değişiklik aslında birey olmakta. Düşünsene bu coğrafyalarda birey olmak hiç

söz konusu olmadı keza Orta Doğu'da farklı bir açıyla öyle ama sonuç aynı. Sanırım insan vücudunun 'maturity' si ile insan zihninin 'fullfilment'ı arasında bir korelasyon var. Sanmıyorum aslında bunu savunan teorisyenler olduğunu biliyorum."

Sisifos temsili, M.Ö 350

Ben mesleksiz kalmanın sıkıntısını vücuduma bir iğne batırılıyormuşçasına hissettim. Aslında sorunumun bir statü endişesinden ibaret olmamasını arzuladım. Öyle ya, bu bir modern insan dramı olabilirdi ancak. Ama her sorunumuzda olduğu gibi, yine kişisel sorunlarımızın temelinde toplumsal sorunlar yatıyordu. Unutmayarak ama mutlaka dünü dünde bırakarak ilerlemenin en önemli tesellim olduğunu düşünüyorum. Aslında belki de bütün hayatlar bir açıdan bakıldığında Sisifos'un hikâyesine benziyor. Bu

hikâyeyi bilir misiniz? Bir tepeye dev bir taşı çıkarmakla cezalandırılmış Sisifos, taşı ittikçe taşın geri geldiğini görür. Hatta taşı en tepeye ulaştırsa bile taş gerisingeriye düşecektir.

Mitolojide tanrılar birbirlerini cezalandırmanın en dehşetli yolunun ona umutsuz bir çaba hâsıl etmek olduğunu düşünmüş olmalı. Boşa koyunca dolmayan, doluya koyunca almayan cinsten. Oysa Albert Camus, Sisifos hikâyesini bambaşka okur. Taşın her defasından düşeceğini bilen Sisifos tekrar ve tekrar baştan başlayabiliyorsa eğer, o artık bir kahramandır. Çünkü bu hayata bir başkaldırıdır. Çünkü ona göre, insan anlamsızlığa ve baskılara rağmen yaşamı yenmek zorundadır. Hayatın anlamını hayatın anlamsızlığında bulmuş yakışıklı filozof yanılmış olabilir mi? Demek durduğumuz yer değil değerli olan, o yerde duruşumuzu nasıl anlamlandırdığımız. Ey İstanbul, sen mi büyüksün, ben mi?

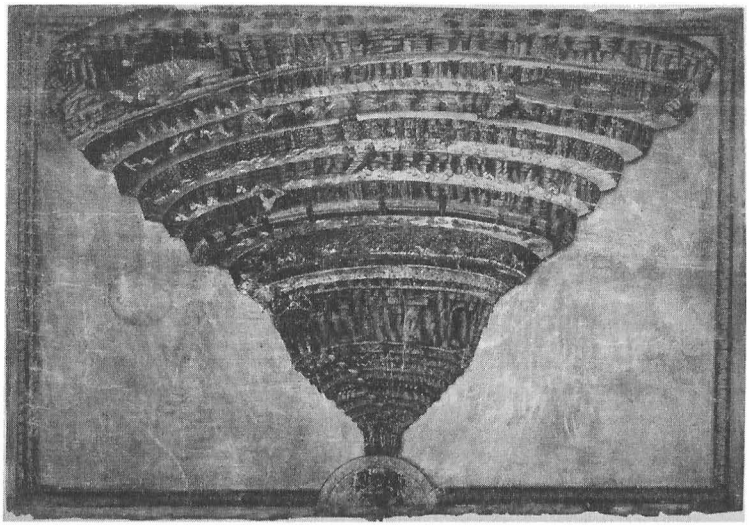
4. Bölüm

"Kaygı ve mutluluk"

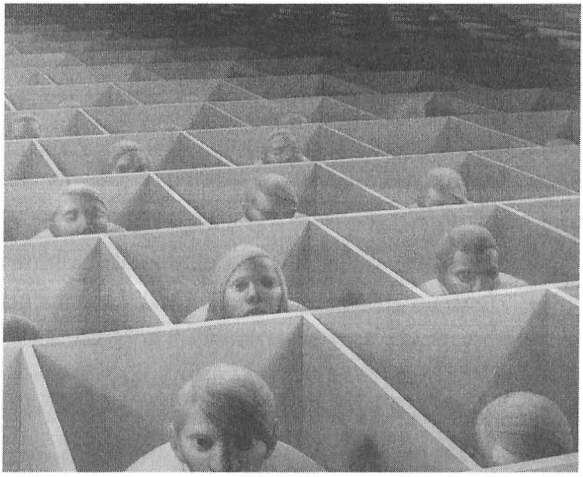
"Mutsuzluktan daha hoş bir şey olamaz."
Samuel Beckett

Bana göre "Inferno" bugün.

Kulaklığımda Cayetano, Beşiktaş bandosunun sesi hafif sızıyor içeri, korna sesleri duymasam bile keşmekeşten hissettiğim, burnumda önümdeki kadının parfüm kokusu, yanımdaki adamın sigara dumanı, fırının simitleri, aklımın bir köşesine çengelli Genco Erkal'ın dünkü şiiri, gözümün önünde onlarca insanın, yanan yeşille karşıya geçişi, Beşiktaş'tan Sarıyer'e akan binler... Hep geçtiğim yolların tanıdıklığı, "tam şu köşedeydi hatırlamaları", şehirle aramda oluşan katman katman anı ağı. Anılar bile "hızla" aklıma gelip kayboluyor. Trafiğe ve mesafelere ilişkin yaptığım küçük hesaplara eklenen sıcak hava. Hafif bir yaz özlemi ve ardından gelen bavul boşaltma, ev temizleme stresi. Modernliğin dilemmaları. Ne daha güzel ve tatmin edici? "Hangisini seçerek diğerini arkamda bırakıyorum"un boş endişeleri. Sanki yazı seçsem hiç kış gelmeyecek mi?

Cehennemin Haritası, Botticelli, 1480,
İlahi Komedya'nın Cehennem Bölümü, Inferno

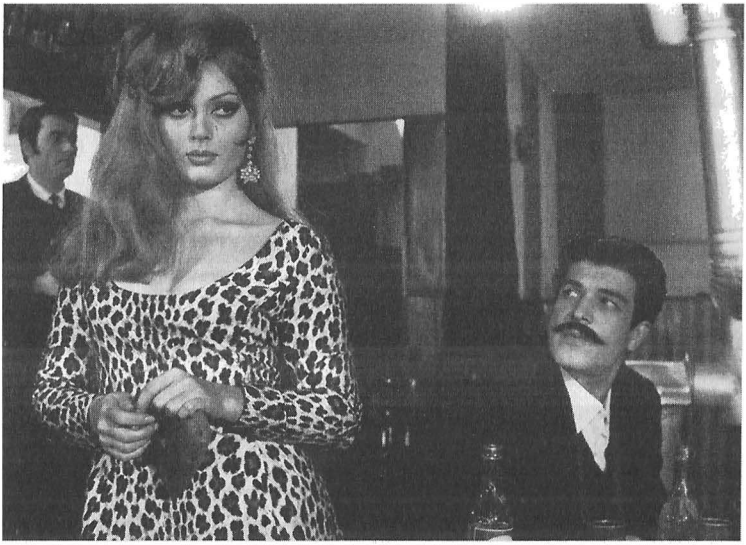
Figures of Landscape, George Tooker, 1966

Hayallerdeki göçebelik, gerçeklerdeki yerleşik düzen. Gözümü bir kırpışıma kadar aklımdan geçen onlarca düşünceye eşlik eden onlarca ses, koku, görüntü... İşte kaygı ve mutluluğun özeti.

"Sevgi de yetmiyormuş, çok eskiden rastlaşacaktık."

Orhan Veli bir şiir yazar ve şöyle bitirir şiirini;

"Nasıl unuturum seni ben,
Alnımdaki bıçak yarası
Senin yüzünden;
Tabakam senin yadigârın;
'İki elin kanda olsa gel' diyor
Telgrafın;
Nasıl unuturum seni ben,
Vesikalı yarim?"

Vesikalı Yarim, Lütfü Akad, 1968

Burhan Arpad bu şiirden yola çıkarak bir roman yazar: *Alnımdaki Bıçak Yarası*. Film bu kitaptan. Hatta *Kara Kitap*'ta Galip, kayıp karısı Rüya'nın izindeyken, içine düştüğü metinlerden biridir *Vesikalı Yarim*. Bir kısa ek daha; bu metni Nazım Hikmet, Kemal Tahir'e hapisten, bir mektupla yazar ve der ki: "Şaireneliğin kelimeleşmiş hali sadece mavi ufuklar, pembe bulutlar falan değildir, vesikalı yarim de şairanedir." Sizi bilmem ama bu filmi pek çok sevèrim ve hep içimi acıtır bu imkânsız aşk. Ünlü replikle başladım ama benim içimi acıtan bir sözü daha var Sabiha'nın. Sabiha ve Halil tanıştıktan sonra, arkadaşı Sabiha'ya, "Sorsana evli miymiş?" deyince Sabiha soramayacağını söyler. Arkadaşı anlamaz ve nedenini merak eder. "Ya evet derse," der Sabiha. Ya aşk, saniyenin onda birinde, tek bir kelimenin ağızdan çıkışıyla imkânsızlaşırsa?

Ki aslında filmin adı bile imkânsızlığı çağrıştırmamış mıydı?

Renata Salecl, *Kaygı Üzerine* kitabında, kaygının ana sebebinin bizim çağımızda ekonomik olmadığını, toplumsal rollere ilişkin problemler ve sürekli kimlik değiştirmenin ve eylemleri için rehber bulmanın imkânsızlığının sürekli kaygı sebebi olduğunu anlatır. Belki bu sebepledir ki insanlar başarı ve mutluluk vadeden kitapların peşinde koşar ve hatta aşk acısını yenmek için sorunu Google'a yazıp çözüm yollarını bulmak ister. 1990'lı yıllardan itibaren çok değişik kaygı sendromları olmuş. Refah gribi diye adlandırılan, ani servet sahibi olan insanların çevreye uyum sürecinin sendromu, aileleri aşırı korumacı olan çocukların yaşadığı macera eksikliği sendromu, nasıl göründüğünü takıntı haline getiren insanların beden algısı bozuklukları, moda haftasında ne giyeceğini bilemeyen moda editörlerinin "ayakkabı kaygısı" bunlardan sadece birkaçı. Ama görüldüğü üzere bu kaygılar ekonomik bir temele dayansa bile kişinin toplumsal rolüyle ilgili endişeleri ya da sanki var olmaya, görünür olmaya duyulan bir ihtiyaç. Rollo May'in normal

ve nevrotik olarak ikiye ayırdığı kaygı tanımını dikkate alırsak, bunlar normalden sapan nevrotik kaygılar olarak değerlendirilebilir mi?

Geriye dönüp baktığımda hangi anların bana daha çok kaygı verdiğini şu anda daha iyi anlıyorum. İlk önce kendi memnuniyetimi düşünen biri olmadığımı, aslında sıklıkla benim de "başkaları ne der" diyerek kaygılandığımı fark ettikçe şaşırmıyorum desem yalan olur. Zaten hiçbir davranışımızı değiştiremiyoruz sadece kendimizi tanıyor ve önlemler almayı öğreniyoruz. Aynı gribe yakalanmamak için C vitamini takviyesini önceden almak gibi. İnsanların birbirine tahammülsüz olduğunu ve bugünün insanının kendisinden başkasını düşünmediğini söyleyip duruyoruz. Sürekli başkalarını düşünerek yaşamak, başkalarını hiç düşünmeden yaşamak kadar yanlış. Bu, var olan her türlü samimiyeti samimiyetsiz hale getiriyor. Hele biz, küçüklüğümüzden itibaren istemeyi ayıp sanan, komşunun evinde tok olan insanlarız. "Ay kalkmayın Allah aşkına, daha erken," dediğimiz misafirler gittikten sonra "amma oturdular" diyenler yani. Aslında birinin yüzüne karşı istemeyi ayıp sanıyor ama ardından kolayca saydırabiliyoruz. Mesela arabanın camı açılıyor, dışarı bir çöp atılıyor ve o çöp artık atanın problemi olmaktan çıkıyor. Trafikte, kırmızı ışıkta geçerken acı bir frenle durarak bana hafifçe çarpan genç şoför camını açıp bana ne demişti biliyor musunuz? "Ne var be!" Evet, bunu söyledi. Demek bu durum kendi davranışlarının bile mesuliyetini almamaya kadar vardı. Arka arkaya izlediğim iki film kafamda bir tür "akış" oluşturdu. Burada "akış" olarak hem kuramsal hem gündelik dildeki kullanımdan bahsediyorum. İsveç filmi *Kare* ve Fin filmi *Umudun Öteki Yüzü*; ikisi de Avrupa'nın sözde insancıllığına alaycı bir dille yaklaşıyor. Filmleri seyrettikten sonra neden bu filmleri birbirine benzettiğimi düşündüm. İki filmde de bu samimiyetsiz toplum

anlayışına karşı bir umut vardı sanki. *Kare* filminde, sokakta genç bir kızı yaklaşan tehlikeli bir adama karşı koruduğunu düşünen iki genç adam, belki de sanal değil ama kanlı canlı olarak ilk defa bu basit ama belli ki onlar için önemli "kurtarma" operasyonunda bulunduktan sonra, bu anın insani boyutunu uzun süre akıllarından çıkaramadılar. Oysa onlar gibi durup yardım etmeyen diğer yüzlerce kişi hâlâ telefonlarına bakmaya devam ederek yanlarından geçip gidiyordu.

Tekne Gezisinde Öğle Yemeği, Pierre Auguste Renoir, 1880-1881

Yıllar geçtikçe bana mutluluk yaşatan olayların, hep birileriyle paylaştığım anlarda olduğunu anladım. Bence bize zarar veren duygu kaygı, acı değil. Kaygının ve acının normal düzeyde çekilmesi gerektiği düşüncesindeyim ve zaten Kierkegaard haklıysa, ona göre içeriği olmayan bir bilgisizlik içinde olduğundan kaygı yok edilemez. Kaygı bilinmediği için arzulanandır. Kaygıyı sahiplenmemiz

ve ondaki dönüştürücü güce inanmamız gerektiğini düşünür. Zira ne yaparsan yap sonuç değişmiyor aslında, sen kaygılan ya da kaygılanma. Hayat seni, sınanmayı düşündüğün sınavlara tabi tutmuyor.

"Eğer evlenirsen, pişman olacaksın; eğer evlenmezsen, bundan da pişman olacaksın; evlen veya evlenme, ikisinden de pişman olacaksın; dünyadaki aptallıklara gülsen de pişman olacaksın, ağlasan da pişman olacaksın; gül veya ağla, ikisinden de pişman olacaksın.." Kim diyor? Kierkegaard. Adam âşık olduğu kadınla evlenmiyor, ya aşkı biterse. Aşk sahip olmadan da güzel. Yani diyor ki adam, yaşama tutkuyla bağlanın, hayatı sevip yaşayın dilediğiniz gibi, yeter. Yanlışlar hep var, pişmanlıklar hep var, çok da şey etmeyin. Diyor. Ben Kierkegaard'ın yalancısıyım.

Bougival'de Dans, Pierre Auguste Renoir, 1883

İnsan kendini mutluyken nasıl hayal eder?

Swing, Jean Honore Fragonard, 1767

1872 yılında yazılan *Tragedyanın Doğuşu* kitabına bir önsöz yazan Nietzsche, önsözde, şimdi orta yaşlı bir adam olmuşken geriye bakıyor, bu kitabı neden genç yaşta yazdığına ilişkin bir açıklamaya girişiyor ve şu soruyu soruyordu: "Bugüne kadar insanların en güzelleri, en gıpta edilenleri, en eğitimlileri Yunanlılar, onlar neden tragedya yazmış olabilir?"

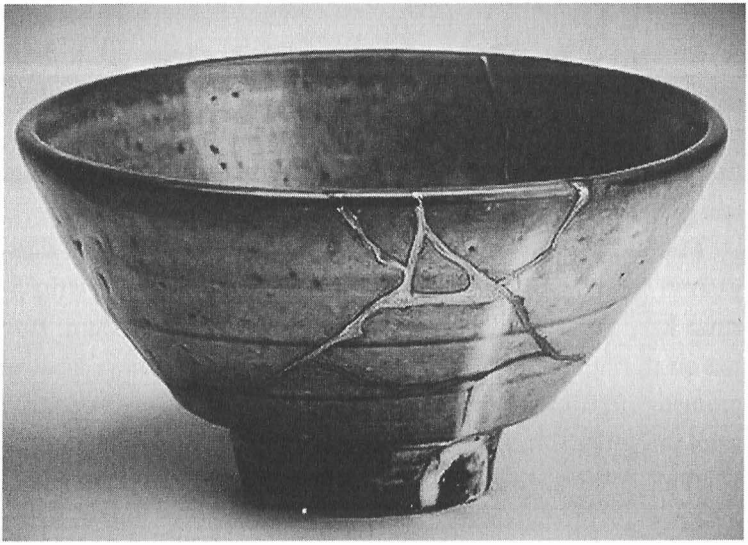
O mükemmel hayatları sıkıntıya ne sokabilirdi? Her yanları keyifle, hazla dolu Yunan halkı neden bu acı dolu metinleri üretiyordu?

Çünkü biz, en iyi durumda olan insanların hayattaki kötü her şeyden muaf olması gerektiğini düşünürüz. Nietzsche bunun cevabını verirken insanın en büyük sıkıntısının kendi sesiyle konuşmaması olduğunu söyler. Kendini bulamayan insan mutsuzdur. Başkasının kendisine salık verdiği hazların peşinde koşan insan arayıştadır. Yıllar sonra kızıma Marsık Yayınları'ndan çıkmış *Oskar* isimli bir kitabı okurken Nietsche'nin bu önermesinin basit ve yalın haline denk geldim. Her sesi taklit edebilen papağan Oskar, kendi sesini çıkarmak istediğini fark ediyor ve sonunda kaba bir ses çıkarsa bile arkadaşları arasında sadece taklit etmediği ve kendi sesini çıkarabildiği için gerçek bir kahraman oluyordu.

Mutluluk hem acıda hem hazda bana kalırsa. Bugünün dünyasının sürekli mutluluk ve başarı vaadinin, pozitiflik dayatmalarının karşısında dimdik durmamız gerektiğine inanıyorum. Bize her an mutlu olmayı ve asla negatif duyguya düşmemeyi, kötü ve olumsuz her düşünceden uzaklaşmayı ve "pozitifliğe" yapışmayı salık veriyorlar. Sonuç mutlaka daha büyük bir mutsuzluk, mutsuz olabilme endişesiyle dolu kaygılı bir hayat ve doyumsuzluk.

Kaygılandığım zamanlarda kendimi Alice'in kovaladığı beyaz tavşan gibi hissediyorum çünkü en çok kaygıyı bir yere geç kaldığımı düşündüğüm zamanlarda yaşıyorum. Sürekli köstekli saatime bakıyorum beyaz tavşan gibi. Aslında bu sorunun hayatta her şeyi doğru yapmanın kaygısından ve aferin almanın yaşattığı mutluluktan olduğunu düşünüyorum. Ama kaygılandığımızda bu yükü sadece kendimize değil başkalarının omzuna da bırakıyoruz. Kendi duyduğumuz kaygının temeli bazen ilişkilerde bedel ödetmeye kadar gidiyor. Dedim ya, asıl problem bizi sürekli kaygılandırarak kaygıdan uzaklaştırmaya çalışan bu çağda. Hem her şey bir kaygı sebebi hem her şeyin sebebi kaygı. Sürekli imajı düzeltmeye çalışıyoruz, herkesin bizi hatalarımızla kabullenmesine izin

vermiyoruz, dışarıya çizdiğimiz personaların altında eziliyoruz. On adımda mutluluk kitapları doğru olabilir mi, bir düşünün. Mutluluğa on adım olsaydı, hepimiz sürekli mutlu olurduk ve o zaman gerçek mutluluğun çıtası başka bir noktaya konmuş olurdu.

Kintsukuroi örneği

Oysa acı çekmemek için kaygı duymamalı. Acı şifadır, iyileştirir. Ursula Le Guin, *Sesler* kitabında "Kırılanı kırılmış olan onarır," diyordu. Japon sanatı Kintsukuroi'yi duydunuz mu? Altınla onarmak. Kırılanı kırıldığı yerden altınla, gümüşle onarma sebepleri aslında bir nesnenin artık kırıldığı için daha değerli olduğunu anlatıyor. Bence kintsukuroi, Jung'un "İyi bir şifacı yaralı olmalıdır," önermesine denk düşüyor. Buradaki önerme sadece yaralı olanı yine aynı yerden yaralanmış olan anlar minvalinde olsa yine yerinde ve doğru olurdu. Çünkü şifa vermek için yaralanmak gerektiğini

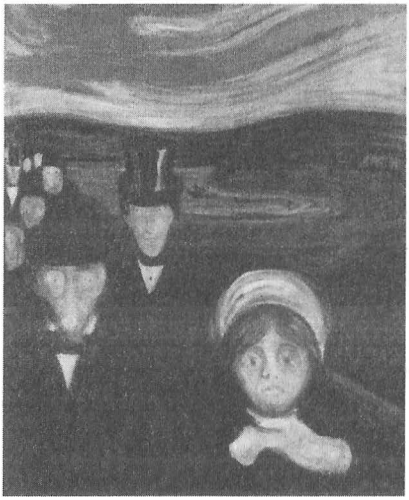
anlatıyor Jung, ama şifa vermeyecek olsak bile yaralı olmamızın hayattan keyif almak için ön koşul olduğunu söyleyebiliriz. Yıllar önce ümit vadeden genç bir akademisyen, yeni evli ve evliliğinden çok mutlu bir kadın, çok seyahat eden ve seyahat etmeyi çok seven bir gezgin, seyahat etmeye ve keyif aldığı diğer şeyleri yapmaya para ayırabilecek kadar kazançlı biriyken yakın bir arkadaşımla bir akşamüstü buluştuğumuzu hatırlıyorum, Tünel'de. O akşamüstü beraber yediğimiz yemeği nedense ikimiz de iyi hatırladık. Aradan yıllar geçti, saydığım koşulların her biri değişti ve yine buluştuğumuz bir gün bana dönüp "O yemeği hatırladın mı," dedi, "şimdi çok daha mutlu görünüyorsun."

O an duyduklarım bana Seneca'yı hatırlatmıştı. Bu doğru olabilir miydi? Büyük travmalar, kayıplar yaşayan insanlar hayata daha sıkı tutunabilen, sandalyenin ucunda oturmayıp arkalığına sırtını yaslayan insanlar olabilir miydi?

Roma dönemi Stoacılarının önemli bir temsilcisi olan Seneca, *Tanrısal Öngörü, Yunan ve Latin Klasikleri* kitabında en büyük talihsizliğin aşırı mutluluk olduğunu söylüyordu. Hiçbir zaman zavallı olamamışsan asıl o zaman zavallı olduğunu, çünkü büyük insanın ancak yaşadığı kötü kaderle büyük olabileceğini, başına hiçbir felaket gelmemiş insandan daha bahtsız kimsenin olamayacağını söylüyordu. Nietzscheci bir tavır aynı zamanda, yeterince acı çekmemişsek kendimizi gerçekleştiremeyeceğimize inanır çünkü o da. Haklı mı bilmiyorum hâlâ ama bilgece olduğu kesin.

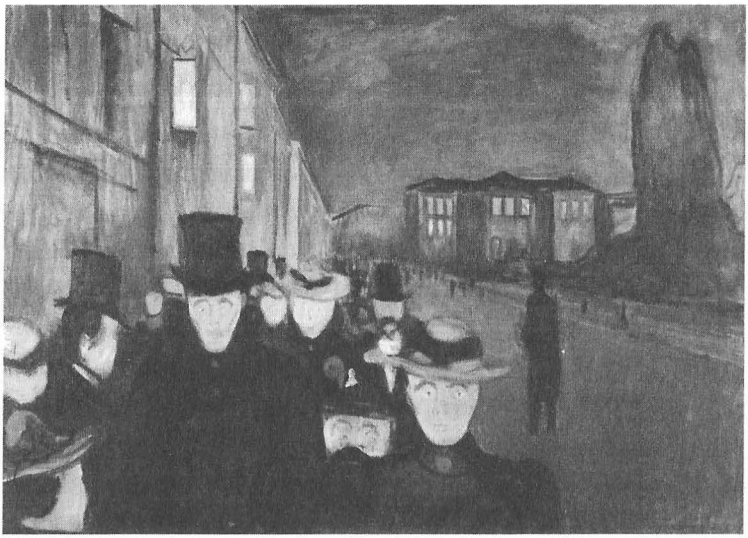
Kaygı, mutluluğun önünde bir engel değil. Bunu kendimize defalarca söylemek ve kaygı duyduğumuz ya da her zaman mutlu olamadığımız için kendimizi cezalandırmamamız gerekiyor. Bu cümleleri geniş zaman kullanarak kendime söylüyorum, öyle daha inandırıcı oluyorlar. Ancak bu da popüler medyanın her şeyden ve herkesten keyif almamızı pompalayıp durmasına benzememeli.

Bu *jouissance* çoğunlukla bizi paradan uzaklaştırmak, kendi benliğimizi bulmak, Salecl'ın kitapta anlattığı gibi aynaların önüne "ben mutluluğu hak ediyorum" yazıları iliştirmek, "her gün mutlu olduğun bir anını yaz" defterleri doldurmak ve hatta aldığın tüm iltifatları yazdığın bir "pozitif takviye klasörü" oluşturmak üzerine. Yeni seyrettiğim 6 bölümlük belgesel dizi *Wild Wild Country* bu aralar çok popüler. Bagwhan nam-ı değer Osho'nun felsefesi, dini öğretisi ve kurduğu komün üzerine etkileyici bir içerik. 60'ların sonlarında başlayan ve günümüzde hâlâ devam eden, kitapları milyonlarca kopya basılan, Hindistan'daki kampı ziyaretçi akınına uğrayan Osho'nun hikâyesinin ardında gizlenenler anlatılıyor belgeselde. Benim için ilgi çekici olan milyonlarca insanın içinde bulunduğu boşluk duygusu, herkesin sevmeye, sevilmeye ve kabul görmeye duyduğu ihtiyaç. Herkesin ihtiyacı buyken nasıl oluyor da bunu doyurmayı başaramadan boş mutluluk vaatlerini savurup durabiliyorlar.

Kaygı, Edward Munch, 1894

Munch'un *Kaygı* isimli eseri Çığlık'ı adlandırıyor. Ama Çığlık'tan farklı olarak burada bir kitleyle karşı karşıyayız. Ne var ki ben çoğunlukla kaygı denildiğinde şu resmi hatırlarım;

Karl Johan'da Akşam, Edward Munch, 1892

Burjuva kıyafetleri içindeki kalabalığın kaygısı, endişesi her birinin yüzünden okunuyor. Akın akın insan geliyor merkeze doğru ama gelenlerin hiçbiri mutlu değil. Sadece yüzü bize dönük olmayan, belki Munch'ün kendisi olabilecek, ters tarafa yürüyen bir adam var. Onun kaygısını görmek mümkün değil, sadece hayal edebiliriz. Ben Munch'ün bu resminde arka tarafa doğru giden adamı hep kendime benzetirim. Toplumun benden beklediğini yapmanın baskısını her zaman üzerimde hissettim. Yaptığım her işte, edindiğim her rolde en iyi ve en doğru nasıl davranabilirim kaygısını da. Kimsenin beni görmediği ve hatta görmediklerini düşündüğüm

zamanlarda ise kaçarcasına ters yöne gittim. Maalesef açık seçik değil ama yüzümü gizleyerek. Yıllarca bunu yapmaya çalışırken fark etmediğim şu oldu; ben nasıl başkalarının davranışlarının izini sürebiliyor ve neyi niye yaptığını ayan beyan görebiliyorsam, aslında ben de toplum içinde çıplaktım. Kolaylıkla anlaşılabilir küçük numaralarım vardı ve yıllarca, bunların fark edilmediğini sanmıştım. İstemediğim bir şeyi yaparken başkasına fedakârlık ettiğimi düşünürdüm, hâlbuki istemediğim ve istemediğim için ortamı gererek, mutsuzluğumun her saniyesini belli ederek ve bazen gerçeği manipüle ederek yaptığım şey fedakârlığın bedelini ödetmekten başka bir şey değildi. İşte benim için kaygı buydu. Yıllarca bu kavramların nasıl genel geçer tanımlarının yapılabildiğine şaşırıp durdum. Öyle ya, benim mutlu olduğum ve benim kaygı duyduğum anlar tamamen bana özel olmalıydı. Kaygılarımın başında kendim gibi davranmadığım zamanların gerilimleri var. Makbul vatandaş gibi görünme çabalarım var, ne yapsam yeterince güzel ve iyi ve doğru olamayışlar var. Edward Hopper'ın resimleri gibi yalnız anlar, *Tony Takitani*, *Chunking Express*, *Summer Madness*, *The Apartment*, *Late Spring*, *Taxi Driver* filmlerinin karakterleri gibi toplum içinde yapayalnız olduğumu hissettiğim, ancak bunun özgürlüğünün tadına varmaktansa kaygılanarak sürünün peşine yetişme çabalarım. Roland Barthes, "Yaşam küçük yalnızlık darbelerinden oluşur," diyordu. Demek ara sıra aynı sebeplerle o da kaygılanmıştı.

Varoluşçu psikoterapist Viktor Frankl'ı tanıyor musunuz? Beni çok etkileyen bir kitabın yazarı ama kitabın sadece beni etkilemediği, Türkçede bile 39 baskı yapmasından belli. Aslında varoluşçu psikoterapistlerin hemen hepsinin, hemen bütün kitaplarını okudum. Tam olarak bu felsefeye inandığımdan değil ama hayatın içinden çıkan deneyimlerin paylaşılmasını her daim gizemli

bulduğumdan. İnsanın varoluşunu kendi tanımladığı, bir problem gibi çözülemeyeceği ama sadece anlaşılabileceği ve bunu anlamanın tek yolunun da onun çevresini ve dünyayı nasıl algıladığını anlamak olduğu, ancak böyle anlattığımda epey basite indirgediğim bir yaklaşım. Birçok bakımdan kendimi yakın hissettiğim söylenebilir bu yaklaşıma. Kimi zaman ise varoluşumuza fazla mı anlam yüklüyorum diye düşünüyorum. Bu noktada varoluşçular insandan bir tane daha olmadığını söylüyor ancak sanırım bu düşünceye de itirazlarım var. Neye yok ki? Velhasıl gelelim konuya, Viktor Frankl'ı diğer önemli çağdaşlarından ayıran, yaşadığı deneyim. Frankl, 2. Dünya Savaşı sırasında bir toplama kampında kalıyor. Orada yaşadığı acı dolu deneyimin ardından savaşın bitmesiyle kamptan kurtuluyor. Kuşkusuz toplama kampındaki yaşam, insanın ruhunu değiştiriyor ve derinliklerini açığa çıkarıyordu. Ancak öyle bir yerde geçirdiğin zamanı düşününce varoluşun anlamını sorgulamak zorlaşıyor olmalı. Ancak bu inancı, yaşamak için nedeni olan birinin hemen her nasıla katlanabileceği öngörüsü üzerine kuruyor.

Varoluşçular denilince ilk olarak psikoterapistler gelmiyor elbette aklıma. Varoluşçuluğun bugün bile doğru sorular sorduğunu ve doğru sorulara doğru yanıtlar bulmaya çalışan insanlara yardımcı olabildiğine inanıyorum. Mesela ben her vapura bindiğimde tanıdık biriyle karşılaşacağım hissine kapılıyorum. Sanırım bu durumdan Bülent Ortaçgil'i de en az benim kadar sorumlu tutmalıyım. Okuduğu kitaplar, dinlediği şarkılar, insanda böyle iz bırakıyor. Örneğin varoluşçuların tesadüf konusunu nasıl ele aldığını sıklıkla kafaya takıyorum. Çünkü insanın seçimleriyle geliştirdiği bir hayattan bahsediyoruz bu felsefeye göre. Dahası başına gelenleri seçmiyor ama onlara verdiğin tepkiyi seçiyorsun. Şöyle ki, çok özlediğimiz biriyle karşılaştığımızda bu karşılamayı uzun zamandır

farkında olmadan planlıyor olabiliriz. Çünkü hangi yoldan gideceğimize, hangi noktada duracağımıza, hangi anda kafamızı önümüzdeki kitaba eğeceğimize yine biz karar veriyoruz. Dolayısıyla tüm davranışların ardından bizi o tarafa doğru sürükleyerek götüren koca bir bellek var. Bunu "big data"ya benzetiyorum. Örneğin sizin ne alacağınızı sizden önce tahmin ederek size reklam çıkaran platformlara. Çünkü olağanüstü bir bellekleri var. Yazıp çizdiklerinizi, beğenip sakladıklarınızı siz unutsanız bile o unutmuyor ve karşınıza sizden önce sizin ne alabileceğinizi tahmin ederek çıkıyor ya, işte onun gibi. Felsefede sorular soruları kovalar. Felsefeden bahsedince de konu konuyu açar. Burada Immanuel Kant'ı da referans verebiliriz. İnsanın gördüğü her gerçekliği bir filtreden geçirdiğini söylüyordu Kant, bu filtre zihindi. Dolayısıyla her şeyi nasıl deneyimleyeceğini belirleyen şey kişinin zihnidir, eylem sonradan gelir. Gerçi Kant hep aklı kutsadı. Oysa burada yazdıklarım da ışık tutuyor ki insanı şekillendirenin duyguları ve irrasyonel tarafları olduğuna inanıyorum, insan aklını hafife almadan.

Yaşamda neyin ne olduğunu bilebilmek için bazen felsefe bilmek işe yarıyor, bazense bunu insiyaki biçimde aslında hep biliyorsunuz. Çünkü yaşadığınız yer, seçimleriniz, içine doğduğunuz aile yaşamınızı şekillendiren her şey, her şey sizi bugün siz yapan özellikler oluyor. Örneğin dinlediğim bir hikâye beni her zaman güldürmüştür. Yıllar önce Artvin'de film çeken bir ekip şehir meydanına konuşlanmış. Tüm teçhizat kurulu, sahne çekimi yapılıyor ama tam o sırada bardaktan boşanırcasına bir yağmur başlıyor. Çekim ekibi sağa sola kaçışıyor, ekipmanı kapan korunaklı yer arayışına giriyor. O sırada meydandaki kahvede oturan oralı gruptan hiç hareket gelmediğini fark ediyor film ekibi. Kahvehanede çay içen grubun üstü açık, masada okey tahtaları, taşları, ayrıca bardaklarda çay. Yağmur delicesine okey tahtalarına vuruyor, çay

bardaklarına doldukça çayın rengi bulanıyor. Film ekibinden biri dayanamayarak soruyor okey oynayanlara: "Abi bir şey soracağım, neden yağmur yağmıyormuş gibi davranıyorsunuz?" Cevap müthiş: "Yağıyormuş gibi davransak kesilecek mi?" Bu cevap bir Stoacı cevabı değilse hiçbiri değil. Zihinsel kontrol üzerine düşünceleri olan Stoacılar, sadece değiştirebileceğimiz şeyler üzerine endişelenmemiz gerektiğini söylerdi.

Velhasıl sözü Pascal'ın sözü ile bitiresim var. Kaygıyla değilse bile mutsuzlukla ilişkili olduğu için aklıma geldi. Çünkü kaygının çoğunun mutluluk peşinde koşmaktan geldiğini söylemiştik. Pascal'ın harika sözlerinden birini cımbızlayacak olursam, "Tüm mutsuzluğumuzun sebebi insanın odasında sessizce oturmayı bilemeyişidir," diyor.

Bu sözü yorumlayan Zygmunt Bauman, "Mutsuzluğun tek nedeni, insanın odasında sessizce nasıl oturacağını bilememesidir. Orada burada koşuşturmak sadece 'zihinlerini dağıtmanın' bir yoludur. Koşuştururken düşünceye çok az yer kalacağından, koşuşturmaya devam edin. Böylece kendinize daha yakından bakma görevinin dayanılmaz yükünden kaçınabilirsiniz. İnsanların mutluluk arayışı olduğuna inandıkları oyun için seçtikleri isim, varmak değil koşmaktır," diyor.

Bütün iş tersten okumakta sanırım hikâyeyi. Camus ne diyordu: "Sisifos'u mutlu hayal etmeliyiz."

5. Bölüm

"Kader"

"Amelie, birden kendini muhteşem bir armoninin içinde hissetti. Her şey mükemmeldi. Işığın yumuşaklığı, havadaki hafif koku ve şehrin sakinliği. Derin bir nefes aldı, dünya ona o kadar basit ve net göründü ki..."

Koca bir boş vermişlik? Kadere çelme takmak? Ya da razı olduğun kaderi bekleyedurmak? Ama kader kelimesi bana hep kahve fallarını hatırlatır. Ve hem kader fikrini hem kahve fallarını fikir olarak sevmeyi bir ödev bilirim. Yanından geçtiğim masada kahveler kapanmış, "Önce aşk, sonra çok para görüyorum," diyor biri. Başka bir dükkânın önündeyim, iki kişi kahve fallarına bakıyor. Öyle bir dikkat ve istekle dinliyorlar birbirlerini. Kahve falını farklı okumak mümkün ama bugünün dünyasının her adımda "pozitifliği" pompalamasının karşısında dimdik duruyor bence kahve falları. Kahve falında bir halden anlama var, karşındaki tarafından duyulmak var, dostluk var. Kahve falı bir terapi seansı aslında bu ülkede. Ve tünelin sonunda yine ışık var, çünkü "yüreğin kabarmış ama sonunda feraha çıkıyorsun" var. Zulu dilinde merhaba,

"Sawubona" demek. Anlamı sadece merhaba değil; "Seni görüyorum ve görerek seni var olmaya davet ediyorum."

Sawubona! Kahve falı arkadaşlıklarımız çok olsun.

Başımıza gelenlerin ne kadarının sorumluluğu bizde? Elimizde olan sorunlarla elimizde olmayan sorunları nasıl ayırt edeceğiz? Ben uzun zamandır bunları düşünüp duruyorum. Ancak düşünüp dururken bir yandan da bunların felsefenin kavramları olduğunu biliyor ve sadece kendi denizimde yüzmem gerektiğini de hatırlıyorum. Şu da var, insan geleceği düşünürken kurmaca endişeler yaratıyor. Binlerce mümkünden birinin başına gelebilmesi ihtimali üzerine endişeleniyorsun. Ben ileriye yönelik sıkça endişelenen ve tabiri caizse endişeye bağımlı biri olarak yaşadım. Yarın, diğer gün, bir sonraki gün olabilecekleri, 3 yıl, 5 yıl sonra ya olursaları bitmek tükenmek bilmeden günüme yansıttım. Sonunda olan, aklıma hayalime gelmeyen şeyler oldu, emin olarak kendime hayatı zindan ettiğim endişelerim gerçekleşmedi. Hayat insana hep aklında olmayan endişeleri veriyor aklında olanlarsa başına hiç gelmiyor.

Ama kader şu olabilir. Sanırım üniversitenin 1. sınıfındayım. Gazetecilik okuyorum ve bir gazetede çalışmak için can atıyorum. Okulum Nişantaşı'nda, *Sabah* gazetesi ve ona bağlı dergi grubu da orada. Özgeçmişimi bırakmak için dergi binasına gittim, Teşvikiye'de Orjin Apartmanı. Asansöre bindikten sonra asansör 2. katta durdu ve genç bir kadın girdi içeriye. Saçları arkadan atkuyruğu, elinde çokça kitap ve dergi, gözünde gözlük, siyah bol bir etek ve siyah hırka... Kadını bugün görsem tanımam imkânsız, zira bence zamanla zihnim kadının bende bıraktığı hatırayla epey oynadı. Ama içimden geçirdiğim hissi hatırlıyorum, o kadar güçlü, o kadar içten geldi ki. "Keşke ben o olsam." Aradan 2 yıl geçtikten sonra ben *Sabah* gazetesinde çalışmaya başladım. 3 yıl daha geçti, yüksek lisansa başladım. Hâlâ gazetedeyim. Bir gün, elimde dergiler, kitaplar,

aceleyle röportaja yetişmeye çalışıyorum. Asansöre bindim, genç bir kız bana baktı ve sordu: "Özgeçmişimi nereye bırakabilirim?"

O an asansörün aynasında atkuyruklu, gözlüklü, siyah hırkalı genç bir kadın gördüm. Asansördeki kadın olmuştum.

İnsan seçtikleri, yaptıklarıyla kendine bir yol çiziyor. Elbette başına gelenlerin tümünü seçemiyordur. Ancak benim olmak istediğim kadın olmam tesadüf değildi. Duyduğum istek beni orada çalışmaya, orada çalışmak için hangi adımlar gerekiyorsa, adım adım oraya yaklaşmaya götürdü.

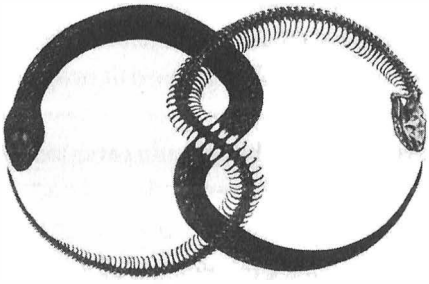
Yardımcı Doçent olarak çalışırken üniversiteye bir konuk geldi. Brown Üniversitesi'nde vice president olan konuğumuz epey kıymetli. Biz ortak iş yapabileceğimizi, öğrencilerimizin oraya geçmesini sağlayabileceğimizi umuyoruz. Konuğumuz öğrencilerle tanışmak istedi. İçimden "eyvah" diye geçirdiğimi hatırlıyorum, sebebini anlayacaksınız. Okul daha eğitim öğretime yeni başlamıştı ve sadece birinci sınıfta öğrenci vardı. Vice president içeri girdi, sınıfta alkış koptu. Bence sadece gelen yabancı diye oldu. Adamın söylediklerini çevirmeye başladım. Öğrenciler okuldan beklentilerini sıraladılar ve bizim okula gelmek istiyor musunuz sorusuna hemen hepsi coşkuyla evet dediler. Adam durdu, "Peki arkadaşlar, Amerika'da okumanın maliyetini biliyor musunuz? İngilizce öğrendiniz mi? Hangi alanda hangi hocayla çalışabileceğinize dair araştırma yaptınız mı? Yurtdışında bir okulun kabul şartlarını hiç araştırdınız mı?" 40 kişilik sınıfta, bu soruların birine bile olumlu cevap verebilen olmadı. "E sevgi de yetmiyormuş, çok eskiden rastlaşacaktık."

O gün, o sınıftaki öğrencilerin asansördeki kadınlar olamayacaklarını anladım. Yunan mitolojisinde kader tanrıçası Mire ve Moira'dır. Mirelerden Zeus gibi büyük tanrılar bile kaçamaz. Mireler 3 tanrıçadır. Bu 3 tanrıça insanlığın kaderini belirler ve sonsuzdur. Clothes, hayat ipini döndürür. Lachesis, ipin uzunluğuna karar

verir. Atropos zamanı geldiğinde ipi keser. Hollywood filmlerinde genelde kaderden kaçamıyor oluşumuz teması hâkimdir. *Forrest Gump* iyi bir örnek olabilir. Çok sevmiyor olsam da korku-gerilim türündeki *Final Destination* filmini biliyorsanız, bineceği uçağın patlayacağını gördüğü için uçağa binmeyen gencin yine de ölümden kaçamıyor oluşudur konu edilen. Tüm bu filmler adına, *Rounders* filminde Profesör Petrovsky, Mike'a şunları söyler: "Kendimizden kaçamayız, kaderimiz bizi seçer."

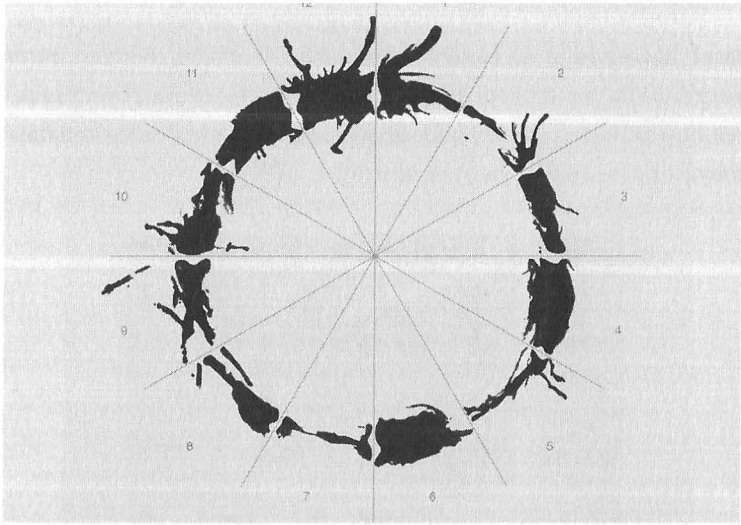
Kaderi düşünürken bazen kendimi umutsuz buluyorum. Sanırım içinde bulunduğum koşullar beni umutlu olmaktan hızla uzaklaştırıyor. Hiç bazen yaşanacakları önceden gördüğünüz halde, bile bile, hata yapa yapa yine aynı sona geldiğinizi hissettiniz mi? Aslında bu sorunu da bizden önce kavramsallaştırmışlar elbette. Nietzsche'nin "bengi dönüş" kavramını biliyor musunuz? Amor fati'den bahsetmiştim daha önce ama açıklamamıştım. Önce bengi dönüşün resimlerini koyacağım ve onları nelerle bağdaştırdığımı anlatacağım.

Ardından Edward Hopper resimlerine bir bakar mısınız?

Eternal Return

Size bu neyi çağrıştırıyor? Hayatın döngüselliğini olabilir mi?

Arrival, Denis Villeneuve, 2016

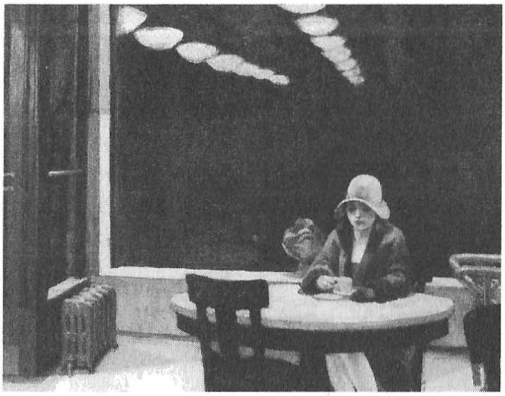
Peki bu?

Amor fati kavramını en güzel *Arrival* filmi açıklar. "Kaderini sev," der Nietzsche bize. Ne ileride ne geride başka bir şey istemem, yazgımı severim. Sonsuz dönüşte bir benzetme yapar.

Bir musibetin, en yalnız hissettiğiniz gün veya gecenizde arkanızdan sürünüp size şöyle dediğini düşünün: "Şimdiye kadar yaşadığın ve şu an yaşıyor olduğun bu hayatını sayısız tekrarla bir daha yaşa. Yaşadıklarına yeni bir şey eklenmeyecek. Çektiğin her acı, yaşadığın her sevinç, her bir düşünce ve her bir üzüntü tekrar sana gelsin. Bu örümcek ve ağaçların arasındaki ay ışığı da, tam bu an ve ben de. Var oluşun ebedi kum saati toz zerresi seninle beraber tekrar çevrilsin!"

Ne yapardınız? Boynuna sarılıp teşekkür mü ederdiniz, yoksa onu kovar mıydınız?

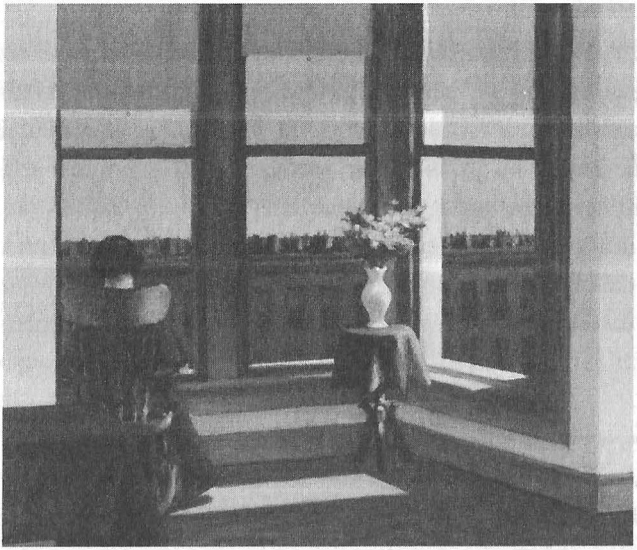
Filmde olan bu. Acaba zamanı doğrusal değil ama döngüsel yaşasak hatırlarımız ne kadar farklı olurdu? Sonsuza dek yaşamaya yazgılı olduğunuz bir durumla karşı karşıyasınız ama bunu seçerek hayatın size hazırlayabileceği kötü sürprizlerle de asla karşılaşmayacaksınız. Kader hangisi olurdu?

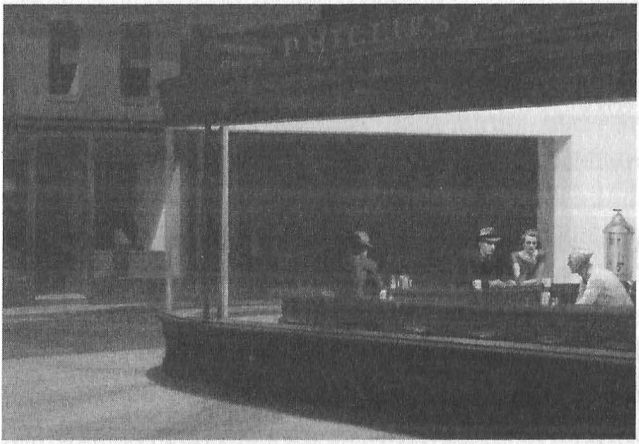
Automat, Edward Hopper, 1927

New York Movie, Edward Hopper, 1939

Room in Brooklyn, Edward Hopper, 1932

Nighthawks, Edward Hopper, 1932

Hopper, *Mad Men* dâhil birçok dizi ve filme de ilham kaynağı oldu. Bazı resimleri sahnelerde birebir kullanıldı. Ben ilk resmin duygusunu çok seviyorum. Paris'te bir otel odasının merdivenlerinden inerken reprodüksiyonu ile karşılaşmış ve ardından bir kafede oturup bu yazdıklarımı karalamıştım. Resimdeki kadın A ismini verdiğim kadın. Evli ve kocasıyla tatlı bir ilişkisi var ama görüntüde. Odadaki pembe fili görmezden geliyorlar çünkü kocası başka birine âşık. Toplum içinde ve kocasıylayken yeni ve mutlu bir yüz takınmak zorunda olan A, tek başınayken hüzünlenebilmenin keyfine varıyor.

"A, uykuya dalamadığını fark edeli çok olmuştu ve o geceden ümidini kesmeye başlamıştı artık. Böyle zamanlarda uykuya dalma anlarını çok merak ediyordu. Uyanıklık ile uyku arasındaki çizgi o kadar inceydi ki bilinç bu anın izini ne kadar sürse de sonunda uykuya yenik düştüğü anı aklında tutamıyordu. 'Sabah uyandığımda kendimi iyi hissetmediğim için yataktan çıkamasam,' diye düşündü. 'Ama sabaha çok var. Bir dolap uzaklarda azapta bir ruh gibi durmadan gıcırdıyor.' Tanpınar'ın evin geceleri nasılda tekinsiz olduğunu anlattığı bu cümlesi geldi zihnine birden. Evde duyduğu, çıtırtı, patırtı, vızıltı, mırıltı, fısıltı, havlama, horlama ve kornaya benzer seslerin arkası kesilmiyordu. Böyle zamanlarda geç de olsa eve gelecek birinin varlığı güç verir. En güzel ses, korktuğun gecelerde kapıya giren anahtarın şıkırtı sesidir, şıkırtı bir ninni olur. Seni uyutmayan tüm gürültülerin sesini siler atar. A böyle durumlarda uzun saatler yalnızlıktan korktuğunu unutur ve hemencecik uykuya dalardı. Bu sorunlarınla yüzleşememenin, sorunlarının sorumluluğunu başkalarının kucağına bırakmanın ve çözümün asla bir parçası olmayı seçmeyişinin en net göstergesiydi. Haksızlık etmeyelim. Korku, diğer duygulardan farklıdır. Korku, kıskançtır. Kendi olduğu yerde diğer

hiçbir duyguyu barındırmaz. Tüm benliğe nüfuz eder, baştan ayağa sarsıcıdır. Hatta bazı zamanlarda neden korktuğunuz unutulur, sebep giderek belirsizleşir. Gece insan kendi kendine pazarlık yapsa da duyarı olmaz. 'Şimdi uyusam 4,5 saat uyumuş olurum, şimdi uyusam 3 saat uyumuş olurum, olmazsa saati 15 dakika ileri kurarım', A yıllar önceden beri ezbere bildiği birkaç duayı sıraladı. 'En karanlık gecemi düşünsem bile, onda bile sabah olmadı mı?' diye sordu kendi kendine. Gün bir yerde ağarmaya başlayacaktı. Tan kızıllığı görkemli güzelliğinin yanında güven de veriyordu. Onun güzelliği, yıkıcı, baştan çıkarıcı değildi. Sabah gün doğarken sanki dünyadaki bütün kötülükler birkaç saatliğine kayboluyor. Hele açık havada güneşin doğuşunu karşılamak, özgürlük duygusunu beraberinde getirir. Her mümkünün kıyısında olduğunu bilme duygusu böyle anların marifetidir. A, aklına başka düşünceler getirmeye çalıştı. 'Bana öyle demek istememiş olmalı.' Şu an vardığı yargının gün ağardığında kendisine anlamsız geleceğini biliyordu. Gece, uyku ve korku üçgenine hapsolmuştu. İmgeleminde hep aynı fotoğraf karesi beliriyordu. 'Böyle demek istememiş olmalı.'

A konuşma eylemine saygı duymadan, gelişigüzel konuşan kişilerden oldum olası hazzetmezdi. Belki de onları M ile birbirlerine bağlayanlardan biri de kelimelere duydukları sevgiydi. İkisi konuşurken birbirlerine ayna gibi olabildiklerini hissederlerdi. Bunun aksi, bir ilişki için yıpratıcı mıdır bilinmez ama A için bu uyum, önem sırasında birinciydi. Bazıları için sohbet edebilecekleri birini bulabilmek bir hazinedir. İnsanın ne denli çok şeyi içinde sakladığı düşünülünce nihayet kendisini anlayacak birini bulmasının ona ne de çok keyif vereceğini tahmin edersiniz. Kelimeler, dışarıdan gelen rüzgâr, bir araba alarmı, buzdolabının homurtulu sesi, çalışma masasından geldiğini tahmin ettiği o iç gıcıklayıcı ses, M'nin tamir etmediği musluktan akan damlalar, odanın karanlığı, geceden çıkardığı kıyafetlere

mankenlik eden sandalye, birbirine dolanmış bir küme fiş ve başucundaki bir bardak su arasında bir yerde uykuya daldı A.

M, banyodan sonra odasına doğru yürüdü. İçeriden A'nın telefonla konuştuğunu duyuyor ve bu anın olabildiğince uzağında olmak istiyordu. Birazdan sofraya oturduklarında o hep aynı sohbeti yapacaklarını düşününce içi burkuldu. Bunu dile getirdiğinde A'yı üzeceğini biliyordu.

A: 'Haydi yemeğe!'

M: 'Geliyorum. Aslında önce bir kahve içmek istiyorum, yemek için erken değil mi?'

A: 'Çok acıktım ben, yiyelim ne olur, erken yatacağım, gece hiç uyuyamadım.'

'Neden, hayrola?' diye sordu sormasına M, ama daha sorarken aklında bambaşka düşünceler vardı. Bu, cevabını beklediği sorulardan değildi.

Sevdiğiniz kişi bazen içinizdeki hayalettir. Varlığını içeride hep hissettirir ama görünmez. İçindeki ses en çok o hayaletle konuşur. M, içinden A ile konuşuyor, ona gününü anlatıyordu ama A belli ki içerideki bir hayaletti. Var olduğu düşüncesi varlığından daha değerliydi.

O günün sabahı...

M eve doğru hevesli adımlarla yürüyordu. Önünden geçtiği restoranın mavi-beyaz masalarının yeni boyandığını ve kuruması için arka bahçeye alındığını fark etti. Masalar olmadığında kaldırımda hızını kesecek bir engel de olmuyordu. Eve gitmek için her zaman bu kadar hevesli olamadığını düşündü. Peki, nedenini düşüneyim mi diye sordu kendi kendine. M bazen hem soruları hem cevapları düşünürdü hayatla ilgili. Küçüklüğünden beri bir konu hakkında kafa yormak isteyip istemediğinde önce açıkça sorardı kendisine. Zeynep'i düşüneyim mi? Ya da Datça'daki o akşamı? Ertesi gün neler hissettiğimi? Bazen geçmişte kalmış, çok şükür ki üzerine bir yığın toprak

atılmış, biraz utanç veren anıları bile düşünmek isterdi. 'Sadece güzel anıları değil hepsini hatırlamak gerekli.' Hatırlamak onu hayata daha sıkı bağlıyordu. Bir süre evde birini bulmak isteyip istemediğinden emin olamadı. Aslında hoşuna giden, karar verememenin kendisiydi. Hayatta her zaman henüz seçilmemiş daha iyi seçimler olduğunu hissetmesi onu yapmış olduğu seçimlerden memnun olmamaya kadar götürürdü. Ne kadar sıcak bir hava! Bu akşamüstü saatinde bile! Hava sıcakken yapılan yürüyüşlerde, düşüncelere dalmak bile keyifli değildi. Çünkü sıcak hava kendisi istemese de düşüncesinde baskındı, varlığını unutamıyordu. İşte A'nın akşam korku için düşüneceklerinden habersiz, o da sıcak hava için benzer şeyler düşünüyordu. Acı bir baharatın yemekteki baskın tadı gibi. Küçük çocukların tüm yemeklerin üstüne ketçap sıkması gibi. Çünkü baskın olan her şeyi ve her yeri kendine benzetir, farklılığa tahammül göstermez. Bu yüzden de o kendi kendine kaldığı anlara ihanetti sıcak hava. İstenmediği zaman ortaya çıkan gürültü gibi. Sıcak, düşüncelerini yavaşlatıyordu tıpkı uyku haline geçiş gibi. 'Zeynep'i düşünecektim. Eve gidince soğuk bir duş almalı. Çok sıcak. O gün, Zeynep'le tam ne olmuştu, baştan hatırlayayım.' Acaba kıskanıyor muydu? Belki de Zeynep'le gizli saklı bir ilişkisi olmasının onda yarattığı heyecan kıskançlıktan baskındı. Korku gibi, sıcak gibi. Hep duygularına yön verebilen insanlara gıpta ile bakmıştı. 'Bir zamanlar çok kıskançtım, sonra bunun beni yıprattığını anlayarak buna bir son verdim,' demişti geçen akşam yemekte tanıştığı genç kız. Plastik, beyaz masaları olan bir balık restoranındaydılar o sırada. Hatta M, yakın bir arkadaşını görünce masalar birleşmişti hemen. Böyle anlar tarif edilmesi güç bir mutluluk verirdi M'ye. Yalnızlığın her ne kadar kendi seçimi olduğunu söylese de arkadaşları tarafından aranmayı, ısrarla çağrılmayı çok isterdi. Bir yerlerde sen gelmeden pastanın kesilemeyeceğini, sen sofraya oturmadan yemeğin

başlamayacağını bilmenin hazzına benzer bir duyguydu bu. Bazen misafir gidilen evde, odadaki en vazgeçilmez insanın kendisi olmadığını ansızın fark eder ya insan. Diğerleri arasındaki bağ ne kadar güçlüyse içten içe duyulan hayal kırıklığı da o kadar büyük olur.

Apartmana yaklaştığında kapıda büyük beyaz bir kedinin uyuduğunu gördü. '15 numaralı apartman.' Bu bilgiyi kim bilir kaç kere bir cümle içinde kullandım. Yaşarken önemli olduğunu düşünmediğimiz yüzlerce ayrıntıdan oluşuyor hayat. Tüm bu ufak tefek bilgi parçalarını, bize faydası olacak 'işlevsel bilgi' ile değiştirme fırsatını verselerdi bize, zihnimizde kocaman bir boşluk açılırdı. Ama bu sefer de gündelik hayat zorlaşırdı. Gündelik hayat, işte A'yı anlatan tanım buydu. Gerçek bir gündelik hayat ustasıydı, katıksız bir yetenek, hayatı kolaylaştırmanın en güzel yoluydu onunla beraber olmak. Peki ya Zeynep? Neden onunlaydı? Zaten Zeynep'e kırgındı. Düşünmeden konuşuyor, söyledikleri de her zaman aslında söylemek istedikleri olmuyordu. Fütursuzca sözcükleri kullanabiliyor oluşu, basbayağı dili tüketmekti. M'nin üzerinde saatlerce düşünülmüş, anlaması sabır ve istek gerektiren cümlelerine hiç benzemiyordu. Ancak biraz da bu farklılıklar mıydı acaba kendisini ona bu denli yakın hissetmesinin nedeni. Bir kâğıdı ortadan ikiye bölerek ikisinin özelliklerini yazmaya başlasaydı M, birbirlerinden taban tabana zıt iki kişilik oldukları daha kolay anlaşılabilirdi. Peki ya size sorsam, hangisi doğrudur? Kime daha yakın hissederiz kendimizi? Bizden farklı olana duyduğumuz heyecana karşı bizden olana duyduğumuz güven. Bu yarışta paylaşabilmenin hazzı mı büyüktür yoksa merakla baktığın gözlerin büyüsü mü? Kendimizi anlatmak zevk verir bize, bunu inkâr etmeyelim. Anlatmak halkanın ilk zinciri ise, dinlenildiğini bilmek kilididir. Ama sürekli duyduğu hikâyeye öz bağlayarak kapanan kulak ayni zamanda güvenilir bir limandır.

M, apartmanın kapısını anahtarı ile açtı. Kendisine gelen posta olup olmadığını, posta kutusunun üzerindeki deliğe bakarak anlamaya çalıştı. Musluğu tamir etmeliyim girince diye bir düşünce bir rüzgâr gibi yaladıysa da zihnini daha büyük bir günah cümlesi onun yerini aldı. 'A'ya anahtar yaptırmayı yine unuttum, eve nasıl girebilir ki?' derken asansörün oturdukları katta olduğunu fark etti. Daireye çıktığında anahtarı yuvasına soktu. Kapı açıldı ve "hoş geldiiiiin!" dedi A. 'Bugün erken geldim. Annemdeki yedek anahtarı aldım. Çok özlemişim seni. Hemen duşunu al, ama kahve diye tutturma. Tıkanma kahveyle, yemek yaptım.'

M, duşa giderken düşünceleri onu terk etti. Bazı insanlar için mutluluk anlarıdır bu anlar. Üzerine düşünmeden, ayrıntılarına kafa yormadan sadece yaşanılan anlar. Uzun süre silinmeyecek anılar da böyle anlarda oluşur. Zihin berrakken imgelerin onda bırakabildiği iz daha sarsıcıdır. Sonra sonra hatırlandığında o anlar ayrıntısı düşünülmediği için silikleşir bazen."

6. Bölüm

"Ertelemek mi, beklemek mi?"

Minerva'nın baykuşu ancak gün batarken uçmaya başlar. Minerva bilgelik tanrıçasıdır. Bilgeliği anlamanın yolu olup bitenlere uzaktan bakmayı başarana kadar beklemektir. Hegel'in bu sözüyle bunu da anlatmak istemiş olabilir mi? Ancak Hegel anlaşılması zor bir filozof.

Bir şey gerçekten onu beklediğinde mi daha değerli olur? Kafka, Milena'dan aylarca beklediği mektupları bu yüzden mi açmaz? Hatta şöyle diyordu Kafka: "Gelme, bir gün gerçekten sana ihtiyacım olduğunda gelebileceğim umudu kalsın bende." Kafka'nın romanları hep beklemek üzerineydi. *Dava*, *Dönüşüm*, Şato romanlarını okuyunca Alfred Hitchcock'ın sinemaya özgü beklentiyi geciktirme ediminin Kafka'da tamamen Kafkaesk bir yorumla nasıl var olduğunu görebiliriz.

Burada beklemekten kastım elbette boşluğu, yokluğu ya da belirsizliği beklemek değil. Öylesinin oldukça umut kırıcı olduğunu düşünüyorum.

Waiting, Edgar Degas, 1882

Hayatı hiç ertelemem. Önemli işleri ertelemek bana göre değil. Hatta tam tersine bir an evvel hayatımdan çıkarmak ve onu düşünmemek isterim. Ötelediğim şeyler sadece görmezden gelmek istediklerim ve hazlar olur. İnsan neden hazzını erteler? Pascal sadece gelecekte mutlu olacağımız bir anın hayalini kurarken gerçekten mutlu olduğumuzu söyler. Örneğin hediye çekleri bana hep hayatı zorlaştırmak gibi gelmiştir. Çokça seçenek arasından birini seçmek zorunda olmak demek, aynı zamanda en iyi seçimi yapmaya çalışmanın baskısı demek. Hayat boyu bu baskılardan yılmış biri olarak bana gelebilecek en güzel hediyenin seçimlerime bırakılan bir hediye olmadığına eminim.

Küçüklüğümden beri mutlu olacağım bir anı planlar ve ardından ya gerçekleşmezse diye endişelenmeye başlarım. Hayatın bu

varoluşsal çıkmazına Proust'un önerisi *Hazlar ve Günler* kitabından gelmişti: "Hayatı yaşamaktansa onun hayalini kurmayı tercih ederim."

Sanırım ertelemenin ve hazzı beklemenin gizemli bir yanı da var. Gerçeği yaşarken asla hayallerinizdeki kadar pürüzsüz olamıyor. Siz kızgın kumlar ve serin sular hayal etseniz bile kavurucu sıcağın cildinizi yakmasını, her yerinize sokmak için bekleyen sivrisinekleri hayal etmiyorsunuz. Hatta o kadar ki beklemenin kendisi bazen yaşanılan andan daha güzel olabiliyor. Yıllar önce yeni nişanlandığımda, nişanlım bir sene okumak için Almanya'ya gitmişti. Ben de Humbolt Üniversitesi'nde 3 haftalık bir göreve talip oldum ve Berlin'de buluştuk. Böyle kavuşma zamanlarının hemen ardından ayrılık anlarını düşünürüm. Birkaç gün içinde o trenle Frankfurt'a dönecek, ben de havaalanına doğru yola çıkacaktım. Özellikle trenle ayrılacak olması fikri bana çok hüzünlü geliyordu. Tam hayal ettiğim gibi çok sinematografik olmuştu ayrılık sahnemiz. Trene bindi, tren ufuktan kaybolana kadar ikimiz de birbirimize el salladık. Ben ardından ilk kavuştuğumuz gün kendime çok beğendiğim ama almak için ayrılık gününe sakladığım çantayı almaya gittim. O çantayı görmüş ve kendi kendime o trenle uzaklaşana kadar almamaya söz vermiştim, böylece bu bana bir ödül olacaktı. Ama insanın kendisini durumun farkındayken bile bu şekilde kandırabilmesi çok garip değil mi?

"Gene de bir uğraştır beklemek. Bekleyecek bir şeyi olmamaktır korkunç olan," diyordu Cesare Pavese.

Kafka'ya dönecek olursak, inandığım üzere tüm edebi yazarlar kendi hayat hikâyelerinden izler taşır. Kafka'da bu izler neredeyse usta olmayan bir avcının bile kolayca iz sürebileceği kadar yüzeyde. 31 yaşına kadar yalnız yaşamamış, daha doğrusu yalnız yaşamayı beklemiş, hayat boyu baba otoritesinin altında ezilmiş,

üç kere nişanlanmış ve hep evlenmeyi beklese bile evlenmemiş bir yalnız adam o. Kafka yazdıklarının yakılmasını istemişti, kitaplarını bastırmayı ve onların okunmasının düşüncesini bile mezarına kadar erteledi. Kim bilir belki de yazdıklarının beğenilmeyeceğine dair inancıydı onu buna iten. Ya da yalnızlığının sonsuza kadar sürmesini istedi. Yakın arkadaşı Max Brod olmasa bugün yukarıda adını andığımız hiçbir kitabını okuyamayacaktık. Franz Kafka okuduğum ve sevdiğim bir yazardı. Ancak insan yaşadıkça öğreniyor. Ne ile suçlandığını bilmeyen, muhatap bulamayan, bağırsa duyulmayan bir karabasanın içine düşmüş Joseph K. gibi hissetmeden anlamam mümkün olmamış meğer. Bugün Kafka'nın ne denli zamana direnen bir edebiyatçı olduğunu daha iyi anlıyorum. Adam beni anlatmış!

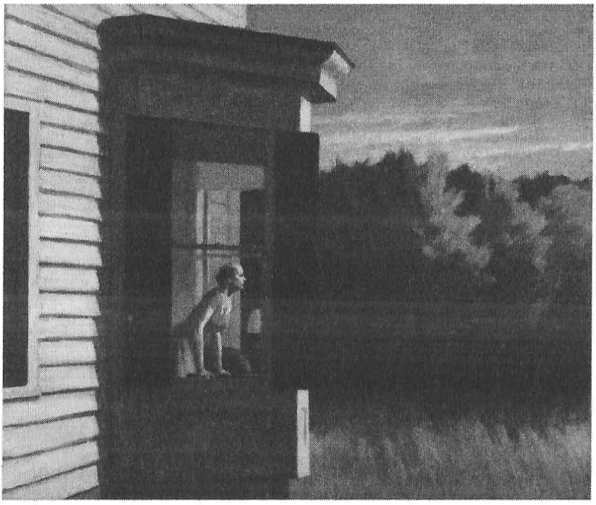
Young Woman at the Window, Henri Matisse

Waiting, Matisse, 1922

Bugünün kendini her daim göstermeye çalışan, yapmadığı işlerle ortada olan, işin yapma sürecini değil sadece etiketini isteyen insanlarından ne kadar farklı değil mi? Örneğin bir buçuk yıl kadar önce bir gündüz programında *Kürk Mantolu Madonna* kitabının filme çekileceği ile ilgili bir haber tartışılıyordu. Konuklardan biri kitabı okuduğunu söylemişti. Ancak okumadığı besbelliydi, zira kitabı şarkıcı Madonna'nın hayatı sanmıştı. Sunucu, kitabın 1943'te yazıldığını söylediğinde bile yanlışını fark etmedi, şarkıcı olan Madonna'nın o tarihte yaşayıp yaşamadığını sorgulamaya

devam etti. Kitabı okumayan bir insan neden okudum der? Hele de cahilliğin prim yapabildiği bir dönemde niçin insanların içini dolduramadıkları etiketlere sahip olmak ister? Bu gündüz programında yaşanan olayı ertesi günkü dersimde öğrencilerime sormuştum. Aklıma getirdiği Franz Kafka'nın, Vladimir Nabokov'un, Nikoli Gogol'un, Francis Bacon'un yaşarken kendileri tarafından yakılan ya da ölümlerinin ardından yakılmasını istedikleri eserlerinin bu yeni insani durum karşısında nerede durduğunu tartmalarını istemiştim. Bunun birçok sebebi olabilir. Bilgiye kolay ulaştıkça, kolay ulaşılabilirliğin, bilginin akılda sürekli tutulmamasına yol açtığına dair inanç bunlardan ilki belki. Fotoğraf ve sinema ile hayatımıza giren "gösterme" süreci, göstermenin, görmenin kendisinden daha önemli olduğu süreç. Milenyumla beraber başlayan "ben" çağı. Her şeyin en doğrusunun ve en güzelinin cevabının zaten sende olduğu yanılsaması.

Cape Cod Morning, Edward Hopper, 1950

Yerine getirmesi gereken görevlerini sürekli erteleyen Hamlet'i mi, Milena'nın mektuplarını açmayan Kafka'yı mı, ertelemenin bir öz disiplin eksikliği olduğunu düşünen Viktor Frankl'ı mı, nedeni olan nasılına katlanır diye durumu özetleyen Nietzsche'yi mi daha yakın hissediyorsunuz? Ya da Matisse'in bekleyen kadınlarına bakınca "neden hep kadınlar bekliyor" diye geçmiyor mu içinizden? Beklemek edilgen göründüğü için mi kadına yaraşıyor ressama göre? Sanmam.

Peki ya erteleyenler? Her zaman hayranlık duyduğum insanlar. Anlık hazzı düşünüp süper egosunu susturmayı başaranlar. Mesela Viktor Hugo'nun çalışma disiplini kazanmak için giysilerini çıkarıp yardımcısına verip kendini odaya kilitlettirdiğini okuduğumda çok şaşırmıştım. Herman Melville ise kendini masaya zincirletiyormuş.

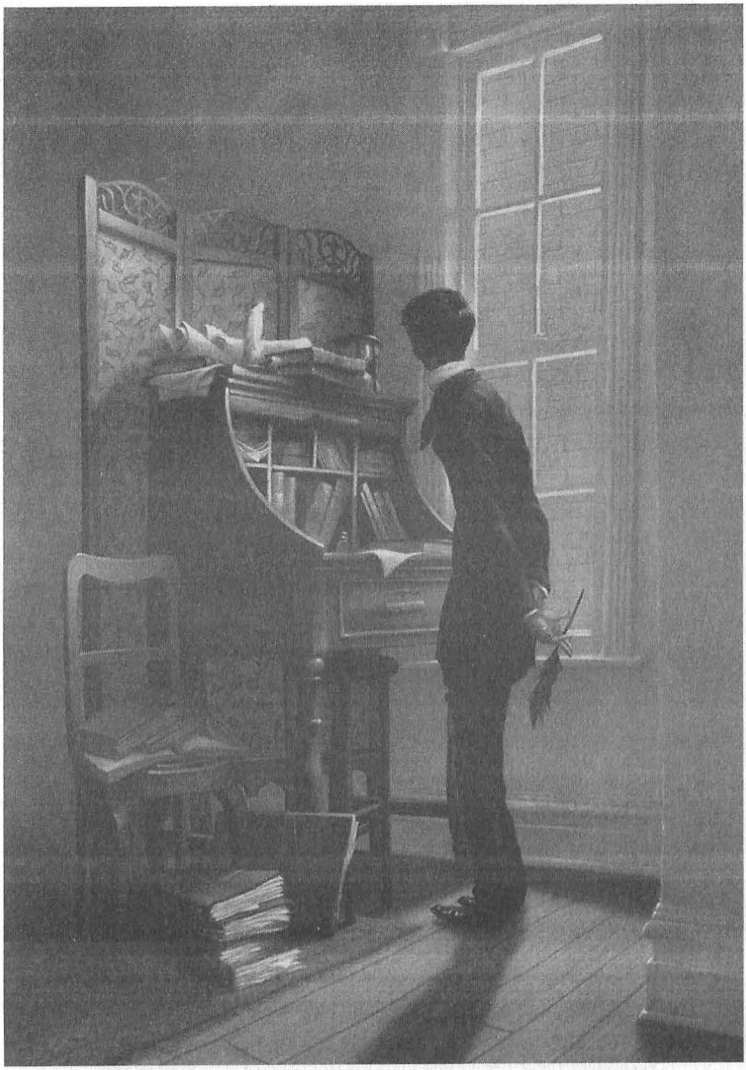

Oblomov filminden bir kare, 1980

Ertelemek denilince *Oblomov*'dan bahsetmemek mümkün değil. O, Hamlet gibi bir erteleyen değildi aklındakileri, işlerini ertelemekten çok Ivan Gonçarov'un Oblomov'u hayatı erteliyor. Bir türlü harekete geçemeyen, mümkünse ne olursa olsun bugün, o anda yapmamayı seçen Oblomov, dönemin Rus köylüsünü olağanüstü bir şekilde canlandırıyor olsa dahi hikâye evrensel. Çünkü Oblomov'un ataleti bilinçlidir.

Bu atalet Hopper karakterlerinde farklı zuhur eder. Hareket halindeki yerlerde hareketsizliğe vurgu yaptığını düşünürüm bazen. Evi tekinsiz bulan Hopper, evin dışında ve evden uzaklaşmaya yarayan yerleri anlatır. Otel odaları, benzin istasyonları... Durgun duran, bekleyen karakterleri sanki daha yeni olmuş bir olayın travmasını atlatmaya çalışıyor gibidir. Kasveti kasvetsiz anlatan Hopper, nasıl sevmem?

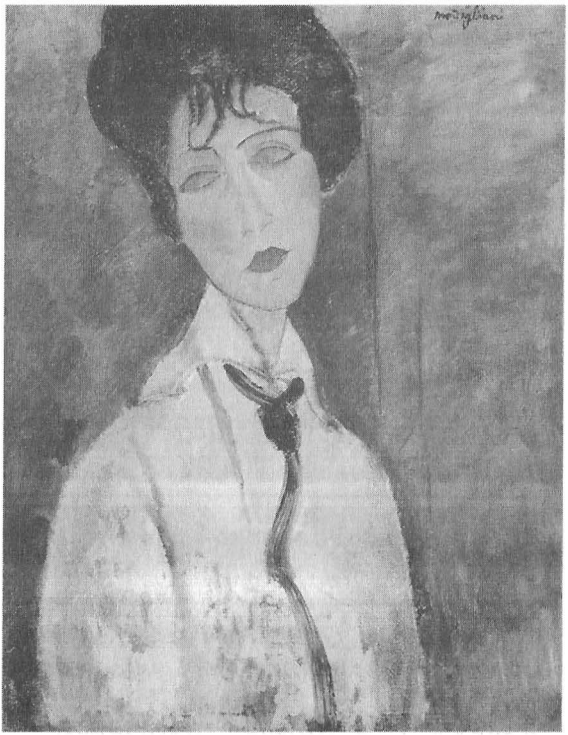
Oblomov'dan bahsedip Bartelby'den bahsetmemek olmaz. Melville'in unutulmaz karakteri Bartelby "yapmamayı tercih ediyorum" derken, Paul Lafargue'nin *Tembellik Hakkı*'nı önceler sanki. Sadece onu mu? Bana sorarsanız Kafka karakterlerinin de öncülüdür Bartelby. Bir hukuk firmasında çalışan Bartelby işlerini düzgün yapan biridir, ta ki kafasında bu bitmez tükenmez işlerin yapılması için kendisini feda etmesi konusunda soru işaretleri belirene kadar. Bir gün "yapmamayı tercih ediyorum" der ve o günden itibaren pasif direnişin belki de sembolü olur. Karanlık bir ofis, yığılan evrak işleri, her şeyiyle kendinden sonraki Kafka karakterlerinin babasıdır.

Katip Bartleby

7. Bölüm

"Kendimden sıkılıp yeni bir kendim yarattım: Görünür olmak üzerine"

Portrait of a Woman with a Black Tie, Amedeo Modigliani, 1917

Sosyal medya bana yarattığım beni ve bu da Modigliani'yi hatırlatıyor. Bu resmi ise beni her gördüğümde kendine çekiyor. Modigliani'nin modelinin yüzünü çizerek gözlerini çizmediği portrelerden biri. Modigliani, Picasso'nun dönemdeşi, ancak zamanında onun kadar popüler değil. Picasso döneme ayak uyduran, kendi çıkarlarını korumasını iyi bilen biri. Oysa Modigliani çıkarlarının değil arzularının peşinden gitmeyi seviyor ve fazlasıyla gururlu. Resmini çizdiği kişinin kalbini göremiyorsa onun gözlerini de çizmiyor. Hatta portresini çizdiği bir kadın sorduğunda şöyle cevap veriyor:

"Resimlerinde neden gözlerimi göremiyorum?"

"Ruhunu görmeye başladığımda, gözlerini de göreceksin."

Modigliani hayli yakışıklı bir adam. Küçüklüğünden itibaren ağır bir tüberküloz hastası ve aynı zamanda alkolik. En büyük aşkı Jean Katolik bir ailede büyüdüğünden geleceği ümit vaat etmeyen Yahudi ressam Modigliani ile beraberliğine ailesi karşı çıkıyor. Hikâye uzun ama bir o kadar etkileyici. Filmden öğrendiğim kadarıyla Modigliani küçüklüğünden itibaren tüberküloz hastası. Ailesi zengin değil ancak kültürlü. Hatta iflaslarının ardından eve gelen haciz memurları tüm eşyayı annesinin yatağına yığılmış görünce hiçbirine dokunamıyor. O dönemin İtalyan kanunlarına göre hamile bir kadının yatağındaki malını haczetmek mümkün değil. O dönem için ödüllü bir yarışmaya girecek Modigliani, ancak Picasso'nun katılıp katılmayacağını bilmiyor. Aslında sadece kendi bilmiyor. Modigliani için sürekli fedakârlık yapan eşi Jeanne, Picasso ile görüşüp onunla bir sergi açmasını bizzat istiyor.

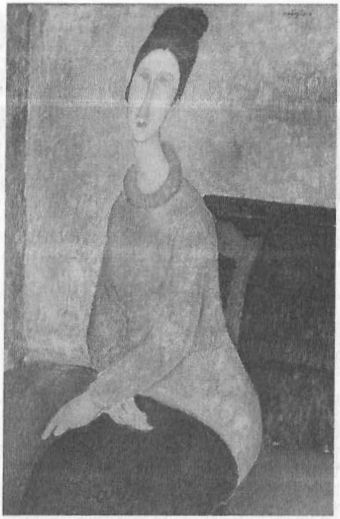
İlk defa hamile sevgilisini gözleriyle beraber çiziyor. Aynı yarışmada Picasso kimi çiziyor dersiniz? Modigliani'yi.

Picasso'nun Modigliani yorumu

Sonuçlar açıklanırken Modigliani salonda değil, ancak rivayet o ki Modigliani'yi bir daha gören olmuyor. Jean ölen sevgilisinin acısına dayanamıyor. O dönemde ikinci çocuğuna 9 aylık hamile ama Modigliani'nin ölümünden birkaç gün sonra pencereden atlayarak intihar ediyor. Ne aşk ama! Modigliani'nin resimlerini gördüğümde aklıma her nasılsa sosyal medyada paylaşılan selfieler geliyor. Sanki bunlar insanların yüzlerini gördüğümüz ama kalplerini göremediğimiz için gözlerini de göremediğimiz fotoğraflar.

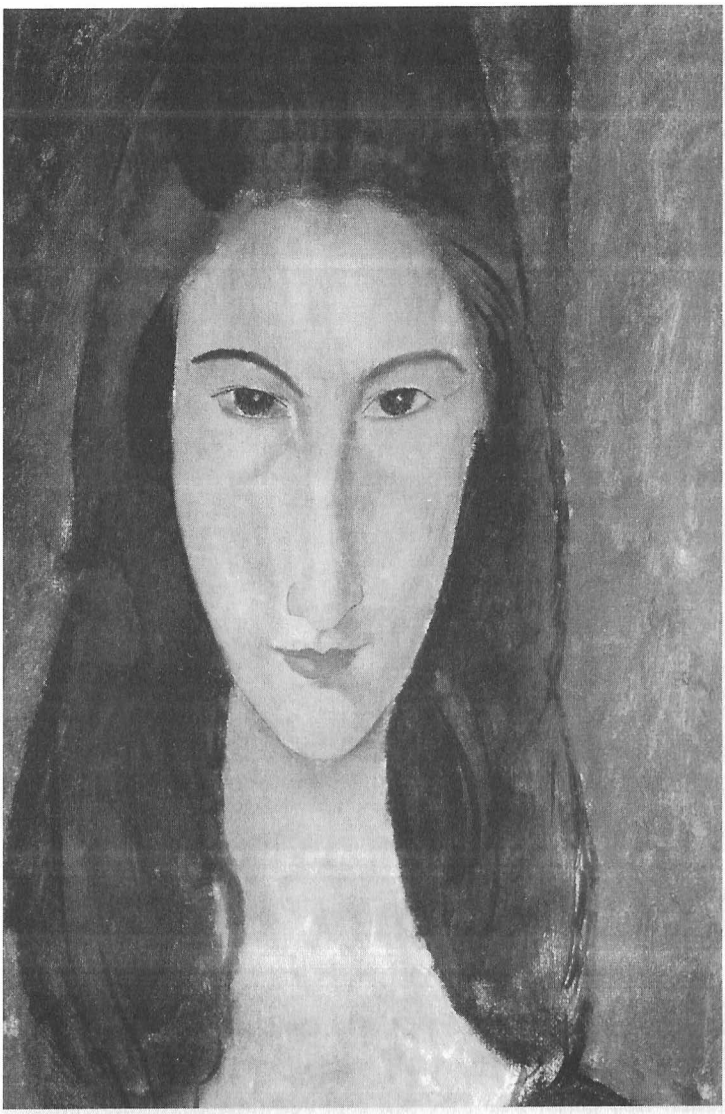
Modigliani çok yetenekli olsa da sanki dünyaya "açıkçası canım umurumda değil" der gibi. Bu cümle tanıdık geldi mi? Aşkının peşinden koşan, onun için her fedakârlığa katlanan Rhett Butler şımarık Scarlett'e en sonunda bunu söylemiyor muydu?

Sarı Kazaklı Jeanne, Modigliani, 1906

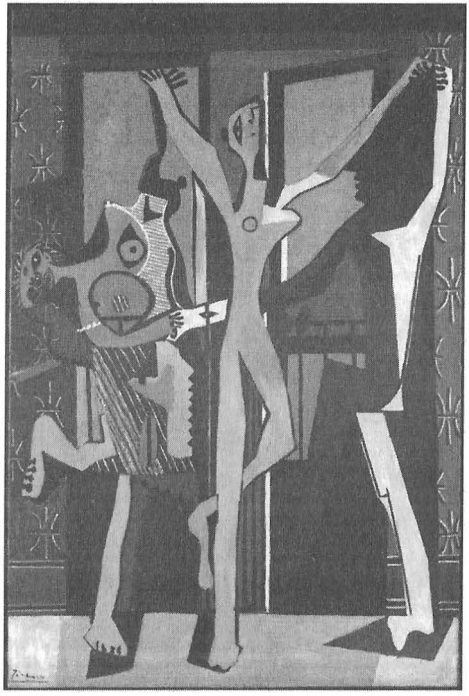

Elini Sandalyeye Dayayan Jeanne, Modigliani, 1918

Jeanne, Modigliani, 1919

Aslında kendi paylaştığımız fotoğrafların bile bizimle ilgili çok az şey söylüyor oluşu ilginç değil mi? Herkes bize bakıyor yüklediğimiz fotoğraflarda ama kimse ruhumuzu görmüyor. Örneğin Picasso'nun aşağıdaki resmine de bir baksak.

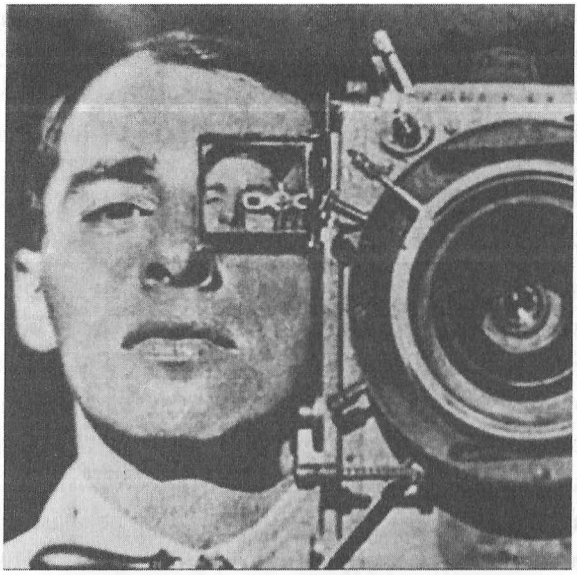

Üç Dansçı, Picasso, 1925

Bu resim ara ara aklıma gelir ama bugün aklıma tekrar çalan bir şarkı ve okuduğum bir post'un ardından geldi. Şarkı 70'lerden. Kibar bir adam "Al aşkını çal başına," diyor. Bu tezat bana bilmem neden hoş geldi. Bu, TRT'nin eski ses sanatçılarından olduğunu tahmin ettiğim ve her daim sahneye takım elbiseyle çıkan bir

adamın isyanı gibiydi. Keşke Picasso'nun en yakın arkadaşı Carlos Casagemas da böyle diyebilseydi diye düşündüm içimden. Neden mi? Şimdi de göreceğiz, bakınca hemen göremediklerimizi. Carlos bir kıza âşık, kız evli ama daha da önemlisi Carlos'ta hiç gönlü yok; adı Germaine, sadece flört ediyor Carlos'la. Carlos umutsuz aşkıyla kendini yiyor, bitiriyor. Bir akşam yedi arkadaşını bir akşam yemeğinde topluyor, L'Hippodrome restoran, Paris'te. Ayağa kalkıyor, Fransızca bir şeyler söylüyor ve silahını çekip Germaine'i vuruyor. Germain masanın altına doğru kaçıyor, kurşun hafif sıyırıyor kızı. Ardından Carlos silahı kendine doğrultuyor ve ateşliyor. Yıl 1901, yer Paris. Orada ölüyor Carlos, arkadaşlarına dayanılması güç bir travma bırakarak. Picasso olayı öğrenince uzun zaman kendine gelemiyor. Mavi Dönem resimlerinin sebebi Carlos. Yıllar içinde Germaine, Picasso'nun sevgilisi oluyor ve ardından yine Picasso'nun yakın arkadaşı Ramon Pichot ile evleniyor. (İnsan düşündükçe "Arkadaşlar siz Paris'te kaç kişiydiniz o zaman?" diye sorası geliyor gerçi.) Bu resim Carlos öldükten 25 yıl sonra, Pichot öldüğü zaman çiziliyor. Resimdeki üç kişi; Pichot, Germaine ve çarmıha gerilmiş gibi duran Carlos. Resim, o dönem sürrealizmden etkilenen Picasso'nun Carlos ve Pichot'a ağıtı gibi. Çağlar öncesindeki ölüm dansı figürlerine gönderme de var. Üç kişilik trajik bir aşk hikâyesi gibi görünse de, Picasso kendini çizen kişi yani dördüncü köşe olarak resme dâhil ettiğinde, aslında trajedinin sadece ismi geçen kişileri değil, çevresini de nasıl etkilediğini anlıyoruz.

Vertov'un *Kameralı Adam* filminde kendi görüntüsü ile mercek aracılığıyla karşılaşan bir adam görürüz. Susan Sontag, her ne kadar fotoğrafla kendimizi tekrar ve tekrar yaratma çabamızın bir yanılsama olduğunu söylese de sanal olanın çekici olmasının sebebi, aslında uzak, dokunulmaz ve kurgusal bir yer olması.

Kameralı Adam, Dziga Vertov, 1929

Freud'un çalışma odası

Freud ise kendine bakmaya yepyeni bir sayfa eklemişti. Çalışma odasının penceresine astığı aynayla. Ayna dış dünya ile kendisi arasındaki son kapıydı. Ve belki de dışarı göstereceği personanın kurulma anıydı. Freud aynada gördüğü kişiyi belki de sadece o odada görüyordu. Uzun zaman kendimi dışarı çıkarken böyle hissettim. Sanki gerçekten kendim olduğum yer, evimden çıkarken kapıda asılı olan boy aynamdı. Kendimi dış dünyaya, sosyal medyaya karşı hep "iyileştim" mesajı vermek zorunda olan bir kişi gibi kodlamıştım. Neden ama?

Neden çekiyorum? Neden paylaşıyorum? Neyi değiştiriyorum? İnsanların benim ruhumu hiç göremeyeceklerini bilmek, paylaşmanın motivasyonu mu yoksa? Aslında böyle yazıyor olsam da çokça fotoğraf paylaşan, videolar koyan biri değilim. Ama özellikle ihraç edildikten sonra aylarca sosyal medyaya girmedim. İlk girişimde "geri döndüm" yazmak zorunda hissettim kendimi. Şimdi düşünüyorum, ya nereye döndüm. Benim Twitter'da 300, Instagram'da 900 takipçim var, nereye döndüm? Kim bekliyordu beni? Ama orası başka bir benle yeniden karşılaşma anımdı. Hem yazmaya devam edip hem iyileşmediğimi söyleyemezdim. Çünkü imgenin canlandırdığı şeyden daha kalıcı hale geldiğini söyleyen John Berger, aynı zamanda ilk anda orada olmayanı hatırlatmak için oluşturulan imgeye vurgu yapıyordu. Yani bir kez paylaşmaya başladıktan sonra "daha kalıcı" olacağımın yanılsaması vardı bende. Susan Sontag'a göre fotoğraf resimden gerçeğin yorumu tanımında ayrılır, ona göre fotoğraf gerçeğin ikonik göstergesidir, tıpkı bir ayak izi gibi. Çünkü ayağı görmesek bile ayak izini gördüğümüzde onun neyin izi olduğunu pekâlâ anlarız. Aslında bu tipik eski kafalı bir görüştü. Ben sosyal medyadan kalıcı olmamak adına uzak kalmıştım, oysaki sosyal medyanın doğasında kalıcılık yoktu.

Bir öğrencimin bana son yılların paylaşım taktikleri ile ilgili söylediği şey hiç aklımdan çıkmadı. Arkadaşından bahsediyordu ve bahsettiği arkadaşının sevgilisi ile ilişkisini artık sosyal medyada paylaşmaya başladığını söyledi. Yani artık iş resmileşmişti, çünkü görünür olmuşlardı. Muhtemelen bu durum da hızla diğerleri gibi değişecek. Her yeni durum nasıl kendine özgü bir takım kurallar getiriyorsa bunda da paylaşıyor olmak o kadar anlamlı olmamaya başlayacak.

Sosyal medyadaki fotoğrafımızın görüntüledikleri kadar görüntülemedikleri üzerine konuşacak olursak; Barthes fotoğrafın çok anlamlılığını anlatırken, fotoğrafın gösterdikleri kadar göstermediklerine odaklanır ve havada uçuşan göstergelerden bahsederdi. "Havada uçuşan göstergeler" ifadesine de bayıldığımı eklemeliyim. Ben her metni okurken onun alt metnini, her fotoğrafı gördüğümde o fotoğrafın göstermediği "havada uçuşan göstergelerini" düşünürüm çünkü.

Fotoğraflar aracılığıyla göstermeye çalışırız. Ancak gösterdiklerimiz bazen hiç göstermediklerimizdir. Ve sonunda her gösterilmeyen bir göstergeye dönüşmeye mahkûmdur. Ben sosyal medya işini kişiler için bir evrim sürecine de benzetiyorum. Bir tür stereotip yaratıyoruz aslında sosyal medyada, kesinlikle karakter değil. Çünkü orada sivrilen özellikler zamanla var olmaya devam ederler ama istenmeyenler personanın dışında kaldıkları için silinir giderler.

Bakhtin, insanın kendini hiç görmüyor oluşunu anlatırdı. Aslında kendimizi sadece ayna dolayımıyla görüyoruz.

Dış Bükey Aynada Kişisel Portre, Parmigianino, 1524

Arnolfini'nin Düğünü, Jan van Eyck, 1434

Nedimeler, Diego Velazquez, 1656

Kendimizi sadece aynada görebildiğimiz gerçeğinin yanında, resmi çizen olarak orada bulunmanın bir yolu da aynadan yansımaktı bir dönemler. Van Eyck, duvara koskocaman "Jan Van Eyck buradaydı," yazmış ve aynı zamanda ayna üzerinden kendini de resme dâhil etmişti.

Aslında selfieler "bana bak" demek yerine "ben oradaydım" demek. Orada bulunma fikri o kadar baskın hale geliyor ki, bugün sanat yapıtlarını izlediğimiz format bile değişmiş durumda. John Berger, 19. yüzyılla gelişen müzedeki eserleri inceleme deneyiminden bahsederken o dönemlerde de görmenin yanında görünmenin önemli olduğunun altını çizer. İnsanlar müzelere en güzel giysileriyle gider, gördükleri kadar görünürler. Bugün belki bu daha da önemli. *Mona Lisa*'yı artık Berger'in önerdiği biçimde, sessizlikteki eserle aranızda sadece yapıldığı dönemle o an arasında kalan bir koridor oluşturarak izlemek neredeyse imkânsız.

Evet, artık görme eylemi de kendine yeni biçimler buluyor.

"Ben oradaydım." Bu izlenilenin kendisinden daha önemli. Ama kendini dünyanın merkezinde sanan birey tam da bu sebeplerle periferiye düşmüyor mu? Özne olması gerekirken nesne olmuyor mu?

Time dergisinin yılın kişisi olarak önce "Sen"i ardından "Ben"i seçtiği dönemin arası 7 sene. Bugün onaylanmaya ihtiyaç duysa bile önce kendi onayını önemseyen, fotoğrafta kendi bulunmadığı sürece fotoğrafı önemsiz addeden, dünyayı kendi merkezinden gören bir kuşak var. Bu kuşak dünyayı görme biçimlerini belki de sonsuza dek değiştirecek.

Gündelik hayatı sadece medya ile yeniden oluşturmaya başladık. Artık her şeyin merkezinde kendimiz varız. Bu tek mutlak gücün kendimiz olduğu yanılsamasını yaratıyor. Tüm kaygılarımızın sebebi biziz ve yine tüm mutluluğumuzun kaynağı kendimizi değiştirmek ve dönüştürmek. Hayatımızın sadece başrolünde değiliz, aynı zamanda yönetmeniyiz. Artık kişi merkezde olduğuna göre kriz, işten çıkarmalar, işsizlik, yoksulluk, terör ve açlık, bunların tümünü sağlıklı beslenmeyle yenebilir miydik? Ya sevmek ama sevilmemek, anlaşıl(a)mamak, her zaman "ideal" insanı bulma arayışı sorununu?

Her alanda "doğru" olanı bulmak, "rasyonel" olanı "seçmek" gerekliliği, "marjinal" olma ve daha çok dikkate çekme isteği. Tüm bunların çözümü aslında yine kendimizde sanıyoruz. Kişiler bu sebeple de toplumsal rollerine ilişkin yaşadığı problemlerle, sürekli kimlik değiştirmek istemeleriyle yaşadıkları kaygıyı azaltıyorlar. Kaygı, bütünüyle seküler bir varoluşun başarısızlığı ile mitin, büyünün, rüyanın kapılarını açmış ve bizi sinemayla tanıştırmıştı. İnsanın saf seküler ve rasyonel bir varoluşa hiçbir zaman sahip olamayacağı ve imgesel ihtiyaçların doyurulmasının bunun bir yolu olduğunu Edgar Morin söylemişti. İmgesel ihtiyaçlar giderek bir rol model halini aştı ve imgenin kendisi ile özne arasındaki fark ortadan kalktı, böylece artık imge ve özneden değil, öznenin performansından bahsedebilir hale geldik.

Başrolü ve yönetmenliği aldıktan sonra kendini yeniden üretmek daha kolay hale geldi. Bu süreç gerçekleşirken sergilenen performansın yeterli estetiğe sahip olması sanki hayatın pürüzsüzlüğüne de vurgu yapmakta. Denk geldiğim bir televizyon programında birkaç "az" ünlü kişi her gün yeni kıyafet temasıyla bir grup genç kadını o alışveriş merkezinden diğerine sürükleyerek sınırlı zaman ve mekânda temaya uygun giyinmesini sağlamayı amaçlıyor ve daha doğrusu bu süreçte onlara rehberlik ediyordu. Tema, "kendi nişanın" olduğunda bir genç kız kendisine göre bir nişan kıyafetiyle geliyor. Gelen yorum çarpıcı: "Bu kıyafeti o an giyebilirsin ama bu kıyafetlerle fotoğrafın hayatın boyunca seninle, yarın pişman olmamak için fotoğrafının mükemmel olması gerekli." Genç kızın kendisine mükemmel olmayı öğütlemek başka bir tartışmanın konusu belki ama fotoğrafının mükemmel olmasını öğütlemek sanırım konumuzun belkemiğini oluşturuyor. Burada önemli olan o gün ve o günden alacağın keyif olmaktan çıkıyor ve alacağın keyfi bir fotoğraf karesine indirgiyorsun. Hâlbuki sana

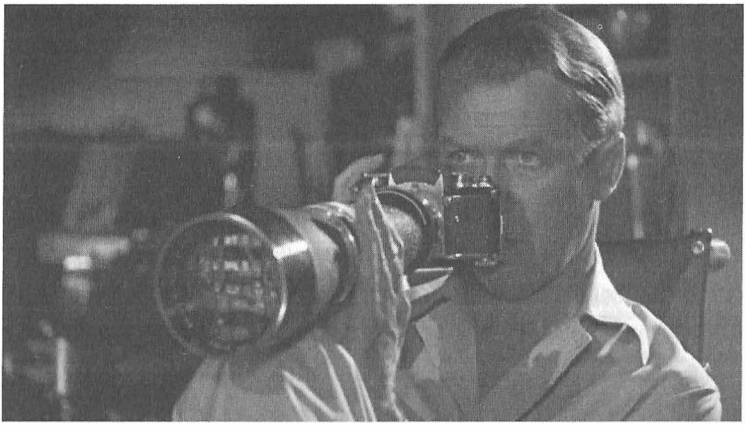
mutluluğu verecek şey deneyimin değil midir? Ve hatta seni keyifli yapacak şey, o günün her anını içine sinerek yaşamak değil midir?

Benim önceleri sosyal medyaya kendimi daha yakın hissetme sebeplerimden biri de medya sayesinde daha az konuşup daha çok göstererek bir gerçeklik yakalayabileceğimiz fikri olduğunu düşünmemdi. Oysa şu an en çok kullandığım hesabım, içine en uzun yazıları yazdığım. İşte takım elbiseli kibar sanatçının, "Al aşkını çal başına," dediği anlardan biri daha. Borges "Konuşmak bir şey söylemek değildir," der, bilir misiniz? Sanki çok çok konuşuluyor ama bir şey söylenmiyor sosyal medyada. Oğuz Atay, kelimeleri cam kırıklarına benzetirdi, sussan acıtan, konuşsan kanatan. Herkesin hayatından en mutlu anların arka arkaya dizildiği hesabın da, aslında çok konuşup, konuştukça söylediklerinin cam kırıkları gibi ağzına batması. Oysa Mevlana, "Gönlüm, gürültüsüz, patırtısız, harfsiz, sessiz bir söz istiyor," diyor.

İnsan kendisini nasıl "mükemmel" hale getirir? Başkalarına bakarak, onlar kendilerini nasıl mükemmel hale getiriyorsa bunu taklit ederek. Güzeli fotoğraflamak ve kendi hayatını bu güzelin merkezinde hayal etmek. Anlardan oluşan bir hayatı montajlayarak yaratmak. Hayat sıkıcı, hayatı, hayatın doruk noktalarından oluşturduğumuz "an"larla yeniden üretiyoruz. Her seferinde en sıkıcı kısımları eliyoruz ve en cazip olanları alıyoruz. Dolayısıyla kendi sunduğumuz performans da inşa edilmiş personalardan oluşur hale geliyor.

Yani bence bu iş hayatın bir *mise en abyme* anı. *Black Mirror* dizisinin aynı bölümünde kişilerin karşılaştıkları insanda ilk gördüğü şeyin kişinin sosyal medyadaki popülerlik oranı olduğunu anlatır. Buna göre kişiler birbirleriyle karşılaştıklarında sosyal medyada popüler olanların sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olarak üst sınıf mensubu olduklarını düşündüğünüz ima edilir. Dolayısıyla,

hayat medya dolayımıyla anlam kazanır demiştik ya, medyayı içinden çıkarınca da anlam sabun köpüğü gibi yok olur.

Arka Pencere, Alfred Hitchcock, 1954

Peki ya gözetlenme fikri? Bugün gözetleme veya gözetlenme sürecini tartışırken her gözetleyenin gözetlenen, gözetlenenin gözetleyen olduğu bir dünyada tek gerçeğin aslında görünür olma çabası olduğunun altını çizmek istiyorum. Hani Facebook story'de arka sıraya düşmemek için sıklıkla fotoğraf ya da video yüklemek gerekir. Zira görünür olmak, görünürde kalabilmek, herkesin seni görebildiği bir dünyada mümkündür. Görünür olmak, oyundan düşmemek, geri kalmamak, her şeyden biraz istemek, hiçbir şeyden vazgeçememek.

Melissa Gregg, iş yaşamı için geliştirdiği ve günlük yaşamın zaman ve mekân sınırlaması ortadan kalktıktan sonra bile nasıl iş merkezli hale geldiğini anlattığı makalesinde "varlığından taşma" kavramından bahseder. Bu kimliğinden taşma hali her durum ve yer için bir personamız olduğunu söyleyen Jung'un teorisini bir

adım ileri götürür. Kimliğinden taşmanın hali sosyal medya ile birlikte gerçek kimlik haline geldi.

Nedir bu kavram? 7/24 ulaşılabilir olma hali. Aslında yaklaşık 1,5 senedir sabah git akşam gel bir işe gitmiyorum. Çoğunlukla sözleşmeli ya da kısa süreli anlaşmalı işlerde çalıştım. Ancak o zaman şunu fark ettim ki uzaktan bakarak iç geçirdiğim o kafelerde çalışan insanların işleri hiç göründüğü kadar kolay değil. Yeni dünya düzeni her an ulaşılabilir ve işe hazır olmanı bekliyor. Nerede o babalarımızın işten eve geldikten sonra arkalarında bıraktığı iş dünyası? Tatilde bile elinizde laptopunuzla oturmadığınızda birçok fırsatı kaçırmaya mahkûmsunuz.

Truman Show filmini bugün çekselerdi nasıl olurdu, düşünmeye ihtiyacımız var. Filmi hatırlarsak, kendi hayatı hakkında, âşık olduğu kişi hakkında, işi hakkında hiç kontrolü olmayan bir adam var, bu adamın hayatı bir satranç oyunu ve hayat oyununu oynayan kimse "gerçek" personasını kullanmıyor. Burada biraz durursak, her birimizin hayatının artık *Truman Show* olduğunu söyleyebiliriz.

Facebook'ta bu kitaba konu edilmeyen bir soruyu herkese yöneltmiştim: "Mahremiyet ve aleniyet nasıl bir arada yürür?" Gelen cevaplar genellikle herkesin kendi sınırlarını çizdiği, başkasına, ötekine sadece göstermek istediği kadar bilgi verdiği yönündeydi. Dolayısıyla biz görünür olmanın bedelini ödemek zorundayız. Kimi için bu bedeli risksiz en aza indiriyoruz ama kimi için riski maksimize etmek durumundayız. Zira bu bir tür alışveriş. Ne kadar bilgi paylaşırsan o kadar çok beğeni alabilirsin, görünür olmanın yolu daha sıklıkla daha çok bilgiyi paylaşmaktan geçiyor olabilir.

Sarah Bakewell'in bir kitabını okudum. Eskiden burun kıvırdığım türden kitaplardandı. Bir yazarı anlatan kitaplar. Oysa ben hep yazarın kendisini okuyup onu anlamanın daha doğru olduğunu düşünüyordum. Peki neden? Niye sürekli kendime görevler

vermeliyim? Neden sürekli zor olanını seçmek zorundayım? Kitap Montaigne hakkındaydı. Montaigne'in gündelik hayatın gizemini keşfeden biri oluşunu anlatıyordu yazar. Ancak kitabın giriş cümlesi hep aklımda kaldı. "21. Yüzyıl kendini beğenmişlerle dolup taşıyor," diyordu yazar. İnternette blog, tweet, tube, space, face, page ve pod okyanusunda yarım saat gezintiye çıksanız kendi kişiliklerine hayran, ilgi görmek için haykıran insanlarla karşılaşırsınız diyordu. Bu insanların yazara ilginç gelen özelliği sınır tanımaz biçimde kendi fotoğraflarını yüklüyor, kendilerinden bahsediyor olmaları. O zaman dışadönük olarak tanımladığı kişiler iç dünyalarını tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar da afişe ediyor. Tarihçi Theodor Zeldin ise bu deneyimi çok önemsiyor. İnsanların iç dünyalarını başkalarıyla paylaşmasının dünya çapında bir güven duygusu yaratabileceğini söylüyor. Büyük ihtimalle bu sebepten "The Oxford Muse" ismini verdiği siteyi açtı.

İnsanları bağlayan bağların "ağlar" olduğu düşünülürse aslında ağlarda gidip gelen, ağları bozup yeniden yapan örümcekler olduğumuzu düşünmek yanlış olmayacaktır. Eski alışkanlıklarla bu yeni oluşum biçimini anlayamayız. Bauman, bir söyleşisinde kamusallığın yerini ağların aldığını söylüyor ve ekliyordu; artık ilişkileri 2 olgu ayakta tutuyor. Connect/ çevrim içi olma ve disconnect / çevrim dışı olma durumu. Telefonunuzu evde unuttuğunuzu düşünün. Ulaşılamaz olduğunuzda sanki aynı şekilde var olmaya devam etmiyorsunuz. Ben hayatımın bu döneminde kendimi hayatın çevrim dışında gibi hissetmemi buna bağlıyorum. Nasıl yeni durumlar için dile yeni sözcükler gerekirse, bu yeni deneyimleri eski kavramlarla anlamaya çalışmak yetersiz kalıyor. Ağ kavramının düşünerek arkadaşlık ilişkilerindeki yakınlık, samimiyet ve mahremiyet kavramlarını ortaya atmadan önce ağ arkadaşlıklarının yeni bir tür arkadaşlık biçimi olduğunu söylememiz

gerekli. Peki bu nasıl bir yenilik? İnsanın kendi kurduğu personasını zaman ve mekândan bağımsız 7/24 oynama ihtiyacı. *Black Mirror* dizisinin 3. sezonundaki "Yılbaşı" özel bölümünde ana karakterimizin mahkûm edildiği cezadan kurtulmak için polise yardım ettiği ancak sonunda cezaların en kötüsünü alarak cezalandırıldığı görülüyor. Dizi boyunca kişilerin sizi kolaylıkla kendisi için "çevrim dışı" yapabilme özelliğine rastlıyoruz. Sizinle iletişim kurmak istemediklerinde ya da hoşlarına gitmeyen davranışınızı sürdürdüğünüzde sizi "block"layabiliyorlar. Dizinin sonunda ana karakterimizin cezası ise yine "block"lanmak oluyor, yani görünür olamamak. Cezaların en büyüğünü alıyor, çünkü kimse tarafından görünür olamayacak artık. Toplumun tek geçer akçesinin "görünürlük" üzerine kurulduğu bir dünyada tümüyle çevrim dışı kalacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tek gerçeğin "ağın" içinde kalmak olduğu bir dönemde gözetlenmeye olumlu bakarak, gözetlemeye göz kırpmamız içten bile değildir. Çünkü filozof George Berkeley'den alıntıyla, "esse est percipi." Bir şey algılanamazsa yoktur ya da var olmak algılanmaktır.

Black Mirror, bloklu insanlar

Bu bölümü, tüm hayatını 24 saat canlı yayımlanan bir program olarak geçiren Truman'dan bir alıntıyla bitirmek belki de en

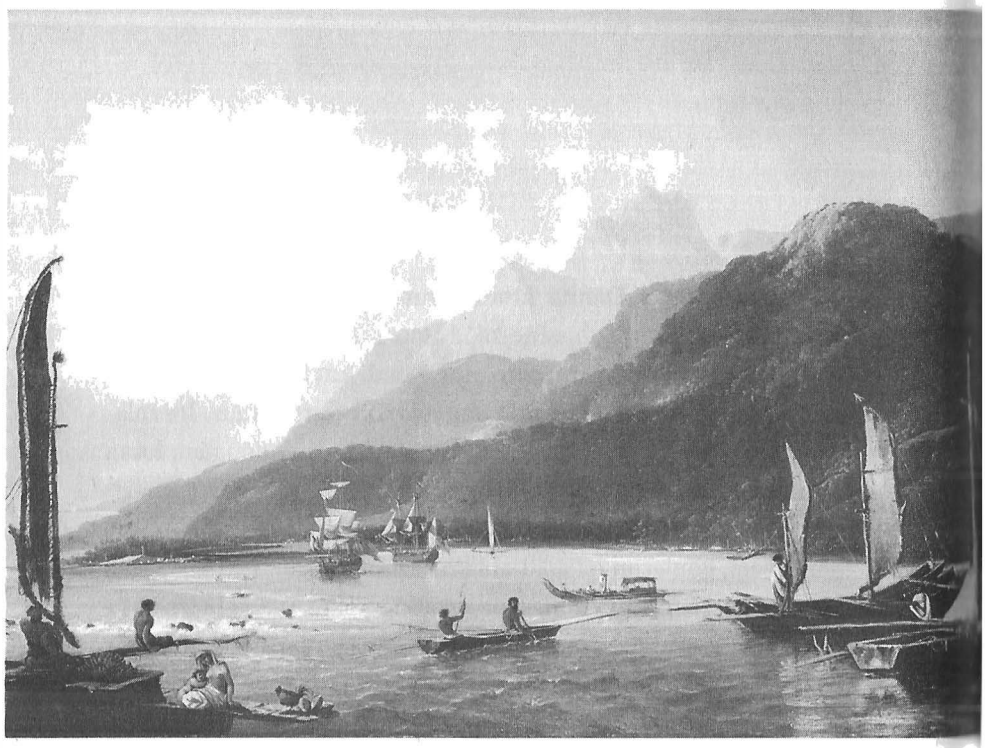
güzeli olacak. "Büyünce kâşif olmak istiyorum," diyen Truman'a öğretmeni karşı çıkıyor: "Maalesef geç kaldın, keşfedilecek hiçbir yer kalmadı."

8. Bölüm

"Yolculuk"

Bugün Aslında Dündü filmini anımsadınız mı? Peki, siz hiç aynı günü yaşadığınız hissine kapıldınız mı? Bazen, her gün tıpkı bu filmdeki gibi birbirinin aynı olur. Kendi kuyruğunu yakalamaya çalışan köpek gibi aynı ufak daireyi çizer durursunuz. İnsanların aşkı bu derece idealize etmesinin, aşkın bu kısırdöngüyü kıran güçlerden biri olmasına bağlıyorum. Benim için seyahat edebilmek aynı kapıya çıkıyor. Ne kadar çok daha önce olmadığım yerlerdeysem, günlerim o kadar anlam kazanıyor gibi. Bence insanın bu kısırdöngüden kurtulmasının en etkin yolu kendini bulması ve ruhunu doyurması. Viktor Frankl toplama kampına yollanmış bir psikoterapistti. İnsanın Anlam Arayışı kitabında bu hayat deneyimini hatta dersini anlatıyor, bir psikoterapist olarak yorumlaması okuyan için de bir deneyim oluyordu. Kitabında Nietsche'nin bilgelik içerdiğini düşündüğü şu cümlesine yer vermişti: "Yaşamak için nedeni olan bir kişi hemen her nasıla katlanabilir." Benim yaşama dayanma sebeplerimden biri de yolculuklar. Bir kısmından şu an yasaklı olsam bile, gitme fikrinden asla vazgeçemem.

Uzaklara gitme fikri, mutluluğu "ada" fikrinde arama, "şark"ı mutluluk kaynağı olarak benimsemenin geleneği Aydınlanma dönemine gidiyor. William Hodges'un resimlerinin bu ada rüyasına iyi örnek teşkil ettiğini düşünüyorum. Aslında adaların, egzotik yerlerin, aşkı ve tutkuyu beslediği fikri Gauguin'den çok önce başlamıştı.

Tahiti'ye Yeniden Yolculuk, William Hodges, 1776

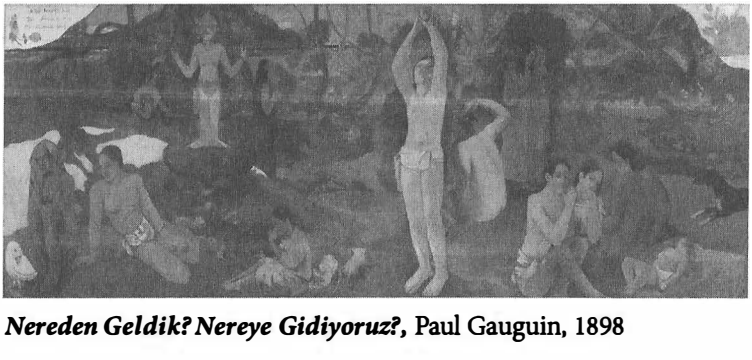
Flaubert'in öykü karakterlerine kadar sızan egzotik diyarlar fikri Hodges'da kendini uçsuz bucaksız, sınırsız, uçuşan bir atmosferde belli etmişti.

Jewish Wedding in Morocco, Eugene Delacroix, 1841

Tahitili Kadınlar, Paul Gauguin, 1891

Nereden Geldik? Nereye Gidiyoruz?, Paul Gauguin, 1898

Paul Gauguin'in Tahiti'de yaşadığı günler hem en mutlu hem en zor günleri olacaktı. Hayatında hiç olmadığı kadar mutluydu, hep hayalini kurduğu uzaklara kavuşmuştu. Ama ondan önce gelenler adayı adeta modern bir yerleşim yerine çevirmişlerdi zaten. Dolayısıyla ada adeta eski günleri için yas tutuyordu.

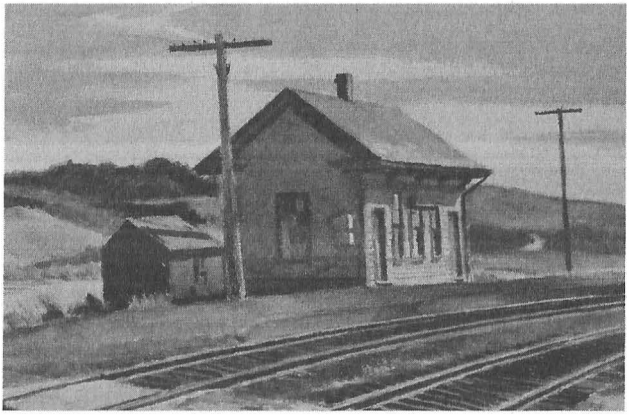
Gauguin bir istisna. Gitmek istediği yerlere gitti ve oraları severek oralarda mutlu oldu. Oysa huzursuz ruhlar gittikleri yerlere kendilerini de götüreceklerinden bihaber, mutluluk ümitlerine kapılırlar. Charles Baudealaire hayatı boyunca uzakları özleyen huzursuz ruhlardan, kendi deyimiyle "şair"lerden biriydi. Evi tekinsiz, uzakları güvenli bulan insanlara böyle derdi. Oysa Hindistan'a yaptığı ilk seyahatin ardından her yerde sıkılabileceğini keşfetmiş ve yolculuk fikrine ikircikli bakar olmuştu. Huysmans'ın kurgu karakteri Jean Des Essenties'i hatırlıyorum. Seyahat fikrinden hiç hoşlanmayan, en güzel yolculuğun kendi evinde, gitmek istediğin yerleri hayal ederek yaptığın yolculuk olduğunu düşünen karakteri.

Evi tekinsiz bulan bir başka karakterde kuşkusuz çok sevdiğim ve her bölümde andığım Hopper'dı. O da Baudealire'nin "şair" dediklerindi. Hopper sıkı bir Baudealaire okuruydu ve aynı onun gibi yolculuğun varılacak yerle ilişkili olduğuna değil yolun, gidişin

kendisiyle ilgili olduğuna inanıyordu. Trenler, istasyonlar, oteller, bekleme odaları onun uzmanlık alanıydı. En çok sevdiğim resimlerinden biri bir benzin istasyonunun resmidir. Belki sabaha karşı bir saatte ormanla, benzin istasyonunun kontrastı, benzini dolduran adamın o iki dünyayı birbirinden ayırma biçimi beni büyüler.

Benzin, Edward Hopper, 1940

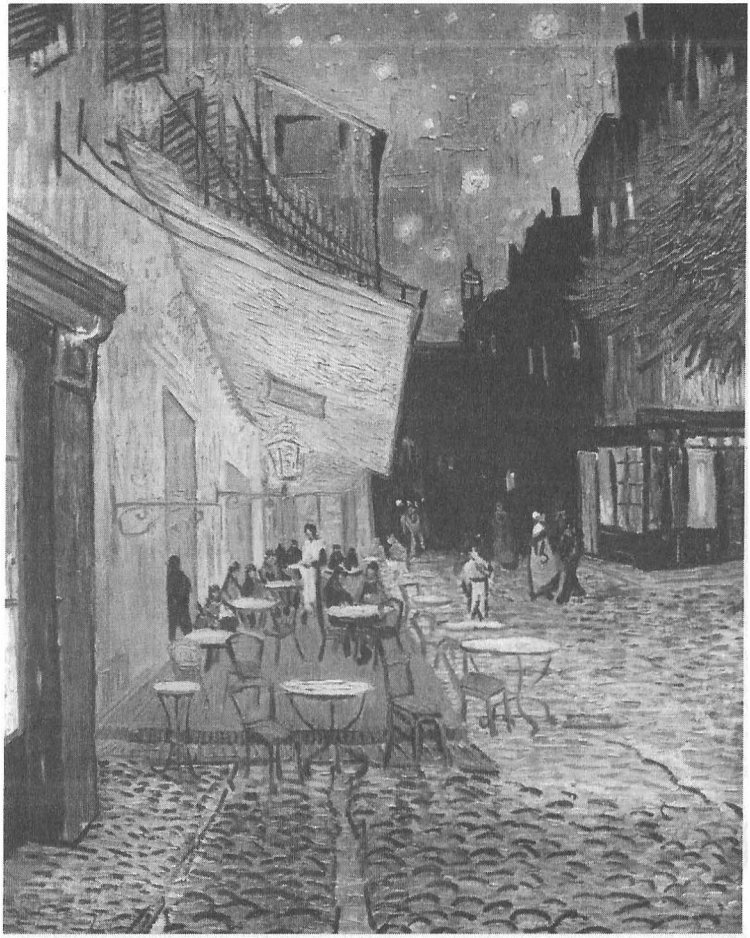

Boston'a Doğru, Edward Hopper, 1936

Yolculuğu her zaman yalnızlık ve hüzünle özdeş tutmayan sanatçılardan da en çok Van Gogh'u seviyorum sanırım. Arles'ı gördüğünde dünyanın herhangi bir yerindeki yaşamın oradakinden daha güzel olamayacağını düşünmüş. Ancak Arles'ı dünyanın en güzel yerlerinden biri yapan tam da kendisi aslında.

Vincent'in Yatak Odası, Van Gogh, 1889

Arles'da Cafe Teras, Van Gogh, 1888

Arles'daki Ev, Van Gogh, 1888

Yolculuk ana fikri sadece resim değil, edebiyat dünyası için de her zaman ilgi çekici oldu.

Hep düşünürüm, uzaklardaki mutluluğun tasavvuru mu bunu yaptıran? Ya da sahip olma arzusu mu? Çünkü uzaklara asla sahip olamazsınız.

İlk çağlarda Homeros'un Odessa'sı, Orta Çağ'da Dante'nin İlahi *Komedya*'sı Rönesans'ta Rabelais'in *Gargantua Pantagruel*'i ve Saint John Perse'in *Anabase*'i yolculuk hakkında derin semboller taşıyan yapıtlardı. Rimbaud'nun *Cehennemde Bir Mevsim*'i (1873), Eliot'un *Waste Land*'i ve Saint John Perset'in *Seamarks*'ı (1958) modern yazının yolculuk destanlarıydı. Benim için de yolculuğun kendisi her zaman destansıydı. Baudelairevari bir yolculuk,

yani yolların her zaman insanın kendini keşfetmesi için bir aracı olduğu fikriydi beni kendine bağlayan. Bu sebeple yol edebiyatını, yolculuk ile ilgili filmleri hep sevdim. Bunca izlediğim yol filmi içinde de "yollar" denilince aklıma hâlâ Wim Wenders gelir. Yolculukların bu dönemde bu kadar idealize edilmesinin sebebi, kuşkusuz, mutluluğun peşinden koşulması. Mutluluğun yolda bir yerlerde olduğuna dair duyulan inanç. Üstelik daha fazla uzam ihtiyacı. Başka bir deyişle özellikle büyük şehirde sıkışıp kalındığında, işyerinin dört duvarı yeterli uzamı sağlamadığında, her zaman uzak mümkünleri düşlüyoruz. İmgeleminde mutluluk arketipi olarak ne varsa insan kendini onlara doğru atmak, hep gitmek istiyor. Kızgın kumlar, serin sular, odunları ve kozalakları çıtır çıtır yanan bir şömine. Oysa şimdi daha iyi anlıyorum, özellikle yurtdışına seyahat etmeme yasak getirilince bu konu üzerinde çokça düşündüm. Olduğu yerde mutsuz, olduğu yerde huzursuz olan, uzaklaşmak, kaçmak ve kaçmak istiyor. Sahip olduklarını geride bırakmak henüz sahip olmadıklarına uzakta bir yerde sahip olabilecekmişsin hissi veriyor. İşte her yolculuk benim için bu sebeple Baudelairevari bir içsel yolculuk. *Kara Kitap*'ta Galip, Rüya'yı ve Celal'i ararken kendini bulmuyor muydu? Aslında insanın zaferinin gitmekte değil, kalmakta olduğunu söyleyen Botton haksız mıydı? Aslında çare hiç gitmek olmadı, her zaman kalmaktı. Çare kaldığın yeri kaçmamak üzere inşa etmekti. Ancak kabul etmeli, uzaklar yine de büyülü.

Yollar insanın kendini keşfetmesi için kat edilir. Yola çıkış, çekip gitmek bir anlamda kendini tatil etmek demek. Sorumluluklardan azade, uzakta, seni bağlayan her şeyi geride bırakmak fikri oldukça ilgi çekici. Ama kabul etmeliyim ki hiçbir zaman seyyah olmadım. Her zaman döneceğim bir ev varsa uzakta olmanın ve ona dönmemenin güzel olduğunu düşünürüm. Ben denileni unutmak,

kimliği, geçmişi ya da geleceği olmayacak şekilde yalnızca şaşırmak, hayran olmak için yola çıkmak, alışkanlıklara karşı kendi sürecini başlatmak ve dönen tekere bir sopa sokmak.

Özellikle sinemada yolların karakterler için bir keşif haline gelişini, karakterlerin kendilerini hiçbir yerde tam da evlerinde hissetmeyişlerini, oradan oraya amaçsızca savruluşlarını çokça izleriz. Kimdir bu karakterler derseniz, "şairler"dir.

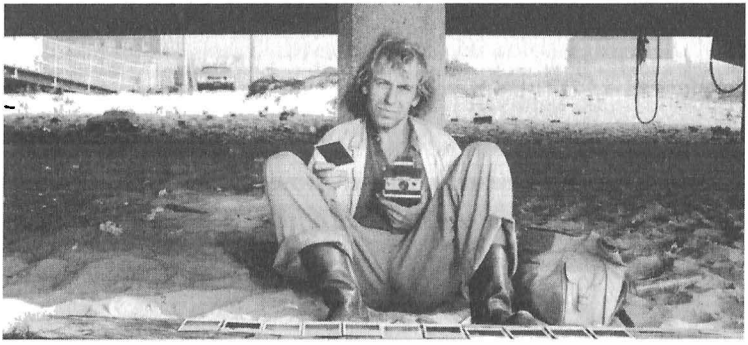
İçinde bulundukları toplum nedeniyle yabancılaşan bireyler arayış içerisindeler. Bu arayış halleri sürekli hareketli oluşlarıyla resmedilir. Kimi zaman coğrafi değişim, kişilerin içinde bulundukları ruh halinin değişimini de beraberinde getirir. Tam da bu yüzden dünyanın farklı coğrafyaları için hazırlanan belgesellere bayılırım. Kendi küçük dünyamızın ve var olan sorunlarımızın, dünyanın başka bir köşesinde hiçbir anlam ifade etmeyecek olması büyüleyici değil mi? Aslında böyle arkana bakmadan yapılan yolculuk, bilinç durumundan bir vazgeçiş, gerçeği inkâr ediş, ölüm korkusuyla yer değiştiren yaşam korkusuna karşı bir direniş. Kendini gerçekleştirme arzusunda olan kişilerin edebiyattan başka sığınacakları bir kaleye ihtiyaçları var ve Wenders gibi yönetmenler modernliğin sıkıntılarına sinematograf aracılığıyla karşı durmaya çalıştılar. Harikulade. Baudelaire bu durumu "anywhere out of the world" diye tanımlar. "Ben nerede değilsem orada mutlu olacakmışım gibi gelir," diyen şair, hem bir yolculuk tutkunu hem de bir yolculuk kaçkını olmakla bize Platon'un varlık kavrayışını anımsatan ikili bir dünyanın ikilemli insanıdır. O hep öteleri özleyen bir ruhtur, ancak bu dünyaya çakılmıştır ve ötelerin düşten başka bir şey olduğunu bilmeye ihtiyacı vardır. Bedeniyle buradaysa da ruhuyla başka bir yerdedir. Onda her gerçeklik bir ülküseli düşündürür ve her eylem bir ülküsel kaçışa açılır. "Baudelaire" iyinin ve kötünün ötesine "gidişin peşindedir" der Martin Jay.

O, mutluluğu ve aradığı iç huzurunu bu dünyada olmayan, bugünün ötesinde bir yerlerde bulacaktır. Yol filmleri kadar bilim kurgu ve fantastik filmler de bu ülküselin peşinde değil mi? İlgi çekici bulduğum bu konunun altında küçüklüğümden kalan birkaç seyahatin yattığını da düşünmüyor değilim. Örneğin ilk tek başıma seyahatimi üniversite yıllarında yapmıştım. Otobüsle arkadaşlarımın Ayvalık tarafındaki yazlığına tatile gidiyordum. Otobüse gece bindim, sabaha orada olacağımı düşününce karayolunun en cazibesiz kısmını çarçabuk atlatacağımı düşündüm. O zamanlar seyahat ederken uyurdum, yol beni hep tutardı. O özelliğimi zaman geçtikte kaybettim. Otobüse binince uyuduğumu hatırlıyorum. Uyku ile uyanıklık arasında bir yerde mola yerinde olduğumuzu fark ettim. Aslında gözümü kapatıp uyumaya devam edebilirdim. Ancak ben koşarak otobüsten atladım. Yol üstü restoranının kasasına doğru yöneldim ve acil bir domates çorbası istedim. Acildi çünkü molanın kaçıncı dakikasında uyandığımı bilmiyordum. Saat sabahın üçüydü, yol üstü restoranlarının fazla sıcak olmayan çorbaları sebebiyle hızlıca çorbamı içip koltuğuma döndüm. Otobüs kalktığında bu saçma davranışımın sebebini düşündüm. Bana bunu yaptıran, alışkanlıklarımdı. Çokça seyahat eden bir aileydik ve babam her mola yerinde dururdu. Çorbalar içilir, yemekler hatta tatlılar yenir ve yola öyle devam edilirdi. Ben küçüklüğümde restoranlardaki sulu yemekleri pek sevmediğimden kendime domates çorbasını seçmiştim. Yollar beni hep tutardı dedim ya, yemek yemeyi hiç istemezdim. Onu içtiğimde bunun yeterli olduğuna kanaat getiren ailem midemin boş olmamasına sevinerek tekrar yola koyulurdu. Ancak sonunda kendi kararımı kendim verdiğimde alışkanlıklarım aklımın önüne geçmişti. Sabaha karşı alelacele bir çorba içmiştim. O zaman bu zaman, yolculuklarda alışkanlıklarıma bağlı kalmayabileceğimi söylüyorum kendi kendime. Tabii

bu hevesim yine de Kazakistan'da önüme koyulan at bağırsaklarını yemeye yetmedi.

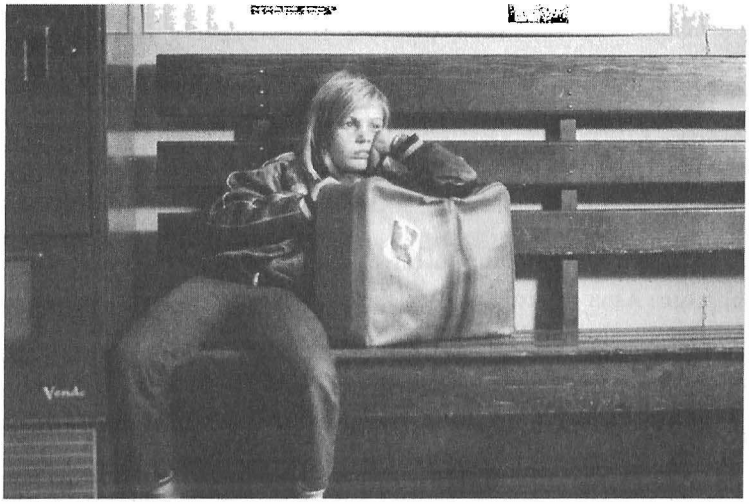
Yaşamı bir hastaneye benzetir Baudelaire, hastalar sürekli yattıkları yeri değiştirme saplantısı içindedir. Bir hasta kaloriferin yanında acı çekerse cam kenarına geçince her şeyin düzeleceğini düşünebilir. Wenders'in *Alice Kentlerde* filmini izlediniz mi? O filmdeki karakter de yolculuğunda bu dünyanın dışında, ötesinde bir yerde olanı arar. Kendi gerçekliğini yaşayabileceği, kendi davranışlarının öznesi olabileceği bir yerin peşindedir. Filmde karaktere yol gösterecek olan kişi Alice'tir ve masaldaki Cheshire kedisinin yerini alır. *Alice Kentlerde,* yönetmenin en sevdiği filmi ve aynı zamanda sinema dilini en iyi yansıtan filmlerinden biri.

Aslında kaçan her insan beraberinde kendini de götürür. Kavafis "Nereye gidersen git, bu şehir arkandan gelecek," diyordu. Her yerde aynı benlikle var oluyoruz. Karakterlerin bu yol filmlerinde varmak istedikleri nokta bir başka kent, bir başka ülke ya da bir dağın tepesi değil aslında. Çünkü filmlerdeki kahramanlar da bizim gibi bu hayatın çevrelediği kendilerinden de kaçmakta ancak gittikleri her yere kendilerini de beraberlerinde götürmekte.

Alice Kentlerde, Philip

Alice Kentlerde filminin kahramanlarından biri olan Philip 30'lu yaşlarında. Bir kimlik bunalımı yaşıyor. Yaşamından tat almıyor ve anlamlandıramadığı büyük bir tatminsizlik yaşıyor. Bu durum ilk gençlik yıllarımda çalışan kesimle özdeş tuttuğum bir durumdu, oysa zaman geçtikçe üniversite öğrencilerinde benzer amaçsızlık duygusunu görmeye başladım. Filmde ilk sahneden itibaren bize Philip'in içinde bulunduğu çevre tanıtıldıkça onun yalnız bir insan olduğunu ve yitirilmiş düşleri olduğunu anlarız.

Alice Kentlerde, Alice

Diğer kahraman ise Alice'tir. Alice ismi bize *Alice Harikalar Diyarında* masalını anımsatır. Masal, kız kardeşi ile pikniğe çıkan küçük sarışın Alice'in "Geç kaldım," diyen bir beyaz tavşanın arkasından gitmesi ve tavşanın girdiği deliğe bakarken delikten içeriye düşmesiyle başlar. Küçük delik bir anda büyür ve Alice'i fantastik bir dünyanın içine çekiverir.

Masalda Alice ile Cheshire kedisinin arasında geçen diyalog, aynı filmdeki Alice'in Philip'i sürüklediği ve Philip'in yaşam pencerelerini zorlamaya başlayan yolculuğuna benzemektedir. Diyalog şöyledir:

Alice: "Buradan gitmek için bana hangi yolu izlemem gerektiğini söyler misin?"

Cheshire Kedisi: "Nereye gideceğin konusunda iyi bir anlaşmaya bağlı bu."

Alice: "Neresi olduğunun önemi yok!"

Cheshire Kedisi: "O zaman hangi yol olduğunun da bir dönemi yok."

Alice: "Sonunda herhangi bir yere varsın da."

Cheshire Kedisi: "Elbette varacaksın. Eğer yeterince uzun yürürsen."

Mayakovski yolculuğun bir araç olduğunu söylüyordu, emin değilim. Ama geçirdiğim mesleksiz 1,5 sene içinde beni tanımlayan hep uzak yolculuklara çıkamayışım oldu. Neden mi? Pasaportum yok, demiştim ya. KHK'lilerin pasaportları yok. Çevremde uzaklar için planlar yapılırken nasıl konum alacağımı bilemedim mesela. Bazen açık konuşmalıyım diye düşündüm. "Hey bir dakika, ben gelemiyorum ki, gitmeseniz olmaz mı yurtdışına, benim için, ne de olsa değerliyimdir sizin için değil mi?" Bu konu, insanları tanımama en çok yardım eden konu oldu nasılsa. Bazen hiç umursamıyormuş gibi davranayım diye düşündüm. Ama bunu nasıl yapacaktım? Aklıma gelen klişelerin hepsini denedim. Başka tarafa bak, telefonunla oyna, hatta telefonun çalmış gibi içeri git. Örneğin yaşadıklarımın bir kayıp olmadığını, bunda acı duyulacak bir taraf olmadığını düşünen bir kesim küçümsedi, yolculuk yapmadan, dahası uzak diyarlar olmadan geçirdiğim süreyi. Kimi

beni düşündüğünü söyleyenlerin gözünde kin gördüm. Canımı acıtırcasına paylaşmalarının sebebi buydu. İnsan kendini konumlandırdığı hiçbir merkezde değil. Birçok arkadaşlık, birçok yakın ilişki, aslında sosyal medyada olduğu gibi görüntüden ibaret. Oysa insanlardan beklediğim, ben gidemezken uzak ülke yolculuklarına çıkmamaları değildi elbet. Sadece samimiyetti. Birçok yakın arkadaşım bana bu konuda çok samimi davrandı, ailem gibi. Diyorum ya, o arkadaşlarım da ailem artık. Ama bu yaşıma kadar yeterince yolculuk yaptığımı düşünenler, acaba bu satırları okuduktan sonra sonsuza dek hayatımdan çıkabilir misiniz?

Yolculuklarımı hep sevdiğim şeylerin peşinden yapmayı sevdim. Resimlerin, ilk film gösterimi yapılan sinemanın, dünyanın en küçük sinemasının, bir heykelin, bir fotoğrafın, bir binanın peşinden, imkânlar yetse binlerce kilometre gidebilirim.

Peki, pasaportumu tekrar alınca, ilk nereye gideceğimi de paylaşayım mı? Montaigne'in şatosuna. Bordeaux yakınlarında, modern denemenin doğduğu o şatoya. Var mısınız, beraber gidelim? Bir Zumthor'un termal banyolarını görmek istiyorum, Vals'de. Ama ona çoktan sözüm var.

Sandınız mı ki pasaportum yokken yolculuk yapmadım. 1,5 seneye gidilecek çokça şehir sığdırdım. Balıkesir, Edirne, Tekirdağ, Bursa, Kocaeli, Sakarya, Eskişehir, Ankara, Antalya, Muğla, İzmir, Tokat, Adıyaman, Ordu... Diyorum ya, mümkün olsa da 10 değil, 20-30 şehre daha yolculuğa çıksam. Çünkü uzaklar, anlatılmaz, yaşanır. Ve çünkü bence ben de bir "şair"im.

9. Bölüm

"Zihinsel koleksiyonlar"

Şimdi deniz kıyısında oturuyorum. Fonda "Böyle bir kara sevda, kara toprakla biter," diyor Zeki Müren. Ölü Ozanlar Derneği'nde öğretmenimiz ne diyordu: "Anı yaşayın çocuklar, yaşadığınız güne sıkıca tutunursanız olağanüstü hayatlar yaşarsınız." Montaigne *Denemeler* isimli eserinde "Ben dans ettiğim zaman, dans ediyorum; uyuduğum zaman, uyuyorum," yazıyordu. Kulağa basit gibi gelse de iş bunu yapmaya gelince bundan zoru yok. Bir yerde okumuştum. Zen ustaları bir ya da birkaç ömrü sadece bunu öğrenmekle geçiriyor, üstelik yine de ustalarından koca bir sopa yiyene kadar disipline olamıyorlar. Keisaku denilen bu sopa, meditasyon yapanların bütün dikkatlerini anda toplamaları için kullanılırmış. Bazıları bunu yazıyla yapabiliyor, etrafındaki her şeye onları yazacak bir gözle bakarsa sadece yine onları düşünebiliyor. Demek kendime birinci ders: anda kalmalı. Aslında olmayan bir şeyi nasıl özleyebildiğimi düşünüyorum. Gelmeyecek birini, çalınmayan bir şarkıyı, hiç gidilmeyen yolları.

Efkârlanan bir arkadaşıma "Ne oldu?" diye sorduğumda, "Aşkı özledim," demişti, şaşırmıştım. Birisi mi diye ısrarla sorduğumda yok demişti, aşkı sadece. Peki, olmayan bir şey için hüzünlenmek, efkârlanmak niyedir? Godot'yu beklemek hayatlarımızın bir parçası. Sürekli mutluluğun peşinden koşmaya çalışmak ve durup dinlenememek de öyle. Oysa Özdemir Asaf, "Bekle dedi gitti, ben beklemedim, o da gelmedi," diyordu. Sürekli daha iyinin ve daha güzelin olmasını bekleyerek bugünün tadını çıkaramayanlara sözüm, bazen kendime. Yolun sonunun nereye varacağını ya da yarının daha güzel olacağını düşünmeden bugünün kıymetini bilmeli. Montaigne dünyada hem yaşar hem ölürüz diyordu. Horatius ise en başında en güzelini söylemişti: "Carpe diem quam minimum credula postero." Anı yaşa, bir sonraki günün geleceğinden emin değilsin. Demek kendime ikinci ders: anda kalmalı.

Rüyamda *Inception* filmini gördüm. Daha doğrusu filmdeki bir sahneyi rüyamda hatırladım. -"Rüya görmek senin için neden bu kadar önemli?"- "Çünkü rüyalarımda hâlâ birlikteyiz." Neden bu sahneyi gördüğüm ise gerçek bir "inception". Gizem, hayatı heyecanlı kılıyor. *Dorian Gray'in Portresi*'nde geçen cümleyi hatırladım, Oscar Wilde'ın o harika tespitini: "Bilmek her şeyin sonu olur. Çekici olan bilmemektir. Sis, her şeye harika bir güzellik katar."

Rüyalar tam olarak açıklanamadığı için çok büyüleyici olmaya devam ediyor olabilir mi? 19. yüzyılda John Keats, Isaac Newton'ın gökkuşaklarının nasıl oluştuğunu açıklaması üzerine tüm o güzelliğe ve gizeme gölge düşmesi yüzünden kedere boğulmuş ve 1820'de *Lamia* isimli şiirini bu sebeple yazmıştı. Çünkü gökkuşağı gizemini kaybetmişti onun için. *Inception* filminin sonunda dönen topacı hatırlayan var mı? Yaşananlar gerçek miydi yoksa rüya mı? Her rüya bir gerçek, her gerçek bir rüya mıdır? Tüm bu yaşadıklarımı düşününce kendime üçüncü ders; geleceğin belirsizliği

korkutucu olmamalı, anda kalmalı.

Goethe, "Bazen gezegenimiz acaba evrenin tımarhanesi mi diye düşünmeden edemiyorum," diyordu. Bu hayattan kaçıp başka bir hayatta yaşama isteği hepimizin içinde var. Bazen kendi hayatımızı farklı yer ve zamanlarda yaşamak arzusu da duyabiliriz. Kendini aramak, ne istediğini, kim olduğunu bulmak, bir silkelensen aslında hangi hayatın içinde olmak istiyorsun, bunu tartmak. Bunlar her zaman insanların akıllarını karıştıran sorulardı. BBC'de *Ben Sansum; Geçmişte Yaşayan Adam* belgeselini izleyince aklıma *Midnight in Paris* filmi geldi. Filmdeki karakterimiz Gil, bugünün kendisini tatmin etmediğini ve dolayısıyla geçmişte kendine yeni bir hayat aradığını düşünüyordu. 1946 yılındaki gibi yaşayan Ben Sansum gibi. Lao Tzu'ya kulak verirsek, "Geçmişte yaşamak bunalım, gelecekte yaşamak endişedir," diyordu Tzu, "huzur ancak bugünü yaşarsak bizi bulacaktır." Kendime dördüncü ders: anda kalmalı.

Bazen kendimi bir tahterevallide hissediyorum. Bir yukarıda, bir aşağıda. Böyle zamanlarda aklıma Voltaire geliyor. İnsanın kendisine yapacağı en büyük iyiliğin olumlu ruh haline bürünmek olduğunu söylüyordu. *Bir Başkasının Kelimelerinin Çağrısı* isimli makalesinde psikanalist Jonathan Lear, imkânsız bir ideale ilişkin beklentilerinin karşılanmamasını dert etmeyen insanları anlatır. Çünkü asıl dert ulaşılabilecek bir idealin olmayışıdır. Her gün batımı yeni bir ideal olmalı. Çünkü gün batımları anda kalmaktır.

Dünya Kupası'nda maça göz gezdirirken araya giren reklama kulak misafiri oldum: "Hayat bittiğini zannettiğiniz noktada yeniden başlar."

Yeni bir diziymiş, bunlar bıkmadığımız hikâyelerden, zaten aslında kitaplarda, filmlerde, dizilerde anlatılan hikâye sayısı az. Ben bu cümleyi duyunca Heatcliff'i hatırladım aniden. Nasıl değişebildiğini Bronte bize hiç söylemedi ama Heatcliff, Uğultulu Tepeler'e

geri döndüğünde artık varlıklı, saygın, genç bir adamdı. *Monte Cristo Kontu* gibi. Ne de olsa Dickens, *Wreck of the Golden Mary* kitabında "Hayat varsa umut da vardır," demişti. Oysa hayata böyle bir anda her şeyin iyi ve güzele doğru gideceği bir rüya olarak bakmayı hiç sevmedim. Benim alıntım Oscar Wilde'dan. Kendisi Dickens ile aynı paragrafa girdiğini görse pek bir sinirlenirdi. "Hepimiz aynı bataklıktayız ama bazılarımız yıldızlara bakıyor." Yıldızlara bakabilmeyi öğrenmem gerekir. Çünkü yıldızlar anda kalmaktır.

Manzara ve İkarus'un Düşüşü, Pieter Bruegel, 1558

"Bu hayatta kimsenin ne düşündüğünü umursamayın kardeşim"in resmi. Kimse kimsenin acısına ağlamaz. Tanımadığınız insanların sizin için ne düşüneceği konusunda dertlenirsiniz ama zor gününüzde, İkarus misali suya düştüğünüzde onları bulamazsınız. İkarus mitolojik bir karakter. Balmumundan kanatlar verir babası

ona ve "Güneşe çok yaklaşma sakın uçarken," diye tembihler. İkarus güneşe yaklaşır, kanatları erir, İkarus suya düşüp ölür. Resmin solunda suya düştüğü anı görürüz. Resme adını veren İkarus, ne kadar küçük yer kaplar değil mi? Çünkü hayat. Güneşe yaklaşırken de, suya düşerken de yalnızız. Çiftçi sabanını sürer, balıkçı balığını tutar, İkarus can çekişir çünkü hayat budur. Kimseyi umursamadan kendi bildiği ve istediği gibi yaşamalı insan, başkalarının da kendi gibi yaşam hakkı olduğunu kabul ederek.

Vesikalı Yarim, Lütfi Akad, 1968

İmkânsız aşk teması etrafında örülü olan bir metin *Vesikalı Yarim* filmi. Tema filmin adında nasıl da somutlaşıyor. Vesikali ve Yarim, nasıl imkansız iki kelime. Çok iyi biliyorum ama yine de... Gelgitlerini anlatan filmde hem Sabiha'dan hem Halil'den daha çok biliriz izleyen olarak ama kaderlerini değiştiremeyiz. Melodramın hazzı da keşke kelimesinde yatar. Keşke... Çok eskiden rastlaşacaktık. Ah, geri döndüremeyiz zamanı. Değişimin imkânsızlığı bizi filmin içine çeker. Tüm geç tanıştıklarımız, tüm imkânsız aşklarımız adına film bize şunu da söyler: anda kalmalı.

Kierkegaard'ı hatırlayalım. Sen kendini hazırlamasan da o gidecek, herkes gider, her şey biter. Ama hayat yeniden ve yeniden başlar her gidişle. Yine Edip Cansever. Daha önce aynı alıntıyı yapmış olsam da "Öyle sevdalar vardır, biter biter başlar," demem gerekiyor. İnsan yeniden başlar, yine sever. Yeter ki içimizdeki sevda pınarı kurumasın. Yeter ki anlardan keyif alabilelim.

Before Sunset, Linklater, 2004

Linklater'ın nefis üçlemesi, daha doğrusu 3 filmi. Bir ilişkinin her aşaması. Üç farklı Avrupa şehri, yaş aldıkça değişen bir çift. *Before Sunset*, *Before Sunrise* ve *Before Midnight*. Araya yıllar girdikçe, nasıl değişiyorlar ve birbirleriyle hep yeni filmde karşılaşıyorlar, yani bizimle de karşılaştıkları zaman. Geçenlerde radyoda Tarkan'ın *Gitme* şarkısı çaldı. Ben yıllar öncesine gittim, bilinç akışıyla zihnim bin bir düşünceye daldı çıktı. Ah diyordum, gitmeyenler olsaydı keşke, o sırada Tarkan "Gitme, gitme, gitme ne olur,"

derken, arkada oturan kızım beni gerçeğe davet etti. "Anne bu abiyi kim itiyor, itme ne olur diyor?" Böyle anlaması ne kadar normal değil mi? İnsan kendi dünyası kadar biliyor başkasını. Kendi dil dağarcığı kadar başkasının anlattığı. Kızımın hayatında henüz, çok şükür, gitmeler yok, itmeler var. Gitmenin anlamı da yok o yüzden. Proust, "My destination is no longer a place but rather a new way of seeing," diyordu bir kitabında. Yeni yerler değil, yeni gözler gerek. Aslında hepimizin hayatı birbirine benziyor. Kimse dışarıdan göründüğü gibi değil. Ama hayat biz ona nasıl bakıyorsak öyle şekilleniyor. Eskimo dilinde soğuğu anlatan 150'den fazla sözcük varmış ya, o misal. Bütün mesele biz gitmek mi anlıyoruz yoksa itmek mi? Hepsi bu.

Deniz kenarında oturunca zaman sonsuz gibi geliyor. Edip Cansever'in bir şiiri var, bazen denize bakarken aklıma geliverir. "Öyle sevdalar vardır, biter biter başlar," der ve devam eder şair. Bu cümle bana hep cevabı olmayan sorular olduğunu hatırlatır ve rahatlatır beni. Cevap ararken bulamamak gibisi yoktur, can acıtır ama öyle zamanlarda Epokhe demeyi bilmek gerekir. Pyrthoncular cevabını bilmedikleri ya da cevaptan kaçındıkları ve kendilerini soruyla üzmek istemedikleri her önermeye bu yanıtı veriyordu. Epokhe. Hayatım daha güzel olacak mı? Epokhe. Hayatta başkasını kendinden çok düşünen insanlar var mı? Epokhe. Hatta kahveyi mi daha çok seviyorum çayı mı? Epokhe. Sextus, "Bu anlamsız ifadeyle bana kanıtlanmaya çalışılan ya da iddia edilen hiçbir şeyin doğruluğundan emin değilim," diyordu, "kendi yargılarımdan da." Ama ezberleyin, iyi gelecek size arada söylemek, epokhe. Denizi seyretmek yeter, sonucu değiştiremeyeceksek kaygılanmamalı. Çünkü deniz anda kalmaktır.

Pavese ne derdi? "Kaç yaşında olursan ol, uyuyunca geçecekmiş gibi gelecek ama kaç yaşında olursan ol uyuyunca geçmeyecek," ama

ben Cordoba'da doğan ve Roma'da ölen Seneca'yı dinlerim: "Başlayan her şey biter." Gündüz geceye döner, gece sabaha.

Önümde bir minibüs durdu, camını açtı ve daracık sokakta kendini kolayca duyurabileceğinden emin, marketin çırağına seslendi: "Bana bir yumurtalı sarsana." Arkada bir konvoy oldu, kornalar çalıyor, ilerleyemedikçe içimden bundan benim sorumlu olmadığım geçiyor ama aynı zamanda yumurtalı ekmek isteyen şoförü savunmak istiyorum. Sandviç teslim edildi, şoför beğenmedi, "Şunu bir değiştir can, ekmeğin ortasını severim." Baget ekmek kesiliyor solda. Kenarları atılıyor, biz bekliyoruz. Rilke, "Acele etmemek gerekir, mana ve tat toplamalı, bütün ve mümkünse uzun bir hayat boyunca ve sonra en sonunda belki iyi olan on satır yazılabilir," derdi. Mana ve tat toplamak için sokağa bakıyorum. Bir kedi, yıkık dökük iki apartman, sabah ışıklarıyla sönmüş beş neon tabela, elektrik direklerine yapıştırılıp sökülmüş posterler. Rilke; mana belki ama tat zor bu ara sokakta. İlerliyoruz ama öndeki şoför bu sefer kıraathanenin önünde durdu. Çay ve su lazım sandviçe, tahmin etmiştim. Yine bekliyoruz, şoförün gerginlik yönetimine hayran kalıyorum. Bir şey olmamış gibi davranıyor zira olmadı. Acaba hangi noktada benim toplantıya yetişebilmem şoförün yumurtalı sandviçinden daha önemli olmalı? Tüm bunları düşünürken bir sonraki vapura yetiştim. Sahi bu olanlar, niye oldular diye düşünürken bir kadın vapur gişesine seslendi: "5 dakika bekletir misiniz vapuru, bir arkadaş yolda." Şoförden öğreneceğimiz çok şey var.

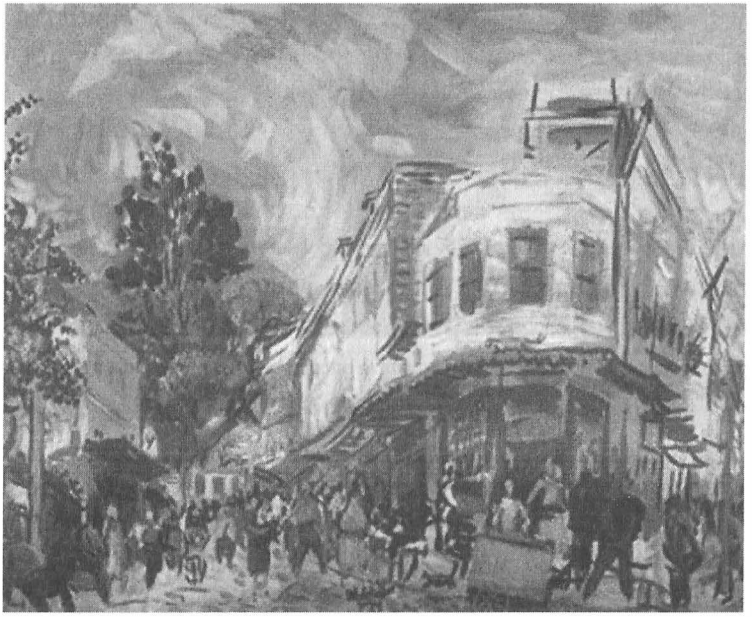
Borges'e bir gazeteci yaklaşıp sormuştu, "Siz Borges misiniz?" Dâhiyane bir cevaptı verdiği, "Bazen," dedi. En keyif aldığımız anlar aslında ben sandığımız kişiliğin dışına çıktığımız anlar. Çocukların kolay mutlu olmasının sebeplerinden biri de bu, sınır koymak zorunda değiller, her şeyi severek, her şeyi deneyebilirler ya da her şeyden bir anda nefret edebilirler. Proust, *Albertine Kayıp*

kitabında, "Hiçbirimiz tek bir insan değilizdir, hepimiz ahlaki değerleri farklı çok sayıda insan barındırırız içimizde," diyordu. Hayatta başımıza daha nadir gelen durumlardan keyif almamız da bundan, aslında başımıza gelmeden nasıl davranacağımızı bilmiyoruz ve yaşarken kendimizi yeniden tanıyoruz. Proust yine aynı kitap serisinde başka ne demişti biliyor musunuz? "İnsan mutsuzken ahlakçı olur." Yani başka başka benlere açık olduğum anlar mutluyum, kendime sürekli nasıl davranmam gerektiğini söylediğimde ise mutsuz. Seneca, "Bizim olan tek şey zamandır," diyordu, zamanımızı kendimize sınırlar koyarak değil ama nasıl hissediyorsak öyle davranarak geçirmeli.

Gelecek güzel günler mi yoksa geçmişteki güzel günler mi? Elbette ikisini birden seçebilirsiniz. Proust bir kış günü, hayatın ileriye doğru yaşandığını ama geriye doğru anlaşıldığını yazmıştı. Buna göre, hayatlarımızın belli bir noktasında geride kalan şeyler, önümüzde duran şeylerden daha ilgi çekici oluyor. Bilinç akışıyla düşündüğümde aklıma Oscar Wilde geliyor. Yazdıkları kadar giydikleriyle, tarzıyla da ünlü dandy. Şiir yazmaktan uzaklaşıp popüler tiyatro oyunlarına geçişini şöyle açıklıyordu: "Neden gelecek nesiller için yazayım? Gelecek nesiller benim için ne yaptı?" Haksız da sayılmaz hani, neden ilerideki güzel günler için yaşayalım, bugün için yaşasak daha iyi olmaz mı?

Abstract diye bir belgesel izledim. Tasarım süreçleri ile ilgili bir belgesel ve her bölümü farklı bir konuyu işliyor. 2. Bölümü ayakkabı tasarımı hakkında. Nike'ın baş tasarımcısı Tinker Hatfield'i anlatıyor. Hayatına bir atlet olarak başlayan Hatfield trajik bir kaza geçiriyor. Üniversiteden aldığı spor bursunu kaybetmek üzere ve en çok istediği işi hayatı boyunca yapamayacağını öğreniyor. O günlerin ardından "kader" (?) onu başka bir yola sürüklüyor ve bugün karşımızda olağanüstü kariyeri ile dimdik ayakta

duruyor aynı adam. İnsan bazen doğru seçimleri yapıyor hayatta, peki doğru seçimleri bilerek, yanlışları bilmeyerek mi yapıyor hep? Hamartia nedir biliyor musunuz? Aristo'nun ifadesiyle basitçe şöyle; bir hata yapıyorsunuz bilerek ya da bilmeyerek, bu trajik akışın başlangıcı oluyor. Olaylar o andan itibaren hep olmaması gerektiği gibi gidiyor. Sofokles'in *Oidipus* hikâyesindeki gibi. Böyle durumlarda koşulların ve kendi kararlarımın sürece etkisini hep düşünüyorum. Bazı zamanlarda rüzgâr arkanızdan esiyor, bazen de yüzünüze doğru. Ancak yine de inanmak istediğimiz Ceasar'ın Brütüs'e söylediği olmalı: "Hata yıldızlarda değil içimizde." (John Green'in *Aynı Yıldızın Altında* kitabının başlığında bu cümleye gönderme var.)

Tophane, Bedri Rahmi Eyüboğlu

İnsanlar değişir. Aynı Bedri Rahmi'nin resmettiği Tophane'nin değiştiği gibi. İlgisiz gelecek ama Amerikan antilopları 90/95 km hızla dakikalarca koşabilirmiş, onlar türünün en hızlı hayvanlarıymış. Oysa sıkı durun, bu kadar hızlı koşmalarını ve bu derece efor sarf etmelerini gerektirecek bir tehlike yokmuş, yani aslında hiçbir şeyden kaçmıyorlar. Sebep, buzul çağında onları av olarak gören bir çıta türüymüş, yalnız sıkı durun, bu türün nesli tükeneli çok olmuş! Yani aslında korktukları çitalar artık yok. Zaman zaman kendimizi bu antiloplar gibi hissediyor olmayalım? Artık var olmayan sorunlardan kaçmaya ve yılların bize öğrettiği biçimde yaşamaya devam ediyoruz, aynı öğrenilmiş çaresizliklerle. Oysa koşullar değişiyor, çünkü hep değişir. Aynı durum, kovaladığımız hayallerimiz için de geçerli. Yakalığımızda artık onlar hayalimiz değiller ya da yolda bir yerlerde iki taraftan birinden vazgeçmiş oluyoruz. Ben yaşadıklarımı unutmak istemiyorum, zaman içinde vazgeçtiğim hayallerim varsa onları her zaman hatırlamak istiyorum. Bugünde kalmayı ancak ve ancak geçmişi hatırlayarak yapmak istiyorum.

Eternal Sunshine of the Spotless Mind, Michel Gondry, 2004

Şahsiyet dizisini bir öğrenilmiş çaresizlik sonucunda keşfetmek nasip olmuştu. Dizi başladı, Agâh Beyoğlu karşımıza çıktı ve kendisine konulan Alzheimer teşhisini doktorundan dinledi. "Unutmak mı, ben anılarımı unutursam nasıl yaşayacağım, şahsiyetim ne olacak, hatırlamadan nasıl var olacağım?" dedi kameraya bakarak. Aklıma *Eternal Sunshine of the Spotless Mind* filmi geldi. Filmin bir yerinde Joel'in elinde bir kart görürüz. "Clementine, Joel'i hatıralarından sildi lütfen kendisine bu ilişkiyi hatırlatmayın," der kartta. Joel aynı şekilde karşılık vermek ister ve Clementine'in hatıralarından silinmesi için kafasını makinelere sokar. Emindir, ta ki güzel anılar kötüleriyle beraber silinmeye başlayana kadar. Mitolojideki Lethe'yi bilir misiniz? Unutuşun nehri Lethe, acılarınızı suyla beraber temizler, götürür ama bir bedel karşılığında. Acılar giderken, anılar da gider. İyi ve güzel ne varsa hepsi suya karışır. Unuturken neyi unutacağınızı seçmenize izin yoktur. Anılarımız bizi biz yapar, onları iyi ya da kötü diye ayırmak nasıl mümkün olabilir ki? Yaşadığım her şeyi iyi ki yaşadım ve hazırım, yenilerini bekliyorum. Hiçbir şeyi unutmak istemiyorum.

Yıllar önce, Bronx'ta bir otobüs şoförü güzergâhından sıkılıp otobüsüyle kaçıyor. Birkaç gün sonra Florida'da yakalanıyor. Ancak o birkaç gün içinde bir halk kahramanına dönüşüyor. "Artık bıkmıştım" diyor kendini savunurken, "bir gün daha aynı yolları dönüp duracak halim kalmamıştı". Cesaret için her zaman biraz korkmak gerektiğini söylüyor psikoterapist May. Çünkü cesaretiniz yoksa, insanların sizden beklentilerini yansıtan bir aynalar toplamından ibaretsiniz. Amacım, "her ne kadar koşullarım benzese de" Kafka karakterlerine dönüşmemek olmalı ama yol uzun, memleket şartları çetin, ben artık gideyim.

Kitabı yazdığımı anlatıyorum sevdiğim bir arkadaşıma, Louise'e. Ayvalık'tan Foça'ya doğru yoldayız. Arabada 2 kadın ve bir

çocuk, bağıra bağıra şarkı söylüyor ve dans ediyoruz. Bu sefer fonda ne çalıyor: "It's my party and I cry if I want to, cry if I want to, you would cry to if it happens to you".

Böyle bitirmelisin kitabı diyor bana, çünkü bu olanlar kime olsa ağlardı, sen yazarak ağladın.

Toplumun benden beklediğini yapmanın baskısını her zaman üzerimde hissettim. Yaptığım her işte, edindiğim her rolde en iyi ve en doğru nasıl davranabilirim kaygısını da. Kimsenin beni görmediğini düşündüğüm zamanlarda ise kaçarcasına ters yöne yani aslında gitmek istediğim yöne gittim. Maalesef açık seçik değil ama, yüzümü gizleyerek. Yıllarca bunu yapmaya çalışırken fark etmediğim şu oldu; ben nasıl başkalarının davranışlarının izini sürebiliyor ve neyi niye yaptığını ayan beyan görebiliyorsam, aslında ben de toplum içinde çıplaktım. Kolaylıkla anlaşılabilir küçük numaralarım vardı ve yıllarca bunların fark edilmediğini sanmıştım.

Doç. Dr. Aslı Kotaman, sanat eserleri ile kaygı, yas, erteleme, hatırlama, unutma, bekleyişler ve umut arasında bağlantılar kuruyor. Görünür olmadan var olduğumuzu hissedemediğimiz çağın çarpıklığını kendi deneyimleriyle birlikte, Modigliani'den Proust'a, John Berger'den Kierkegaard'a kadar dâhileri arkasına alarak yorumluyor.

ISBN: 978-605-2241-91-2

19 TL